

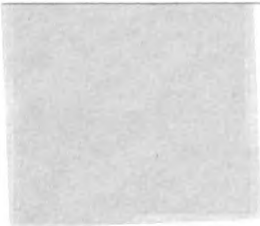
ПРОЛЄТАРІ ВСІХ КРАЇН ЄДНАЙТЕ СЯ

ДЕРЖАВА І РЕВОЛЮЦІЯ

ВИДАНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ В АМЕРИЦІ.

1919

4 н

В. ІЛІН (Н. ЛЕНІН).

ДЕРЖАВА І РЕВОЛЮЦІЯ

Наука марксизму про державу і завдання
пролетаріату в революції.

ВИПУСК I.

З російського перевів

ПАВЛО ЛАДАН.

ВИДАНО УКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ В АМЕРИЦІ.

Ню Йорк

1919

З ДРУКАРНІ "РОВІТНИКА"
222 E. 5-th St., New York, N. Y.

General Library System
University of Wisconsin - Madison
728 State Street
Madison, WI 53706-1494
U.S.A.

MEM
HX
314
L3519
1919.

10150817

СЛОВО ВІД ПЕРЕВОДЧИКА.

Матеріал, даний в тій книжці тов. Н. Леніном, є так важним і так багатим в факти, потрібні кожному студентови соціалістичного, революційного руху, що він примусив нас видати сю книжку в українській мові і тим дати спомогу нашим членам і українським робітникам взагалі перестудіювати її, та пізнати, як дивились на революцію, державу і будучий стрій основателі наукового соціалізму — Маркс і Енгельс і провідник сучасної пролетарської революції в Росії — Н. Ленін.

Послідними роками, а головню підчас останньої війни, примушений зістав пролетаріят по всіх майже країнах повстати (скорше чим він сего надіявсь) до боротьби за своє освободжене, до боротьби з капіталом.

До повстаня сего він готовив ся вже давно. Разом однак зсим рухом бунту ріс поміж робітниками рух, сіяний зрадниками робітничої кляси, опортуністами, соціал-патріотами. Поширив ся іменно "соціалізм", який в найприкрійший момент боротьби праці з капіталом учив ставати по стороні останнього. Проповідники такого рода "со-

ціалізму” явно переходили і переходять на услуги буржуазії тоді, коли треба стати проти неї і тим деморалізують цілий визвольний пролетарський рух. Роблячи се вони відсилають ся на Маркса і Енгельса і твердять, що такою уступчивістю пересякла ціла наука соціалізму. Ясна річ, що такою ідеєю не мож годувати тих, які стремлять до дійсного визволу з під капіталістичного ярма і не диво, що там, де такий “соціалізм” (спаскуджений соціал-рєнегатами) вспів захопити більшу масу дрібного міщанства (бо тільки для него він може придатись) і задурити часть пролетарів, там робітництво дивилось на соціалістичний рух пасивно і шукало иншого виходу в своїй боротьбі. Завдяки такому печальному положенню поширив ся в декотрих промислових країнах анархізм, який на перший погляд здаєть ся бути революційною наукою і ідеєю, але в дійсности є він “рідним братчиком опортунізму”, як каже Ленін в однім місцю сеї книжки, а тим самим шкідливим для пролетарського революційного руху і пролетарської соціалістичної революції.

В Росії прийшлось переживати робітництву практично те все, про що говорили ми і говоримо єще до тепер теоретично. Тов. Ленін, як один з визначнійших провідників сучасної революції в Росії і один з завзятих критиків так соціалопортунізму як і анархізму, постарав ся дати власне в тій книжці основні думки відносно революції і держави, висказані Марксом і Енгельсом і

гри тїм додає від себе все те, чого навчив ся пролетарїят вже в час революції.

Думаю, що така книжка стрїне ся з сильним попитом зі сторони наших членів з окрема, як і всіх українських робітників взагалі і бодай вчасти прочистить ту затемнену атмосферу, яка обложила дійсний соціалістичний рух, завдяки зрадчикам соціалізму — соціал-патріотам — і їх недалеким братчикам — анархістам.

Переводчик.

Нью Йорк 30-го серпня 1919. р.

ВСТУПНЕ СЛОВО.

Питанє про державу приберає в сучасний момент надзвичайну вагу і в теоретичнім і в практично-політичнім відношеню. Імперіялістична війна надзвичайно прискорила і обострила сей процес переміни монополістичного капіталізму на державно-монополістичний капіталізм. Страшне і потворне угнітанє працюючих мас державою, котра все тіснійше і тіснійше звязуєть ся з все-сильними союзами капіталістів, стає чимраз страшнійшим. Передові краї перемінюють ся — ми говоримо про “тіла” їх — на воєнно-каторжні тюрми для робітників.

Нечувані страхіття і лиха зроджені наслідком продовжуючої ся війни роблять положенє мас незносимим, підкріпляють в них духа бунту. Явно підносить ся і назріває міжнародна пролетарська революція. Питанє про відношенє ся єї до держави приберає практичне значіне.

Нагромаджені протягом десятиліть по зрівнаню мирного розвитку, сотворили елементи опортунізму, домінуючу нині в офіційальних соціалістичних партіях цілого світа, течію соціал-шові-

нізму. Ся течія (Плеханов, Потресов, Брежковська, Рубанович, дальше в трошечки прикритій формі п.п. Церетеллі, Чернов і Ко. в Росії; Шайдеман, Легін, Давид і прочі в Німеччині; Ренодел, Гед, Вандервельде в Франції і Бельгії; Гайндман і Фабіянці в Англії і т. д. і т. д., (Петлюри, Ганкевичі, Темницькі і другі на Україні — додаток переводчика.) соціалізм на словах, шовінізм на ділі, відзначаєть ся підлим лакейським приспособленєм ся “провідників соціалізму” до інтересів не лише “своєї” національної буржуазії, але іменно “своєї” держави, бо більшість так званих великих держав давно вже поневолює цілий ряд дрібних і слабих народностей. А імперіялістична війна являєть ся якраз війною за розділ і поділ того рода добичі. Боротьба за освободжене працюючих мас з під впливу буржуазії взагалі, і імперіялістичної буржуазії з окрема, є неможливою без боротьби з опортуністичними марновірними поглядами на “державу”.

Ми розглядаємо з початку науку Карла Маркса і Енгельса про державу, задержуючись особливо подрібно на забутих або підпавших опортуністичному перекрученю сторонах тої науки. В тій ціли ми розберемо спеціально твердження головного представника тих перекручень, Карла Каутского, найширше звісного провідника II-го Інтернаціоналу (1889 р. — 1914 р.), який поніс таке ганебне банкруцтво підчас сучасної війни. Ми підведем, накінець, головнійші підсумованя на підставі досвіду русских революцій 1905-го року і особливо 1917-го року. Ся послідня, оче-

видно, закінчує в сучасний момент (початок серпня (августа) 1917 р.) першу фазу свого розвитку, але вся та революція взагалі може бути зрозуміло, як одно з кілцятко в ланці соціалістичних пролетарських революцій, викликуваних імперіалістичною війною. Таким отже чином питане про відносини соціалістичної революції пролетаріату до держави приберає не лише практично-політичне значінє, але і найбільше пекуче значінє, як питане пояснюваня масам того, що вони будуть повинні робити, щоби себе освободити з під ярма капіталу в короткім будучім.

Автор.

Серпень (август) 1917. р.

ДЕРЖАВА І РЕВОЛЮЦІЯ.

РОЗДІЛ І.

КЛЯСОВЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА.

1. Держава — продукт непримиримих класових противенств.

НАУКОЮ Маркса дієть ся тепер те, що нераз діяло ся в історії з науками революційних мислителів і провідників пригнетених клас, в їх боротьбі за освободженє з неволі і ярма гнету. Угнітаючі класи за життя великих революціонерів страшенно їх переслідували; їх науку стрічали найдикшою злобою, найскаженішою ненавистію, неустанным вили-

ванєм клевет. Після же їх смерти роблять ся заходи замінити їх в нешкідливі ікони (образи), такби сказати, канонізувати їх, представити звісну славу, славу їх імени для “потішення” угнетених клас і для обдуреня їх обшустуючи (обдираючи з важного) зміст революційної науки, при-тупляючи її революційне вістрє, роблячи її негрізною. В такий самий спосіб “в оброблюваню”

марксізму сходять ся тепер буржуазія і опортуністи внутрі робітничого руху. Закривають, пере-кручують, викидають революційну сторону науки, її революційну душу. На перше місце видвигають : прославляють те, що є прийнятним, або що здається бути можливим до прийняття для буржуазії. Всі соціал-шовіністи, ніби "марксісти", не жартуйте!

І все чимраз частійше говорять німецькі буржуазні вчені, вчорашні спеціалісти в нищенню марксізму, о "національно-німецькім" Марксі, який немовби то виучив, виховав так чудово zorganizовані, для веденя грабительної (загарбуючої) війни, союзи робітників.

При такім положенню діл, через те, що нечувано розповсюджено перевернене науки Маркса, нашою задачею перше всего є, **представити в дійснім світлі єго науку про державу.** В тій ціли, для доброго поясненя, кінечним і необхідним є наведене цілого ряду довших цитатів з власних творів Маркса і Енгельса. Розуміється, що довгі цитати зроблять сей вивід трудним і ні чуть не допоможуть єго популярности. Але обійти ся цілком без них зовсім неможливо. Всі, або евентуально всі рішачі, місця з творів Маркса і Енгельса про державу, мусять бути конечно наведені в як найбільше по можности повнім світлі, так, щоби читач міг на підставі тих виводів збудувати собі самостійне понятє про погляди основателів наукового соціалізму і розвиток тих поглядів, а також, щоби перевернене

їх нині пануючим "каутскіяньством" було док-
зане документально і показане наглядно.

Начнем з найбільше розповсюдженого тво-
ру Фр. Енгельса: "Початок родини, приватної
власности і держави", який вийшов вже шестим
виданем в Штутгарті, 1894 року. Нам прийде-
ся переводити цитати з німецьких оригіналів,
тому, що російські переклади, хоть кілька много
їх є, в більшій частині або не повні, або зроблені
надто недостаточно.

"Держава — говорить Енгельс, підводячи
підсумок: своїй історичній аналізі, — жад-
ним образом не представляє собою сили, на-
в'язаної суспільству із зовні. Держава не є та-
кож "вислідом" (овочем) моральної "ідеї" а-
ні "образом і вислідом розуму", як твердить
Гегель. Держава, се продукт суспільства на
певнім степені розвою; держава се ознака,
що суспільство заплуталося в нерозрішимої
протиривенства з самим собою, розколелося на
непримиримі противоположности, від котрих
врятувати ся оно безсилне. А щоби ті проти-
вположности, кляси з противорічними, еко-
номічними інтересами, не пожерли одна другу,
а при тім і цілого суспільства в безовочній
(безкористній) боротьбі, для того потрібною
оказала ся сила, стояча як здаєть ся, над су-
спільством, сила, котраби успокоювала і у-
смиряла сутички кляс, якаб держала суспіль-
ство в границях "порядку". І ся сила, вийшов-
ша з суспільства, але становляча себе над
ним, все більше і більше відділяюча себе від

него, се є держава". (Стор 177-178, VI німецького видання).

Ту з повною ясністю виражена основна ідея (думка) марксiзму в питаню про iсторичну ролю і значiнє держави. Держава се продукт і про-ява **непримиримости** клясових противенств. Держава родить ся (повстає) там, тоді і настiлько, де, коді і наскiлько клясові противенства об'єктивно **не можуть бути примиреними**. І нао-борот: iснуванє держави доказує, що клясові противенства непримиримі.

І в тiм iменно важнiйшiм і засадничiм пунк-тi починає ся перекрученє марксiзму, прямує по двох головних лiнiях.

З одної сторони, буржуазні і особливо дрібно-буржуазні iдеологи, — примушені під опресiєю безперечних iсторичних фактiв признати, що держава є тiлько там, де є клясові проти-венства і клясова боротьба, — "пiдправляють" (перевертають твердженє) Маркса в такий спiсб, що держава являєть ся органом примиреня кляс. Пiсля Маркса, держава не моглаби повста-ти ані iснувати, єслиби можливим було прими-ренє кляс. В мiщанських і фiлiстерських (вузко-глядних) професорiв і публiцистiв виходить, — **все і всюди при iх зсиланях ся на Маркса!** — що держава якраз примирює кляси. Пiсля Марк-са, держава се орган клясового панованя, орган угнетаня одної кляси другою, се виданє "поряд-ку", котрий узаконнює ту влать угнiтаня, при-смирляючи боротьбу кляс. Пiсля думки дрібно-буржуазних полiтиків виходить, що порядок є

іменно примиренєм кляс ,а не угнетенєм одної кляси другою; успокоювати (усмиряти) сутички двох кляс — значить примирювати, а не відбирати від угнетених кляс певні средства і способи боротьби за скиненє гнобителїв.

На примір всі ес-ери (соціал-революціонери) і меншевики в революції 1905 року, коли питанє про значінє держави і її ролю стало якраз в повнім своїм величнім значіню, стало практично, як питанє сейчасового діланя і при тїм діланя на цілій масовій лінії, — всі вони сейчас і то цілковито зсунули ся до дрібно-буржуазної теорії "примиреня" кляс "державою". Безчисленні резолюції і статі політиків тих обох партій, просяклі наскрізь тою міщанською і філістерською теорією "примиреня". Що держава єсть органом певної кляси, котра не може бути примиреною зі своїм антиподом (противником під ногами, з протиположною клясою) сего дрібна буржуазна демократія ніколи не в силі зрозуміти. Відношенє ся (становище) їх до держави—се є одна з найнаглядніших прояв того, що наші ес-ери і меншевики цілком не є соціялістами (що ми большевики все доказували), а є вони дрібно-буржуазними демократами з трошки соціялістичною фразеологією.

З другої сторони "каутскіяньське переверненє марксїзму" ще тонше. "Теоретично" не відкидаєть ся ні того, що держава є органом клясового панованя, ні того, що клясові противенства непримиримі. Но припускаєть ся або затаюєть ся слїдуюче: если держава є продуктом,

зродження: непримиримістю класових протиставлень, єсли вона є силою, стоячою над суспільством і "все більше і більше відгороджуючою ся від суспільства", то ясно, що звільнення угнетеної класи є неможливими не тільки без насильної збройної революції, але і без знищення того апарату державної влади, котрий пануючою класою зівстав створений і в котрім то "відлучене" містить ся. Сей вивід, теоретично ясный сам собою, зробив Маркс, як ми увидимо дальше, з повнійшою докладністю на основах конкретно-історичної аналізи задач революції. І сей іменно вивід Каутській — ми покажемо се подрібно в дальшій тягу сего писання — "забур" і перелицював.

2. Осібні відділи збройних людей, тюрми і т. п.

"По зрівнанню зі старою гентильною (родовою) організацією — продовжає Енгельс — держава різнить ся по перше розділом підданих держави, на територіяльні поділи"...

Нам сей поділ здасть ся бути "природним", але він коштував много боротьби зі старою організацією поколінною або родовою. (Організація поколінь або родів.)

..."Друга відріжняюча черта — установлене суспільної влади, котра вже не стикаєть ся безпосередно з населенєм, організуючим самого себе, як збройнена сила. Ся осібна суспільна власть необходима тому, що самодіяльна збройнена організація населеня стала неможливою від часу розколу суспільства на класи... Ся суспільна власть іст-

нує в кожній державі. Вона складається не лише з озброєних людей, але також із зміслових придатків, тюрем і приневолюючих (примусових) установ всякого рода, котрі були незвідними родовому упорядкованю суспільства“...

Енгельс розяснив понятє тої “сили”, вийшовшої з суспільства, але становлячої себе над ним і все більше і більше відділяючої себе від него. В чім головно лежить та сила? В відрубних відділах озброєних людей, маючих під своїм розпорядженєм тюрми і проче.

Ми маємо право говорити про осібні відділи озброєних людей, тому, що питома всякій державі суспільна власть “не стикається безпосередно” з озброєним населенєм, з єго “самодіяльною усруженою організацією”.

Як і всі великі революційні мислителі, так і Енгельс старається звернути увагу свідомих робітників іменно на те, що пануючій горожанщині (обивательщині) представляється бути не вартим звернення на себе уваги, що здається бути найбільше привичним, освяченим пересудами не лише трівкими, але можна сказати окамянілими. Постійне військо і поліція є головними орудіями сили державної власти, но — не вже се може бути инакше?

З точки погляду величезної більшости Европейців в кінці XIX віка, в котрім переживав Енгельс і котрі не переживали і не бачили близько ані одної великої революції, се не могло бути инакше. Їм цілковито незрозумілим є, що та-

ке за "самодіяльна уоружена організація" населення. На питань, чому зродила ся потреба осібних, поставлених над суспільством, відділюючих себе від суспільства, відділів уоружених людей (поліція постійна армія і пр.), західно-європейський і російський філістер призвичаєний відповидати парою фраз, перебраних від Спенсера або Михайловського, покликуюванем ся на утрудненє суспільного житя, на диференцію функцій і т. и.

Таке покликуюванє ся здаєть ся бути "науковим" і прекрасно усипляє горожанина, затемнюючи що найголовнійше і основне: розкол суспільства на непримиримо-ворожі кляси.

Еслиб не було того розділу, "самодіяльна уоружена організація населеня" ріжнилася б ся своїм складом, висотою своєї техніки і пр. від примітивної організації малп, беручих палки, або первісних людей, або людей, обєднаних в родові суспільства, але така організація була б неможливою.

Неможливою вона була би тому, що суспільство цивілізоване розділене на ворожі і при тім непримиримо-ворожі кляси, яких "самодіяльне уоруженє привелоби до оружної боротьби поміж ними".

Творить ся держава, творить ся рівночасно віддільна сила, відрубні відділи узброєних людей і кожда революція, руйнуюча державний апарат, показує нам наглядно, як пануюча кляса стараєть ся відновити служачі її осібні відділи людей, як угнетена кляса силкуєть ся сотво-

рити нову організацію того рода, спосібну служити не експлоататорам а експлоатованим.

Енгельс ставить в наведеном розбираню теоретично те саме питанє, котре практично, наглядно і при тім в формі масового діланя ставить перед нами кожда велика революція, питанє іменно про взаімно-відношене ся "осібних відділів" уоружених людей і "самодіяльної у зброєної організації населеня". Ми увидимо, як то питанє ілюструєть ся конкретно досьвідом європейських і російських революцій.

Але повернемо ся ще до виводу Енгельса.

Він указує, що деколи, на примір, декуди в північній Америці, та суспільна власть слаба (говорить ся про рідкі виімки в капіталістичнім суспільстві і про ті части північної Америки в її до-імперіялістичнім періоді, де переважав свободний кольоніст), але взагалі говорячи вона укріпляєть ся:

"Суспільна власть укріпляєть ся в міру того, як обострюють ся клясові противенства внутрі держави, і в міру того, як межуючі поміж собою держави стають більшими і численніше населеними. Подивіть ся хоть-би на теперішну Европу, в якій клясова боротьба і конкуренція завойовань піднесли суспільну власть до такої висоти, що вона грозить поглотити цілого суспільства а навіть і держави"...

Се писано не пізнійше 90-их років минувшого столія. Послідне вступне слово Енгельса написане 16-го червня, 1891-го року. Тоді нахил

до імперіялізму — в змислі повного пановання тростів, в змислі всевлади більших банків і в змислі сичної кольоніяльної пслітики і пр. — тільки що починав ся в Франції, еще слабше в північній Америці і в Німеччині. Від того часу “конкуренція завойовань” зробила величезний крок вперед, тим більше, що земська куля okazaла ся в початку 20-го столітя вже цілковито поділеною поміж тих “конкуруючих - заборців”, то є поміж ті великі грабительські держави. Воєнні і морські уоруженя взросли від того часу неімовірно і заборча війна 1914 - 1917 р.р. із за пановамя над сьвітом поміж Англією і Німеччиною і зодля поділу добичі, приблизила “поголовчене” всіх сил суспільства хижацькою державною властю до цілковитої катастрофи.

Енгельс умів еще в 1891-ім році указувати на “конкуренцію завойовань”, як на одну з важнійших, відріжняючих ся черт зовнішньої політики великих держав, а паскудники, соціал-шовіністи в 1914 — 1917. р.р., коли та конкуренція, обострившись в много разів грізнійше, породила імперіялістичну війну, прикривають оборону заборчих інтересів “свої” буржуазії фразами “о обороні вітчизни”, “о обороні републики і революції” і г. и.

3. Держава — средство експльоатації угнетеної кляси.

На удержанє осібної, стоячої над суспільством, публичної власти, потрібні є налоги на горожан і державні податки.

“Посідаючи публичну владу і право стягання податків, урядники — пише Енгельс — становлять собою органи суспільства над суспільством. Свобідне, добровільне поважане, з яким відносило ся до своїх органів родове (племенне) суспільство, їм вже не вистарчає — навіть если би вони годні були таке здобути”. Видають ся тепер особні закони, які стережуть поваги і нетикальності урядників. “Найнузденніший теперішній поліцай” покористовуєть ся більшим “авторітетом”, чим представителі роду, а навіть голова воєнної влади цивілізованої держави міг би позавидувати старшині родової організації, який мав “не палкою примушене поважане” свого суспільства.

Питане про привілейне положенє урядників, як органів державної влади, ту ясно поставлене. Поставлено як основне: що ставить їх над суспільством? Ми увидимо як то, те теоретичне питане рішало ся практично Парижською Комунією в 1871 році і як реакційно закривало ся воно (замазувало ся) Каутским в 1912 році.

Так як держава повстала з конечности держати в руках клясові супротивности; так як вона в той самий час зродила ся з самої боротьби тих кляс, тому то вона загально являєть ся державою найсильнійшої, економічно-пануючої кляси, яка при помочи держави (державної машини) стає також політично пануючою клясою і таким чином здобуває собі нові средства до придавленя і експльоатації (визискування) угнетеної кля-

си"... Не тільки старинна і фєвдальна держава були органами визискування рабів і закріпощених і підданих мужиків (кріпаків, але і "теперішня репрезентативна держава" є орудієм експльоатації наємної праці через капітал. Бувають однак виїмково періоди, коли борючі ся кляси доходять до такої рівності сил, що державна власть на якийсь час одержує певну самостійність (рівновагу) в відношеню ся до обох кляс і являє ся немов посередницею поміж ними"... Таке на примір було в монархіях XVII і XVIII столітя, бонапартизм I-ої і III-ої імперії в Франції, Бісмарк в Німеччині.

Таке — додамо від себе — правительство Керенського в республіканській Росії після переходу до переслідування пролетаріяту в той час, коли Совіти, завдяки провідництву дрібнобуржуазних демократів були вже безсильними, а буржуазія ще недостаточно сильною, щоби їх прямо розігнати.

"В демократичній республіці — продовжає дальше Енгельс — "покофістовуєть ся богацтво своєю властію лише посередно, але за то тим певнійше" з одного боку за посередництвом "прямого підкупа урядників" (Америка), або при помочі "аліянсу поміж правительством а біржою" (Франція і Америка).

В теперішний час імперіялізм і палованє банків "розвинули" оба ті способи боронити і проводити в жите свою власть (власть богачів), в

яких їм подобаєть ся республіках демократичних, до надзвичайного степеня. Если на примір в перших місяцях демократичної республіки Росії, так би сказати, в медовий місяць шлюбу “соціалістів” ес-ерів і меншегиків з буржуазією в коаліційнім правительстві, п. Пальчинський саботажував всі міри для вгамованя капіталістів і їх мажордерства, їх здирства державної каси на воєнних наказах, если же після того уйшовший з міністерства П. Пальчинський, (заступлений, розумієть ся, другим таким-же самим Пальчинським) зістав “нагороджений” капіталістами урядом з платнею сто двацять тисяч рублів в рік — то що се таке? Прямий підкуп чи непрямий? Союз правительства з синдикатами, чи “лише” дружні відносини? Яку ролю грають Чернові і Церетелі, Аксентієві і Скобелеві? “Прямі” вони союзники міліонерів — казнокрадів, чи лише посередні?

Длятого то і певнійшим є при демократичній республіці правління — “богачства, бо воно не залежить від їхньої політичної охорони капіталізму. Демократична республіка є найлучшою можливою політичною охороною капіталізму і длятого капітал, заволодівши (через Пальчинських, Чернових.. і Церетелів і Ко.) тою найлучшою охоронницею, обосновує свою власть настільки надійно, наскільки певно, що жадна зміна ані лиць, ані законодатних тіл, ані партій буржуазної демократичної республіки не хитає тою властію.

Треба зазначити ще, що Енгельс з повнійшою докладністю називає загальне виборче право знярядом панованя буржуазії. Він гово-

рить — беручи доказ з довгого досьвіду німецької соціал-демократії — що “загальне виборче право є показником зрілості робочої класи. Дати більше воно не може і ніколи не дасть в теперішній державі”.

Дрібно-буржуазні демократи, в роді наших ес-ерів і меншевиків, а також їх рідні братчики, всі соціал-шовіністи і опортуністи західної Європи, надіють ся іменно чогось то “великого” з загального виборчого права. Вони самі так думають і тую фалшиву думку, немов би то загальне виборче право “в сучасній державі” спосібне в дійсности було виявити волю більшості робочих мас і укріпити уведенє єї в жите, передають народови.

Ми тут можемо тільки зазначити ту ложну думку, тільки вказати на те, що цілком ясна, точна, конкретна заява Енгельса є перекручувана зовсім на кождім кроці в пропаганді і агітації “офіційних” (т. є. опортуністичних) соціалістичних партій.

Подрібні поясненя всеї фальшивости тої думки, яку відкидає ту проч Енгельс, даєть ся нашим дальшим виводом поглядів Маркса і Енгельса на “сучасну” державу.

Загальне зсумованє своїх поглядів дає Енгельс в своїм найбільше популярнім творі в слідующих словах:

”Держава же не існує з поконвіку. Були суспільства, які без неї обходили ся, які про державу і державну власть і понятя не мали! Аж доперва на певнім степені еконо-

мічного розвою, котрий конечно був полученний з розколом суспільства на кляси. держава стала задля того розколу необхідністю. Ми тепер зближаємося бистрим кроком до такого степеня розвою продукції, на котрім існуванє тих кляс не лише перестало бути конечностю, але воно просто стає позитивною запорою продукції. Кляси пропадуть так неминучо, як неминучо (конечно) вони в минувшині повстали. Зі зникненєм кляс зникне конечно і держава. Суспільність, яка на ново організує продукцію на основі свобідної і рівної асоціації продуцентів (вितворців), відправить цілу державну машинерію туди, де їй тоді буде відповідне місце: до музею старинностей, разом з веретеном і бронзовим топором“.

Дуже рідко трапляється ся стрінуги сей цитат в пропаганді або агітаційній літературі теперішньої соціал-демократії. Але навіть тоді, коли знайдеть ся сей цитат, єго наводять по більшій часті, немов би то для офіційного вираженя пошани Енгельсови, без всякої спроби подумати над тим, який то широкий і глибокий розмах дає ся революції тим "відосланєм державної машинерії до музею старинностей". Не видко в більшій мірі розуміння того, що називає Енгельс державною машинерією.

4. "Відмиранє" держави і насильна революція.

Слова Енгельса о "відмираню" держави уживані і звісні так широко, їх так часто цитуєть

ся, так релефно показують в чім лежить фалшоване марксiзму опортунiзмом (фальшиве перекручуване дiйсного марксiзму опортунiзмом), що над ними нам конечно потрiбно застановити ся. Наведемо цiле розумоване (тверджене) з котрого вони взятi.

"Пролетарiят — бере державну власть i переминює средства продукцiї перше всего, в державну власнiсть (удержавнює средства промислу). Але тим самим вiн нищить i самого себе, як пролетарiят; тим самим вiн усуває також всi класовi супротивности, а разом з тим i державу.

Истнувавший i iстнуючий до сего часу суспiльности, яка пiдносить ся i росте в своїх класових супротивностях, конечною була держава, т. є. органiзацiя класи визискувачiв для пiддержки єi зовнiшних условин продукцiї, значить особливо для насильного удержання, визискуваної класи в певних, даним способом продукцiї, услiвях придавлюваня (невiльництво, крiпацтво, наємна праця).

Держава була офiцiальним представителем цiлої суспiльности, єi зосередженем (зосередотеченем) в видимий корпорацiї, але вона була державою тої класи, яка в свою епоху одна сама представляла цiлу суспiльнiсть: в старинности вона була державою посiдачiв невiльникiв — горожан держави, в середних вiках — февдального дворянства (шляхти), в наших часах — вона є державою буржуазiї. Колиж держава остаточно стає дiй-

сно представителем цілої суспільности, тоді вона сама робить себе злишньою, непотрібною. З тою хвилею, як не буде ані одної суспільної кляси, яку треба було би держати в підданстві, з тою хвилею, коли разом з клясовим панованем, разом з боротьбою за віддільне існуванє, яку зроджує теперішня анархія в продукції, счезнуть ті оружні стички і ексцеси (крайности, публичні заколоти), які повстають також з тої борби, — з тою хвилею нікого вже не буде, когоб треба побивати, не буде отже й потреби існуваня осібної сили для угнітаня, т. є. не буде потреби існуваня держави. Перший акт, в котрім держава виступить дійсно, як представитель цілого суспільства, — то є забранє під свою власть всіх средств продукції в імени суспільства, — являєть ся в той-же самий час послідним самостійним актом єї, як держави. Вмішуванє ся державної власти в суспільні відносини стає тоді в одній області за другою непотрібним і само собою вона засипляє. Місце правительства над людьми заступить розпорядковуванє річами і руководство процесами виробництва. Держави не “зносить ся, вона сама “відмирає”. На основі сего приходить ся оцінювати фразу про “свобідну народну державу”, фразу, яка мала на час агітаторське право існуваня, але в остатнім змислі научно невидержану. На основі того слідує також оцінювати домаганя так званих анархістів, щоби держава

була знесена таки зараз, з нині на завтра”.
("Анти-Дірінг", "Перекручене науки паном
Евгеном Дірінгом", стор. 302—3 в третім ні-
мецькім виданю).

Не боючись помилити ся, можна сказати,
що з того, замітно багатого в думки, твердже-
ня Енгельса дійсної гідности соціалістичної дум-
ки в сучасних соціалістичних партіях оста-
ло тільки се, що держава "відмирає", після
Маркса, для відріжнення анархістичної науки про
"знесенє" держави. Так обшустати марксiзм, зна-
чить звести єго до опортунізму, бо при такім
"пояснюваню" остає ся сумне представленє собі
повільної, рівної і поступенної зміни, віддалюва-
ня перескоків і бур, віддалюваня революції.
"Відмиранє" держави в кружачім, загально-роз-
повсюдненім, масовім, єсли можна так вирази-
ти ся, розуміню означає без сумніву замазуванє
єсли не цілковите відкиданє революції.

А кромі того подібне "толкованє" (пояснюва-
нє) є нікчемним, відповідним і користним лише
для буржуазії, перекрученєм марксiзму, теоретично
основаним на затраленю важнійших справ і увац,
вказаних хотьби в тім же наведенім нами в пов-
ні зсумованім розумованю Енгельса.

По перше. В самім початку сєго розумованя
Енгельс говорить, що пролетаріят, беручи дер-
державну власть, "тим самим нищить (зносить)
державу, як державу". Що се значить, об сім і ду-
мати "не прийнято". Се звичайно цілковито ігно-
рують або уважають чимсь в роді "теглівської

слабости" Енгельса. В самій річі в тих словах представлений коротко досвід одної з більших пролетарських революцій, досвід Парижської Комуни 1871 р., про що детальніше говорить ся в нас пізніше, в відповідному місці. На ділі говорить ту Енгельс про "знищене" (розбите) пролетарською революцією держави буржуазії, в той час, коли слова о відмираню держави відносять ся до посліdkів пролетарської державности після соціалістичної революції. Буржуазна держава не "відмирає" після розуміння Енгельса а зістає "розбита" пролетаріятмо в революції. Відмирає після революції пролетарська держава або пів-держава.

По друге. Держава є "осібною силою для поневолення". Се пречудне і в висшій степені глибоке зазначене Енгельса дане ним тут в дуже ясній формі. З него виходить, що "осібна (відрубна) сила для поневолення" пролетаріяту буржуазією, мільона робочих мас горсткою богачів, повинна бути замінена "осібною силою для поневолення" буржуазії пролетаріятом (диктатурою пролетаріяту). В тім то й лежить "знищене держави як держави". В тім то і лежить "акт" забраня під свою власть средств продукції в імени суспільности. І очевидна сама собою річ, що така заміна одної (буржуазної) "осібної сили" другою (пролетарською) "осібною силою" ніяк вже не може стати ся дорогою "відмираня".

По третє. Про "відмиранє", або ще релефнійше (яснійше) і гарнійше — про "засипляне" держави Енгельс говорить цілком ясно і недвознач-

но, коли відносить ся до епохи після “забрання средств продукції на власть держави в імени цілої суспільности”, то є після соціалістичної революції.

Ми всі знаємо, що політичною формою “держави” в той час являєть ся найповнійша демократія. Але нікому з опортуністів, безвстидно фалшующих марксїзм, не приходить на думку, що ту, тоб-то, в Енгельса говорить ся про “засипляне” демократії. Воно видаєть ся на перший погляд дуже дивним. Але “незрозумілим” воно є тільки для того, хто не вдумав ся, що демократія є також державою і що таяж демократія також згине, коли згине держава. Буржуазну державу може “знищити” лише революція. Держава взагалі, то є повна демократія, може лише “відмерти”.

Четверте. Висказавши своє знамените становище: “держава відмирає”, Енгельс зараз же пояснює конкретно, що то становище звертає він і проти опортуністів і проти анархістів. При тім на перше місце поставлений в Енгельса той вивід єго твердження про “відмиране” держави, який звернений проти опортуністів.

Можна заложити ся, що з поміж десять тисяч людей, які читали або чули про “відмиране держави”, девять тисяч девять сот девятьдесять не знають зовсім або не памятають, що Енгельс звертає свої виводи відносно того становища не лише проти анархістів. А з оставших десять людей, найпевнійше, девять не знає, що то таке “свобідна народна держава” і длячого в атаку на сей клич

(критиці сего клича) містить ся атак на опортуністів. Так пишеть ся історія! Так доконуєть ся підправка (фалшованє) великої революційної науки на користь пануючої горожанщини. Вивід проти анархістів повторював ся тисячі разів, вбивав ся в голови найбільше упрощено, прибрав трівкість пересуда. А вивід проти опортуністів замазували і “забували”.

”Свобідна народна держава“ була програмовим домаганєм і домінуючим кличем німецьких соціал-демократів 70 років. Ніякого політичного значіння, крім міщансько-насиченого описаня понятя демократії в тім кличі нема. О скілько в нїм легально натякали на демократичну республику, на стілько Енгельс готов був з агітаторської точки погляду сей девіз “на час!” “оправдати”. Але девіз сей був опортуністичним, бо виражав (представляв собою) не лише підкраску буржуазійної демократії, але і не розуміне соціалістичної критики всякої держави взагалі. Ми за демократичною республикою, як найлучшою для пролетаріяту формою держави при капіталізмі, але ми не сьміємо забувати, що наємне рабство і неволя є долею народа і в найбільше демократичній республиці. Дальше. Всяка держава є ”о-сібною силою для поневолення“ угнетеної кляси. Дятого всяка держава є не свобідною і не народною. Маркс і Енгельс не один раз пояснювали се своїм товаришам партійним в 70 роках.

По пiate. В тім самім творі Енгельса, з котрого ми витягали его погляд і розумованє о відмираню держави, є розумованє сго о значіню на-

сильної, оружно́ї революції. Історична оцінка єї ролі перемінюєть ся в Енгельса в дійсний панегірик насильної революції. Сего “ніхто не памятає”, про значіне тої думки не тільки говорити але навіть і роздумувати в кругах сучасних соціялістичних партій не прийнято; в щоденній пропаганді і агітації серед мас, сї думки не грають жадної ролі. А кромі того вони тісно звязані з відмиранем держави в одну цілість.

Розумованє Енгельса таке:

“Що насильство грає також в історії і другу ролю (не лише творителя зла), революційну іменно ролю, що воно, після висказу Маркса, являєть ся повитухою (акушеркою) кожної старої суспільности, коли вона має зродити нову, що насильно є тим средством, за посередництвом котрого суспільний рух промощує собі дорогу і ломить закамянілі, перестарілі політичні форми, — про те все ні словечком не згадує п. Дірінг. Лише з тяжкими вздохами і стонами признає він можливість того, що для знищення експльоататорської господарки, може бути, потрібним покажуть ся насильство; він проти насильства тому, що всяке пристосованє насильства деморалізує (на єго думку) того, хто єго пристосовує для когось. І се говорить він, не дивлячись на той високій моральний і ідейний підем, який бував поміж масами після кожної побідної революції! І се говорить ся в Німеччині, де насильна боротьба, яка аджеж може бути на

кинена народови, мала-би в меншій мірі хотьби ту переважну силу, що знищилаб дух підданства, який проникнув в національну свідомість через унижене 30-літньою війною. І ся темна, зівяла, безсильна попівська думка, сьміє називати себе найбільше революційною партією, яку тільки знає історія? (Стор. 193 — 3-ім нім. виданю, кінець 4-го розділу, 2-го уступа).

Як можна получить в одній науці сей панегірик насильної революції, так уперто піддаваний Енгельсом німецьким соціал-демократам від 1878 до 1894 року, то є до самої єго смерти, з теорією “відмираня” держави?

Звичайно лучать і одно і друге при помочи еклетицизму, безідейного або софістичного вибираня самохить (або задля удоволення маючих в своїх руках власть) то одного то другого розумованя, при чім девятьдесять разів із ста, як ще не частійше, висувають на перше місце “відмиранє”. Діалектика замінює ся еклетицизмом: се є найзвичайнійше і найбільше розповсюднене (найпопулярнійше), явище, в офіційній соціал-демократичній літературі сучасних днів, в відношеню ся до марксизму. Така заміна, розумієть ся, не є нічим новим, єї можна знайти навіть в історії клясичної грецької філософії. При підправці марксизму опортунізмом, підправка еклетицизму під діалектику найлекше обманює маси, приносить позірне задоволенє, немов муштрує всі сторони процесу, всі тенденції розвитку, всі суперечности впливу і пр., а в самій сути річи не

дає ніякого точного і революційного розуміння процесу суспільного розвою.

Ми говорили вже передше і покажем се еще в дальших стрічках сего писання, що наука Маркса і Енгельса про неминучість насильної революції відносить ся до буржуазної держави.

Вона не може бути замінена на пролетарську державу (диктатуру пролетаріату) шляхом “відмираня” а може статись такою, після загального права, лише через насильну революцію. Панегірик, виспіваний єї Енгельсом і вповні відповідаючий многоразовим заявам Маркса (вистарчить згадати лише кінець “Нужди Фільософії” і “Комуністичного Маніфесту” з гордою, відкритою заявою неминучости насильної революції: згадаймо критику Готської програми з 1875 року, майже трийцять літ пізнійше, де Маркс немилосердно побиває опортунізм тої програми) — сей панегірик не є зовсім “загонистостію”, зовсім не є деклямацією, се зовсім не полемічний вихід. В основі цілої науки Маркса і Енгельса лежить власне та конечність виховувати систематично маси в таким і лише в таким погляді на насильну революцію. Перекручене тої науки нині домінуючими соціал-шовіністичними і каутскіяньськими течіями особливо ясно показуєть ся в забутю сеї пропаганди і агітації так одними як і другими.

Заміна буржуазної держави пролетарською не може бути dokonana без насильної революції. Знищене пролетарської держави, то є знищене всякої держави, не може знова dokonatись инакше, як дорогою (процесом) “відмираня”:

Подрібний і конкретний розвиток тих поглядів давав і Маркс і Енгельс, студіюючи кождою особну революційну ситуацію, на підставі аналізи лекцій, даваних їм досвідом кождої революції. І ми переходим тепер власне до тої, безперечно найважнійшої, частини їх науки.

РОЗДІЛ II.

ДЕРЖАВА І РЕВОЛЮЦІЯ. ДОСВІД 1848-1851 Р.Р.

1. Передодень революції.

ЕРШІ твори зрілого (опертого на наукових виводах і фактах) марксiзму, "Комунистичний Манiфест" i "Нужда Фiльософii", вiдносять ся як раз до початкiв революцiї, 1848-го року. Для того то в силу сеї обставини, разом з виводом загальних основ марксiзму, ми маємо ту до певної мiри вiдбитку тодiшньої конкретної революцiйної ситуацiї i тому доцiльно буде розглянути добре те, що говорять автори тих творiв про державу, безпосередно перед своїми виводами на пiдставi досвiду з 1848 — 1851 рокiв.

В своїм творi "Нужда Фiльософii" пише Карл Маркс таке:

...."На мiсци старого буржуазного суспiльства побудує робiтнича кляса, в процесi свого розвитку, таку асоцiацiю, в якiй не буде вже кляс i їх протиположностей; ся

асоціація виключить класи; в ній не буде вже жадної політичної власти, бо іменно політична власть є офіційним виразом протиположності клас в нутрі буржуазного суспільства”. (стор. 182, нім. виданє 1885 р.).

Разом з тим загальним виводом думки про гинене (завмиране) держави після знищення клас треба поставити той вивід, який дають Маркс і Енгельс в написанім кілька місяців пізнійше, — в листопадї, іменно, 1847 року — “Комуністичнім Маніфесті”. Ту говорять вони слїдуюче:

...“При описуваню найбільше загальних фаз розвитку пролетаріату, ми переглядали і студіювали більше або менше скриту горожанську війну в нутрі існуючого суспільства аж до тої хвилі, коли вона перемінюєся в відкриту (отверту) революцію, і пролетаріят заводить (основує) свою власть через насильне скиненє і розбите буржуазії”.

...“Ми бачили вже передше, що першим кроком в робітничій революції являєть ся переміна (буквально: піднесене) пролетаріату в класу пануючу, завойованє демократії”.

“Пролетаріят використовує своє політичне панованє на те, щоби при помочи того вирвати поступенно з рук буржуазії весь капітал, щоби централізувати всі средства продукції в руках держави, то є організованого, як пануюча класа, пролетаріату і по можности скорійше увеличувати (збільшувати) ма-

су продукуючих сил” (стор. 31 і 37, 3-те нїм. виданє 1906. р.)

Тут ми бачимо дуже наглядно вивід (уформований склад) одної з найбільше замітних і найважнійших ідей марксїзму відносно питання про державу; вивід ідеї “диктатури пролетаріату” (як начали називати се Маркс і Енгельс після Парижської Комуни); крім того, ми бачимо ту в висшїм степені інтересне означенє держави, яке належить також до числа “забутих слів” марксїзму: **“Держава то є організований в правлячу клясу пролетаріат”.**

Сего означеня держави не тільки ніколи не пояснювано в пануючій пропагандовій і агітаційній літературі офіційальних соціал-демократичних партій. Мало того! Про него зовсім забули, бо воно зовсім непримириме з реформізмом, воно бє в лице звичайні опортуністичні пустовірства і міщанські ілюзії про “спокійний і мирний розвиток демократії”.

Пролетаріатови потрібна держава — се повторяють всі опортуністи, соціал-шовіністи і каутськіянци, упевнюючи, що так учить Маркс а “забуваючи”, що по перше, після твердження Маркса, пролетаріатови потрібна лише відмираюча держава, то є устроєна так, щоби вона зараз-же (без проволочно) відмирала і щоби вона не була такою, щоби не могла відмирати. По друге, працюючим масам конечною є “держава”, то є зорганізований в правлячу клясу пролетаріат”.

Держава є осібною організацією сили, організацією насилля в цілі подавлюваня якої небудь

другої кляси. Якуж клясу повинен давити пролетаріят? Розуміть ся, що лише клясу експльоата-торську (клясу визискувачів), то є буржуазію. Працюючим потрібна держава лише для придавлювання повстаня і бунту визискувачів, а руководити тим придавлюванєм, провести єго в жите, може лише пролетаріят, як одинока до кінця революційна кляса, як одинока кляса спосібна об'єднати всіх працюючих і визискуваних (експльоатованих) в їх боротьбі проти буржуазії аж до остаточного вивлащення єї з майна і сили.

Експльоаторським клясам (клясам визискувачів) потрібна політична власть в інтересах піддержування експльоатації, то значить в користних інтересах нужденної і немічної меншости проти величезної більшости народа. Визискуваним клясам потрібною є держава і політична власть в інтересі цілковитого знищення всякої експльоатації, то є в інтересі величезної більшости народа проти нужденної меншости сучасних рабоволодітелів, то є дідичів і капіталістів.

Дрібно-буржуазні демократи, ті ніби-то соціялісти, які замінили клясову боротьбу мріями про погоджене кляс, представляли собі і соціялістичну перебудову суспільного порядку мрійним образом, не в виді скинення експльоаторської кляси, а в виді мирного піддання ся меншости пізнавшій свої завданя більшости. Значить ся думали, що меншість (буржуазія) піддасть ся мирною дорогою більшости (працюючим масам). Ся дрібно-буржуазна утопія, звязана тісно і нероздільно з признанєм понад-клясової держави,

доводила практично до зради інтересів працюючих клас, як се і доказала, на примір, історія французьких революцій 1848 і 1871 р.р., як се доказав досвід “соціалістичної” участі в буржуазних міністерствах в Англії, в Франції, в Італії і других державах в кінці 19-го і на початку 20-го століття.

Маркс боров ся через ціле своє жите проти того дрібнобуржуазного соціалізму, і меншевиків. Маркс провів науку про класову боротьбу слідом аж до науки про політичну власть, про державу.

Скиненє панованя буржуазії можливе лише зі сторони пролетаріяту, як відрубної класи, котрої економічні условини істнованя підготовляють єї до такого скиненя, дають пролетаріатови спромогу і силу доконати се. В той час як буржуазія роздроблює, розділює селянство і всі дрібнобуржуазні верстви, вона сплітає, обєднює, організує пролетаріат. Лише пролетаріат, — в силу економічної ролі єго, в сильнім виробництві, — спосібний бути провідником всіх працюючих і визискуваних мас, які буржуазія експлуатує, угнітає, давить часто не менше, а сильнїше, чим пролетарів, а котрі не спосібні до **самостійної** боротьби за своє освободженє.

Наука про класову боротьбу, пристосована Марксом до питаня про державу і соціалістичну революцію, веде необхідно до признаня **політичного панованя** пролетаріяту, єго диктатури, то є власти, яка не годить ся з ніким а опираєть ся безпосередно на узброєну силу мас. Скиненє

буржуазії може бути докнаним лише через поверненє пролетаріату в пануючу клясу, яка зможе і буде спосібною придавити неминуче, неуникнуте супротивленє ся буржуазії і організувати для нової форми господарки всі працюючі і визискувані маси.

Пролетаріатови конечно потрібна державна власть, централізована організація сили, організація насильства і для придавлення супротивности визискувачів і для **руководства** ведичезною масою населеня, селянства, дрібною буржуазією, пів-пролетарами для “строєня” соціалістичної господарки.

Виховуючи робітничу партію, приготовляє тим марксізм авангард пролетаріату, спосібний взяти власть і **провадити весь народ** до соціалізму, організувати новий устрій, бути учителем, руководителем, провідником всіх працюючих і визискуваних в їх ділі будованя свого громадно-загального житя без буржуазії і проти буржуазії. Наоборот, пануючий нині опортунізм виховує з поміж робітничої партії відриваючих ся від мас лучше оплачуваних робітників, які “устроюють ся” собі добре при капіталізмі, які продають за нужденний гріш своє право перворідности, то є відмовляють ся від ролі революційних провідників проти буржуазії.

“Держава се є організований в управляючу клясу пролетаріят” — та теорія Маркса звязана тісно з цілою наукою єго про революційну ролю пролетаріату в історії. Довершенєм тої ролі є

пролетарська диктатура, політична власть і правління пролетаріату.

А якщо пролетаріатові потрібна держава, як **відрубна** організація насильства проти буржуазії, то звідси сам собою насуваєть ся вивід: чи ми зможемо збудувати таку організацію, не розбивши попередно і не знищивши тої державної машини, яку построїла **собі буржуазія?** До сего виводу підводить щільно “Комуністичний Маніфест” і про сі виводи говорить Маркс, підводячи висновки досвіду революції 1848 — 1851 р. р.

2. Висновки революції.

Відносно інтересуючого нас питання про державу підводить Маркс висновки революції 1848 — 1851 р.р. в слідуючій уступі, з твору “18-те Брімера Луй Бонапарта”:

...“Але революція знаходить ся в своїх основних початках. Вона знаходить ся еще в дорозі через чистилище. Своє діло вона виповняє методично. До 2-го серпня 1851-го року (День доконання державного перевороту Луй-ом Бонапарти) вона закінчила половину своєї підготовавчої роботи, тепер вона закінчує другу половину. Початково вона доводить до досконалости **парляментарну** власть, щоби мати можливість скинути єї. Тепер, коли вона доконала сего, вона доводить до досконалости **виконавчу** власть, зводить єї до єї найчистішого виразу, відокремлює єї, протиставить єї собі, як одинокий закид, щоби сконцен-

трувати проти неї всі сили розбивання (підчеркнене наше).

І коли революція докінчить ту другу половину своєї попередньої роботи, тоді Європа повстане з свого місця і скаже, торжествуючи: ти гарно риєш стара кртице!”

“Ся виповняюча власть, з своєю бюрократичною і воєнною організацією, з своєю многозложною і штучною державною машиною, з тим війском урядників з пів-мільона осіб разом з армією єще з півмільона, той страшний організм — паразит, обвиваючий міцно сітею ціле тіло французького суспільства і затікаючий в кожду єго шпарку, зродив ся в епоху самодержавної монархії, при упадку фєвдалізму, при упадку, котрий сей організм помагав приспішувати”. Перше французька революція розвинула централізацію, “але разом з тим розширила розмір і число помічників правительственной власти. Наполеон закінчив ту державну машину”. Легітимна монархія і липнева монархія “не додали нічого нового кромі більшого розділу праці”...

....“Остаточно, в своїй боротьбі проти революції оказалась парламентарна рєпублика бути примушеною скріпити, разом з мірами репресії, средства і централізацію правительственной власти. **Всі перевороти удосконалювали сю машину замість ломати єї** (підчеркнене наше). Партії, які, змінюючи одна другу, боролись за панованє, уважали

захоплене величезного державного гмаху, як головну добич при своїй побіді. (18-те Брімера Луй Бонапарта", стор. 98 - 99, вид. 4, Гамбург, 1907 р.).

В тім замітнім виводі робить марксiзм гігантний крок вперед по зрівнанню з "Комуністичним Маніфестом". Там кладе ся питанє про державу ще більше абстрактно, в найбільше загальних (широких) понятях і виразах. Ту те саме питанє ставить ся вже конкретно, а вивід робить ся надзвичайно точний, означений, практично — дотикаючий: всі передні революції удосконалювали державну машину, а єї треба зломити, розбити".

Сей вивід є головною, основною наукою марксiзму про державу. І се іменно основне твердженє зістало не лише забуте цілковито домінуючими офіційальними соціал-демократичними партіями, але просто перекичене (як зобачимо дальше), одним з визнайчнійших теоретиків II-го Інтернаціоналу, Карлом Каутским.

В "Комуністичнім Маніфесті" наведені загальні зсумованя історичних даних, які заставляють недвозначно видіти в державі орган клясового панюваня, і які приводять до одного кінцевого заключеня, а то такого: що пролетаріят не може скинути буржуазії, если не завоює насамперед політичної власти і зверхности, не перемінить держави в "організований, як пануючу клясу, пролетаріят", і що ся пролетарська держава, зараз-же після пролетарської побіди, начне відмирати, тому, що в суспільстві, в яким нема клясових противенств, непотрібною і неможливою є держава і

єї ціла машина. Тут не ставить ся питання про се, якоюж повинна — з точки погляду історичного розвитку — бути та заміна буржуазної держави пролетарською.

Таке іменно питанє ставить Карл Маркс і відповідає на него в 1852-ім році. Не відступаючи від своєї філософії діалектичного матеріалізму, бере Маркс в основу історичний досвід великих років революції, — 1848 — 1851. Наука Маркса так туть — як і всюди — є се освітлене глибоким філософічним світоглядом і багатим знанєм історії зібранє (зсумованє) досвіду.

Питанє про державу ставить ся ту конкретно: як історично повстала буржуазна держава, ся не-обходима для панованя буржуазії державна машина? Які єї зміни, яка єї еволюція в бігу буржуазних революцій і перед лицем самостійних виступів угнетених кляс? Які завдання пролетаріату в відношеню ся єго до сеї державної машини?

Централізована державна власть, рідна буржуазному суспільству, повстала в епоху упадку абсолютизму. Дві установи найбільше характерні для сеї державної машини: ціла маса урядів і урядників (урядництво) і постійна армія. Про се, як тисячі ниток звязують іменно сі установи з буржуазією, говорить ся дуже много разів в працях Маркса і Енгельса. Практика кожного робітника пояснює ту звязь з надзвичайною наглядністю і дуже переконуючо. На своїй власній шкірі учить ся пізнавати робітничу клясу ту звязь, — і от чому вона так легко приймає і так твердо присвоює собі ту науку про неминучість тої звя-

зи, — науку, яку дрібно-буржуазні демократи або несвідомо і легкодумно відкидають, або ще логкодумніше признають “взагалі”, забуваючи при тім робити відповідні до того практичні виводи.

Урядництво і постійна армія се паразит на тілі буржуазного суспільства, паразит, зроджений внутрішніми противенствами, які се суспільство розідають, але й іменно паразит, який “затикає” житеві пори. Домінуючий під сей час в офіційній соціал-демократії каутскіянтський опортунізм уважає погляд на державу, як на **паразитний організм**, спеціальною і виключною приналежністю анархізму. Ясна річ, що перевернене марксізму користне надзвичайно тим міщанам, котрі довели соціалізм до нечувано ганебного оправдування і прикрашування імперіялістичної війни шляхом примінювання до неї поняття “оборона вітчизни”, але всеж се все — безусловне переключене дійсної науки Маркса.

За кожною буржуазною революцією, яких Европа видала від упадку февдалізму величезне множество, слідує розвиток, удосконалюванє, зміцнюванє того урядничого і воєнного апарату. В кожній революції переходить іменно дрібна буржуазія на сторону грубшої і підчинює ся їй до певного степеня за посередництвом того апарату, даючого верхнім сферам селянства, дрібних ремісників, купців і прочих гарні, спокійні і почетні (гонорові) місця (уряди), які ставлять їх понад народом. Візьміть на примір то, що сталось в Росії протягом пів року; після

27-го лютого 1917-го р.: урядові місця, які передше давались лише чорносотенцям виїмково, стали тепер предметом добичі кадетів, меншевиків і ес-ерів. Про жадні серйозні реформи в дійсності не думали, стараючись відкладати їх до “Установчих Зборів” — а Установчі Збори знова відкладають поволі до кінця війни! А з розділом добичі, з заняття місць міністрів, товаришів міністра, генерал — губернаторів і проче і проче то вони не проволікали і ніяких Установчих Зборів не ждали! Гра в комбінації відносно складу правительства була, фактично, лише виразом поділу і переділу “добичі,” і поділ сей відбував ся в верху і в низу, в цілій країні, по всіх центральних і місцевих управах. Заключене, об’єктивне заклучене за пів року від 27-го лютого до 27-го серпня 1917-го р. безсумнівне: реформи відложені, розділ урядових місць відбув ся, і “помилки” розділу направлені декількома перedілами (перемінами).

Але чим більше відбуває ся таких “переділів” урядничого апарату поміж різними буржуазними і дрібно-буржуазними партіями (поміж кадетами, ес-ерами і меншевиками, если взяти примір з Росії,) то тим яснійше показуєть ся пригнетеним клясам, і пролетаріятови на чолі тих кляс, їх непримирима ворожнеча (неприятність) до цілого буржуазного суспільства. От туть то і родить ся та конечність для всіх буржуазних партій, навіть найбільше демократичних і “революційно — демократичних” в тім числі, зміцнювати репресії проти революційного про-

летаріяту, укріпляти апарат репресій, то є туж саму державну машину. Такий хід подій примушує революцію “концентрувати всі сили розбивання” проти державної влади, примушує революцію поставити собі за задачу, не улучшене державної машини, а розбите, знищене єї.

До поставлення такого завдання примусили революцію не логічні розумованя і розсуджуваня, а дійсний розвиток подій, живий практичний досвід з 1848 — 1851 р. р.

Як строго придержуєть ся Маркс фактичних підстав історичного досвіду видно з сего, що в 1852-ім році він не ставить єще конкретно питання про се, чим іменно замінити ту підпадаючу розбитю і знищеню державну машину. Практика не давала тоді єще матеріялу в відповідь на таке питанє, яке поставила історія на порядок дня пізнійше, в 1871-ім році. В 1852-ім році можна було лише на підставі дійсно історичного перегляду констатувати, що пролетарська революція підійшла до такого завдання, що мусить “зконцентрувати всі засоби своїх сил розбиваня” проти державної влади, що завданєм революції є “зломати” і знищити державну машину.

Ту може виродитись друге знова питанє, чи правим являєть ся узагальнене (розповсюднене) досвіду, досліджувань і заключень Маркса, віднесеня ся з ними на ширші міри, чим історія Франції за три роки, 1848 — 1851 р. р. Щоби розібрати се питанє, ми пригадаємо на сам перед одну замітку Енгельса відносно сего а потім переступимо до фактичних данних.

В вступнім слові до третього німецького видання твору "18-те Брімера" писав Енгельс слідує: ...."Франція є країною, в котрій історична боротьба кляс, більше чим в других країнах, доходила кожний раз до рішального кінця. В Франції найяснійше і найяскравійше викувались ті змінючі ся політичні форми, в середині котрих продовжувалась та клясова боротьба, і в котрих находили свій вираз її результати. Осередок феудалізму в середних віках, образцева країна одноманітної станової монархії з часів Ренесанса, Франція зуміла розбити в час великої революції феудалізм і завела чисте пановане буржуазії і то з такою клясичною ясністю, як жадна инша європейська країна. Боротьба пролетаріяту підносячого голову проти пануючої буржуазії виступає тут в такій острій формі, про яку другі країни (держави) зовсім не знають". (Стор. 4. в вид. 1907-го року).

Послідня замітка перестаріла настільки, наскільки наступила після 1871-го року перерва в революційній боротьбі французького пролетаріяту, хотая ся перерва, як довго вонаб не тревала, вона ані трошечки не відкидає можливости того, що в будучій пролетарській революції, Франція, яи клясична країна боротьби кляс дійде до рішального кінця.

Але подивім ся ми загально на історію передових країн в кінці 19-го і в початку 20-го столітя. Ми зобачимо, що повільнійше, ріжнотатній-

ше, на далеко ширшій арені, відбуває ся той самий процес: з одної сторони оброблюваня “парляментарної власти”, як в республіканських державах (Франція, Америка, Швейцарія) так і в монархістичних державах (Англія, Німеччина, до певної міри Італія, Скандинавські краї і т. д.), — з другої-же сторони боротьба за власть ріжних буржуазних і дрібно-буржуазних партій, які ділять і переділюють “добич” урядничих місць, не змінюючи зовсім основ буржуазного строю, — накінець, удосконалюваня і змінюваня “виконавчої власти”, єї станового (урядничого) і воєнного апарату.

Нема найменшого сумніву, що се є — загальні і спільні черти цілої новійшої еволюції капіталістичних держав взагалі. Протягом трох літ, 1848 - 1851 р., показала Франція в скорій, ясній, концентрованій формі ті самі процеси розвою, які є споріднені з цілим капіталістичним світом.

Особливо імперіялізм, епоха банкового капіталу, епоха гігантних (величезних) капіталістичних монополій, епоха переросту монополістичного капіталізму в державно-монополістичний капіталізм, він (сучасний імперіялізм) показує надзвичайне укріплене “державної машини”, нечуваний ріст єї урядничого і воєнного апарату в звязи з зміцненем репресій проти пролетаріяту як в монархістичних, так і в найсвобіднійших, республіканських державах.

Всесвітня історія підводить тепер без сумніву, в незрівнано більшій мірі, чим в 1852-ім році,

до “концентрації (злучення) всіх сил” пролетарської революції для “розбиття” державної машини.

А чим заступить її пролетаріят, про се поучаючий матеріял дала нам Парижська Комуна.

РОЗДІЛ ІІІ.

ДЕРЖАВА І РЕВОЛЮЦІЯ. ДОСВІД ПАРИЖСЬКОЇ КОМУНИ 1871 РОКУ. АНАЛІЗА МАРКСА.

1. В чім лежить героїзм спроби комунарів.

ВІСНО всім, що на кілька місяців перед повстанєм Парижської Комуні, в осени 1870. р., перестерігав Маркс парижських робітників і доказував, що спроба скинути правительство була-би глупістю. Але коли в марцю 1871-го року накинута робітникам рішачий бій і вони єго прийняли, коли повстанє робітників стало фактом, тоді Маркс, не дивлячись на лихі вигляди, з великим запалом витав пролетарську революцію. Маркс не упер ся на педантськїм осудженю того нечасового руху (руху не на часі) так, як зробив се печально-знаменитий російський ренегат марксїзму п. Плеханов, який писав в листопадї 1905-го року, в дусї захопоти робітників і селян до боротьби, а після того в грудню 1905-го р. і пізнійше, т. є. по неудачі революції, кричав по ліберальному: “не треба було братись за оружіє”.

Крім того Маркс не лише захоплювався і радів героїзмом “штурмуючих небо”, так як сам про се виражав ся, комунарів. В тім масовім революційнім русі, хотяй він і не досягнув своєї ціли, він бачив величезної ваги історичний досвід, він бачив в нім певний крок вперед до все-світньої пролетарської революції, він бачив в тім русі практичний крок, який був більше важним, чим сотки програм і наукових розумовань.

Маркс поставив собі за задачу перевести аналізу сего досьвіду Комуни, вибрати собі і почитись з него нових лекцій тактики, на основі єго переглянути свою теорію.

Одинока “поправка” (додаток) до “Комуністичного Маніфесту”, яку за конечну уважав зробити Маркс, була власне зроблена ним на основі революційного досьвіду парижських комунарів.

Посліднє вступне слово до нового німецького видання “Комуністичного Маніфесту”, яке є підписане обома авторами єго, занотоване 24-го червня 1872-го року. В тім вступнім слові говорять оба автори, Карл Маркс і Фридрих Енгельс, що програма “Комун. Маніфесту”, вже місцями тепер перестаріла”.

....“Головно (особливо) — продовжують вони — Комуна доказала, що робітничя кляса не може просто заволодіти готовою державною машинерією і пустити єї в хід (рух) для своїх власних цілий і потреб”....

Зазначені другими знаками наведеня слова сего цитату, перебрані єго авторами з твору Карла Маркса: “Горожанська війна в Франції”.

Так отже, одну основну і головну лекцію Парижської Комуні уважали Маркс і Енгельс за лекцію, маючу таку гігантну (величезну) важність, що вони додали їй, як поправку до “Комуністичного Маніфесту”.

Надзвичайно характеристичним являється те, що саме іменню зазначена поправка, зістала перевернена опортуністами і змісл її і зміст незвісні найпевніше девяти-десятим, єсли не девятьдесять девять сотим читачів “Комун. Маніфесту”. Подрібніше про те перекрученє і покаліченє сеї поправки, ми скажемо пізніше в розділі, присвяченім спеціально всім перекрученням марксизм. Тепер достаточнo буде замітити, що звичайне вульгарне “розуміє” наведеного нами виляє тут ідею повільного розвитку замість захоплення властi і тому подібного.

В самім-же ділі річ маєть ся як раз наоборот. Думка Маркса лежить в тім, що робітнича кляса повинна **розбити, знищити**, “готову державну машину”, а не ограничуватись на захопленю її в свої руки.

Дня 12-го цвітня 1871-го року, то є як раз в час Комуні, писав Маркс до Кугельмана слідує:

....“Єсли ти заглянеш в послідний розділ мого “18-те Брімера”, ти зобачиш, що слідуєчою спробою французької революції, я обявляю: не передати бюрократично-воєнної машини з одних рук в другі, як се діялось до сего часу, а **розбити** її (під-

черкнене Маркса: в оригіналі стоїть “zerbrechen”), і таке іменно є попередяще (найперше) услівє кожної дійсно народної революції на континенті. І в тім як раз лежить спроба наших геройських парижських товаришів” (стор. 709 в “Нає Цайт”, XX, I, рік 1901—2). (Листи Маркса до Кугельмана вийшли на російській мові не менше як в двох виданнях; одно з них під мою редакцією і з моїм вступним словом.)

В тих словах “розбити бюрократично-воєнну державну машину” заключаєть ся, коротко висловлене, головне поясненє марксізму відносно питання про завдання пролетаріату в революції в єго відношеню ся до держави. І се іменно твердженє не лише зістало цілковито забутим, але престо переверненє пануючим, каутскіяньським “пояснюванєм” марксізму!

Що-ж знова дотичить опираня ся Маркса на “18-те Брімера”, то ми навели висше в повні відповідне місце.

Інтересно замітити особливо два місця з наведеного розумованя Маркса. По перше, що він ограничив свій-вивід до континенту. Се було зрозумілим в 1871-ім році, коли Англія була єще образком (ілюстрацією) країни, чисто капіталістичної, але без воєнщини (воєнної машини) і до певного степеня без бюрократії. Длятого Маркс виключав Англію, як країну, де революція, а навіть і народня революція, представлялась і була тоді можливою без попередного услівя розбитя “готової державної машини”.

Тепер, в 1917-ім році, в епоху першої великої імперіялістичної війни, се ограничене Маркса відпадає; і Англія і Америка, як сильніші і послідні в цілім світі представителі англо-саксонської "свободи" в змислі не підготовлюваня в себе воєнної машини і з своїми проти-бюрократичними державними строями, застрягли тепер цілковито в загально-європейське нечисте, кроваве багно бюрократично-воєнних тіл, які всіх собі підчиняють і все собою подавляють. Тепер так в Англії як і в Америці являється "попереднім услівем кожної дійсно народної революції" **розбите і знищене "готової"** (виготовленої в тих країнах в 1914 - 17. р. р. до "європейської" загально-імперіялістичної, досконалости) "державної машини".

По друге, на особливше звернене уваги на себе заслугує надзвичайно глибокий висказ Маркса, в яким він твердить, що розбите бюрократично-воєнної державної машини являється "найпершим услівем кожної правдивої народної революції". Се розуміне "народної" революції видається бути дивним в устах Маркса, так що русскі (російські) плехановці і меншевики, ті наслідники Струве, які так бажають уважати себе марксістами, моглиби назвати такий висказ Маркса "помилкою". Вони звели марксізм до так бідно-ліберальної форми, що з него крім противенств поміж буржуазною а пролетарською революцією в них більше нічо не існує, а навіть і то противенство розуміють вони дуже слабо.

Если взяти на примір революції 20-го столі-

тя, тоді прийшло-б ся, конечно, і португальську і турецьку революцію признати буржуазними. Але “народною” не являєть ся ані одна ані друга, бо так в одній як і в другій маси народа, величезна більшість єго, активно, самостійно, з своїми власними економічними і політичними домаганями, не виступають. Наоборот, русска буржуазна революція 1905 - 7 р. р., хотяй в ній не досягнуто таких “блескучих” результатів, які припадали часами на долю португальської або турецької революції, була, без сумніву, “правдиво народною” революцією, а то тому, що в ній брали участь маси народа, ті найглибші суспільні “низькі сфери”, які є придавлені гнетом і експлоатацією; вони повстали в тій революції самостійно і тим самим положили на цілий хід революції відбитку своїх домагань, своїх спроб збудувати по свому нове суспільство на руїнах розбитого старого.

В Європі 1871-го р., не становив пролетаріят на цілім континенті ані в одній країні більшости народа. “Народна” революція, яка втягає в свій рух дійсно більшість народа, могла бути такою (народною) тоді лише, коли вона охоплювала і пролетаріят і селянство. Обі сі кляси становили тоді “народ”. Обі кляси обєднані тим, що “бюрократично-воєнна державна машина” угнітає їх, давить і експлоатує. **Розбити ту машину, знищити єї, — отсе було дійсно в інтересі “нарсда”, в інтересі більшости єго, в інтересі робітників і більшости селян; — таке було “найперше услівє” свобідного союзу біднійших селян з пролетарами**

а без такого союзу є нетривалою демократія і неможливий соціалістичний перестрій.

І до такого-то союзу промошувала собі, як звісно всім, дорогу Парижська Комуна, яка через цілий ряд причин внутрішнього і зовнішнього характеру не досягнула сеї ціли.

Значить ся, говорячи про “дійсно народну революцію”, Маркс, ані трошечки не забуваючи на відмінність інтересів дрібної буржуазії (про них він говорив дуже много і з часта), найважнішою уважав фактичну взаїмність кляс в більшости континентальних держав Європи в 1871-ім році. З другої сторони він (Маркс) констатував, що “розвиток” державної машини вимагаєть ся інтересами і робітників і селян, що він обєднює їх і кладе перед ними загальне завданє усуненя “паразита” а заміни єго чимсь небудь новим.

А іменно-ж чим?

2. Чим замінити розбиту державну машину?

На се питанє давав Карл Маркс відповідь в 1847-ім році, в “Комуністичнім Маніфесті”, але відповідь єще цілковито абстрактну, або так-би сказати, відповідь, яка вказувала задачі а не способи розбитя сеї державної машини. Замінити “організацією пролетаріату в пануючу клясу”, “завойованєм демократії” — от така була відповідь “Комуністичного Маніфесту”.

Не вдаючись в утопію, очідав Маркс від досвіду масового руху відповіди на питанє про те, в які конкретні форми начне переливати ся організація пролетаріату, як пануючої кляси, я-

ким іменно чином буде сполучена ся організація з найповажнішим і найдаліше-сяглим “завойовуванєм демократії”. Досвід (практика) Комуни, хоч як він був малим, піддає Маркс в своїм творі “Горожанська війна в Франції” важній аналізі. Ми наведемо важніші місця з того твору:

В 19-ім віці розвивалась повставша єще в середних віках “централізована державна власть з своїми всюди-існуючими органами: постійною армією, поліцією, бюрократією, духовенством, судовим станом”. Разом в міру розвитку клясового антагонізму поміж капіталом і працею прибирала “державна власть” все більше і більше характер суспільної власти в ціли угнітання праці, прибирала характер машини клясового панованя. По кожній революції, відзначаючій певний крок вперед клясової боротьби, виступає чисто угнітаючий характер державної власти все більше і більше відкрито. Після революції 1848 - 9 р. р. стає державна власть “національним средством війни капіталу проти праці”. Друга імперія зміцнює се єще сильніше.

“Правдивим і отвертим противенством імперії була Комуна. Вона була “означеною формою” такої республіки, яка повинна була усунути не лише монархістичну форму клясового панованя, але і саме клясове панованє, то є саме істнованє кляс”....

В чім-же іменно лежала ся “означена” форма пролетарської, соціалістичної республіки? Якою

була та держава, яку Комуна розпочала будувати?

....“Першим декретом Комуни було скасоване постійної армії і заміна її озброєним населенєм”.....

Се домаганє стоїть тепер в програмах всіх партій, які бажають називати себе соціалістичними. Але що вартують їх програми, можна пізнати найлучше з поступку наших ес-ерів і меншевиків, які на ділі фактично відказались як раз після революції 27-го лютого від введеня в жите сего домаганя!

....“Комуна формувалась (складалась) з людей, яких вибирали округи Парижа загальним виборчим правом. Вони були відвічальні і в перший лучший час їх можна було змінити. Більшість їх складалась, само собою розумієть ся, з робітників або признаних представителів робітничої кляси”...

...“Поліція, яка до сего часу була знарядом державного правительства, зістала зараз позбавлена своїх політичних функцій і замінена на відвічальний орган Комуни, який можна коли небудь змінити.....

... Такеж саме і з урядниками всіх інших галузей управи.... Починаючи від членів Комуни, з гори в діл, суспільна служба повинна була виповнятись за **зарібну платню робітника**. Всякі привілеї і видачі гроша на представительство висшим державним урядам пропали разом з тими урядами.. По усуненю постійного війська і поліції, тих

средств матеріальної влади старого правительства, взялась Комуна скоро за те, щоби знищити знаряд духового гнету, силу попів... Судові уряди стратили свою незалежність. Вони мусіли бути вибрані явно і бути відповідальними перед народом і підлягаючими зміні, то є відкликанню їх коли народ сего забажає”....

Так отже розбиту державну машину замінила Комуна немов-би то “лише” повнійшою демократією: цілковите знищене постійної армії, повний вибір і зміна всіх обовязаних лиць. Але фактично се “лише” означає гігантну заміну одних установчих тіл принципіально зовсім иншого рода установчими тілами. Ту добачуєть ся як раз один із тих случаїв “переміни числа на якість”: демократія, переведена з такою повністю і послідовністю з якою взагалі було се мислимо зробити, перемінюєть ся тут з буржуазної демократії на пролетарську, — з держави (= віддільної сили для угнітання певної кляси) в щось таке, що вже властиво не є державою.

Все таки конечно єще угнітати буржуазію і здушувати єї бунти і непослух. Для Парижської Комуні се було необхідним і одна з причин упадку Комуні лежить власне в тім, що вона сего достаточо рішучо не робила. Але угнітаючим органом являєть ся тут вже більшість населеня а не меншість, як се було все в епоху рабства, панщини (кріпацтва) і наємної праці. А раз воно так, що більшість народа сама підчиняє і поневолює своїх угнетателів, так і “осіб-

ної сили” для подавлювання вже не потрібно. Втім змислі держава починає відмирати. Замість сего, щоби були спеціальні законодавства привілейної меншости (привілейне урядництво, начальство постійної армії), сама більшість народа може безпосередно сповняти законодавчі функції, а чим більше загально-народним стає те сповнюване функцій державної власти, тим меншою стає потреба тої власти.

Особливо замітним відносно сего є підчеркнене Марксом заряджене Комуни: скасоване всяких асигнацій грошей на правительство, всяких грошевих привілеїв урядників, зменшене платні всім відвічальним лицям в державі до уровини “заробітної платні робітника”. Тут як раз наглядніше показуєть ся перелом — від демократії буржуазної до демократії пролетарської, від демократії угнітаючої до демократії угнетених кляс, від “осібної сили” для поневолювання певної кляси до подавлювання угнітателів загальною силою більшости народа, робітників і селян. І сі іменно найважнійші виводи Маркса відносно питання про державу зовсім забуті! В популярних коментованиях — а їм нема рахунку — про се зовсім не вспоминають. “Прийнято” се замовчувати, цілковито так як про “наївність”, віджившу вже свій час, — подібно як христіяни, принявши тезу державної релігії, забули про “наївности” початкового христіянства з єго демократично-революційним духом.

Зменшене платні висшим державним урядникам являєть ся “просто” домаганєм наїв-

ного, примітивного демократизму. Один з “основателів” новішого опортунізму, бувший соціал-демократ Ед. Бернштайн, не раз повторював загальні буржуазні насмішки з “примітивного демократизму”. Так як і всі опортуністи, так як і сучасні каусткіянці, він цілковито не зрозумів того, що по перше, перехід від капіталізму до соціалізму **неможливий без певного “повороту” до “примітивного” демократизму** (бо якже інакше перейти до сповнюваня державних функцій через більшість населеня і опісля через ціле населенє?), а по друге, що “примітивний демократизм” на основі капіталізму і капіталістичної культури се не те, що примітивний демократизм в прастарі або і докапіталістичні часи. Капіталістична культура створила величезні промисли, фабрики, залізні дороги, пошту, телеграф і проче, а на тій підставі (основі) величезна більшість функцій старої “державної влади” стала такою звичайною і простою і може бути еще удосконаленою і зведеною до таких звичайних і легких операцій реєстрації, записок і провірувань (контролі), що ті функції стануть приступними для всіх грамотних людей, що ті функції можна буде сповняти за звичайну “заробітну платню робітника”, що можна (і повинно ся) відняти від тих функцій всяку тїнь, чого небудь привілейного, зверхничого”.

Повний вибір, зміна в перший — лучший час всіх без виїмку відвічальних осіб, зниженє їх платні до звичайної “заробітної платні робітника”, се ясні і “самі собою зрозумілі” демократичні

міроприйняття (застереження), об'єднуючі цілковито інтереси робітників і більшості селян, служать в той самий час як місток, через який переходить ся від капіталізму до соціалізму. Ті міроприйняття відносять ся до державної, чисто-політичної перебудови суспільства, але вони одержують, розумієть ся, своє повне значінє і змісл лише в звязи з здійснюючою ся або підготовляючою ся “експропріацією експропріаторів”, то значить, з переходом капіталістичної приватної власности на средства продукції, на загальну власність.

“Комуна — писав Маркс — здійснила клич всіх буржуазних революцій, створила тале правительство, усунувши два найбільші роди розходів на армію і урядництво”.

З поміж селянства, так як і з поміж других сфер дрібної буржуазії, лише маленька немічна меншість “підходить в гору”, “виходить на людий” в бужуазному зміслі, то є, стає богатими і заможними людьми, буржуями, або забезпеченими і привілейованими урядниками. Величезна більшість селянства в кожній капіталістичній країні, де тільки є селянство (а таких країн капіталістичних є також більшість), угнетена правительством і вона прагне скинення єго, прагне “таного” (дешевого) правительства. Здійснити се може лише пролетаріят і він, доконюючи сего, робить в той самий час крок до соціалістичної перебудови держави.

3. Знесенє парламентаризму.

“Комуна — писав Маркс — повинна була бути не парламентарною а робочою корпорацією, в один і той самий час і законодавчою і вповняючою закони”...

“...Замість того, щоби один раз в три або в шість лїт рїшати, який член пануючої кляси повинен представляти і подавляти народ в парламентї, замість сего повинно народови організованому в Комуни, служити загально виборче право на те, щоби він міг підбирати для свого підприємства відповідних робітників, наглядачів, книговодчиків, так як індивідуальне виборче право має тепер кождий инший роботодавець”.

Ся замітна критика парламентаризму, дана в 1871-ім році, належить тепер, завдяки панованню розширеного соціал-шовінізму і опортунїзму, також до числа “забутих слів” марксїзму. Міністри і парламентаристи по професїї, зрадники пролетарїату і “роздїлюючі” соціялісти сучасних днів віддали критику парламентаризму всеціло анархістам і на дивачно-розсудній основі того обявили **всяку** критику парламентаризму “анархізмом”. Нема отже нічо дивного, що пролетарїат “передових” парламентарних країв, набравши мерзоти і огиди на вид таких “соціялістів”, як Шейдеманн, Давиди, Легіни, Санба, Реноделі, Гендерсони, Вандервельди, Ставнїнги, Брантїнги, Біссоляті і компанія, все частїйше звертав свої симпатїї до анархо-синдикалізму, не дивлячись на те, що се був рідний братчик опортунїзму.

Але для Маркса ніколи не була революційна діалектика тою пустою модною фразою; брязкальцем — забавкою, якою зробили єї Плеханов, Каутський і їм подібні. Маркс умів безпощадно бити анархізм за неуміне використання навіть і “хліва” буржуазного парламентаризму, особливо тоді, коли нема вигляду на революцію, — але в той самий час він умів давати і дійсно революційно-пролетарську критику парламентаризму.

Раз в кілька літ рішати, який член пануючої класи буде давити і розбивати народ в парламенті, — от в чім лежить суть буржуазного парламентаризму, не лише в парламентарно-конституційних монархіях але також і в найбільше демократичних республіках.

Але если положимо питанє про державу, если будемо розглядати парламентаризм, як одну установу держави, з точки погляду завдань пролетаріату в тій області, то деж буде вихід з того парламентаризму? Як можна обійтись без него?

Знова і знова приходиться ся сказати: виводи Маркса, основані на студійованю Комуни так далеко забуті, що теперішньому “соціал-демократови” (читай: сучасному зрадникови соціалізму) просто таки незрозумілою є инша критика парламентаризму, кромі анархістичної або реакційної.

Вихід з парламентаризму, розуміється, не лежить в знищеню представительних інстанцій і виборчої системи, а в переміненю представительних установ з язико-мелниць на “працюючі” установи. “Комуна повинна була бути не парламентським закладом, а працюючим, в один і той са-

мий час і законодавчим і виповняючим закони”.

“Не парламентарський а працюючий заклад”, се сказано не поза очи а в очи сучасним парламентаристам і парламентарським “кімнатним песючкам” соціал-демократії! Подивіть ся на першу лучшу парламентарну державу, від Америки до Швайцарії, від Франції до Англії, Норвегії і прочих: дійсну “державну” роботу сповняють поза кулісами і роблять єї депарменти, канцелярії, штаби і т. д. В парламенті переливають з пусто-го в порожне лише пустою балаканиною і то в ціли одурити “простий народ”. Се таке правдиве і до такого степеня певне, що навіть в рускій (російській) республіці, буржуазно-демократичній республіці, занім вона успіла зродити дійсний парламент, появились вже в той час всі ті ціли парламентаризму. Такі герої гнилого міщанства, як Скобелєві і Церетелі, Чернові і Авксентієві, з’уміли і Совіти збесчестити типом огидного буржуазного парламентаризму, повертаючи їх в пусто-мельниці. В Совітах надувають панове “соціалістичні” міністри довірчивих (легковірних) мужиків фразами і резолюціями. В правительстві іде постійний, вічний (парламентний) кадріль: з одної сторони, щоби по порядку пакувати “в пиріг” добре платних і почетних місць як найбільше “ес-ерів і меншевиків”, а з другої сторони, щоби забавити чим будь увагу народа. А в канцеляріях, в штабах “роблять” “державну” роботу!

“Дело Народа”, орган правлячої* партії “со-

---

*) Ленін писав ої стрічки в той час, коли Керенський був еще при власті.

ціялістів-революціонерів”, признав ся недавно в редакційній статі — з характерною відкритістю людей з “гарного товариства”, в котрім “всі” займають ся політичною проституцією — що навіть в тих міністерствах, які належать до “соціялістів” (даруйте за вираз!), навіть в них цілий урядничий апарат остаєть ся в дійсности незмінним, функціонує по старому, саботажує революційні заміри і початки дуже “свобідно”! А єсли би не було сего признання ся, невже фактична історія участі ес-ерів і меншевиків в правительстві не доказує того? Характеристичним тут є тільки те, що засідаючи в міністерським товаристві з кадетами, пани Чернові, Русанові, Зензінові і прочі редактори “Дела Народа” потратили до тої міри встид, що не встидають ся публично, немов про якусь дурничку, розказувати, не червоніючи, що “в них” в міністерствах іде все старим трибом!! Революційно-демократична фраза — в ціли обдуреня сельських Іванушків, а уряднича канцелярська тяганина в ціли задоволення капіталістів — ось вам суть “чесної” коаліції.

Продажний і перегнивший парламентаризм буржуазного суспільства замінює Комуна інституціями, в яких свобода думки і обсуджуваня не стають обманом, длятого, що члени парламенту мусять сами встановляти і сами виповнювати свої закони, сами повинні контролювати те, що дієть ся довкруги і серед них, і сами відвічають безпосередно перед своїми виборцями. Представничі інституції остають ся і на дальше, але парламентаризму, як віддільної системи, як розділу праці

законодавчої і виконавчої, як привілейного місця для послів, тут нема. Без представничих інституцій ми не можемо собі представити демократії, навіть і пролетарської демократії, без парламентаризму можемо і мусимо, если хочемо, щоби критика буржуазного суспільства (суспільства з буржуазним строем) не була для нас лиш пустими словами, если стремліне скинути пановане буржуазії є нашим серіозним і дійсно-щирим стремлінем, а не “виборчою” фразою в цілі здобути голосів робітничих, так як се в моді в ес-ерів, меншевиків, як в Шейдеманів і Легенів, Санба і Вандервельдів.

Дуже поучним є те, що, говорючи про функції того урядництва, яке потрібне і Комуні і пролетарській демократії, бере Маркс для порівняння служачих, першого лучшего роботодавця”, то є звичайне капіталістичне підприємство з “робітниками, наглядачами і книговодчиками”.

В Маркса нема крішечки утопії в тім розумінню, щоби будував, фантазував якесь “нове” суспільство. Ні, він учить ся, як доконуєть ся дійсно-історичний процес, **родження** ся нового суспільства з старого, студіює переходові форми від старого до нового. Він бере фактичний досвід масового пролетарського руху і стараєть ся винести з него практичні виводи. Він “учить ся” з життя Комуні, так як всі великі революційні мислителі не боялись учитись і брати примір з досвіду великих рухів угнетеної кляси, не відносячись ніколи до них з педантськими “моральними розумованями і науками” (в роді Плеханов-

ського: не треба було братись за оружје, або Цетелівського: кляса повинна самообмежуватись”).

Про те, щоби знести урядництво і то зараз відразу, всюди і цілковито, не може бути і мови. Се — утопія. Але розбити відразу стару урядницьку машину і зараз-же начинати будувати нову, яка-б позволяла зводити поступенно до нічого всяке урядництво, се вже не утопія, се — досвід Комуни, се конечне і важне завданє революційного пролетаріяту.

Капіталізм улєкшує і узвичайнює функції “державного” правління, позволяє відкинути “старшоване” і звести всю роботу до організації пролетарів (як правлячої кляси), нанимаючої в імени цілого суспільства “робітників, наглядачів, книговодчиків”.

Ми не утопісти. Ми не “мрителі” про се, якби то відразу обійтись без всякого правління, без всякого послуху і підчинення: се анархістичні мрії основані на нерозуміню завдань диктатури пролетаріяту, вони є з коріня чужими для марксїзму і на ділі служать лише до віддалюваня соціалістичної революції до того часу, поки люди не стануть іншими (підчеркненє перев.). Ні, ми хочемо соціалістичної революції з такими людьми, як тепер, (то є хочемо революції зараз) а сі люди без підчиненя ся, без контролі, без “наглядачів і книговодчиків” не обійдуть ся.

Але підчинять ся треба узброєній передовій армії всіх визискуваних і працюючих, то є пролетаріятови. Специфічне, “старшованє” дер-

жавних урядників можна і конечно зараз-же, першого дня, начинати замінювати звичайними функціями “наглядачів і книговодчиків”, функціями, котрі вже тепер вповні доступні уровини умового розвою горожан взагалі і можуть бути сповнювані за “заробітню платню робітника”.

Організуємо велике підприємство (промислове заряджене) виходяче з сего, що вже створене капіталізмом, сами, ми робітники, опираючись на свій власний досвід, заводячи сильну, желізну дисципліну, якуб піддержувала державна власть узброєного робітництва, зведем державних урядників до ролі простих виконавців наших приказів; зробим їх відвічальними скоро-змінними, звичайно оплачуваними “наглядачами і книговодчиками” (розумієть ся з техніками всіх сортів, видів і степенів) — отсе наша пролетарська задача, отсе з чого можна і повинно ся начинати при доконюваню пролетарської революції. Такий початок, на основі великої продукції, самий собою веде до поступенного “відмираня” всякого урядництва, до поступенного заводження такого порядку, — порядку без лапок, порядку не подібного до наємного рабства, — такого порядку, де все більше стаючі простими функції догляду і веденя і здаваня рахунків будуть сповнятись всіми по порядку, тим самим отже будуть ставати привичкою і накінець цілком згинуть, як осібні функції віддільної галузи людей.

Один бистроумний німецький соціал-демократ 70-их років прошлого столітя назвав почту образцем соціялістичної господарки. Се дуже

справедливо. Тепер почта є господаркою, організованою на тип **державно-капіталістичного** монополю. Імперіялізм перемінює помало всі трости в організації подібного рода. Понад “прости-ми” працюючими, які завалені роботою і голодають, стоїть ту тая сама буржуазна демократія. Але механізм загального господареня є вже ту готовий. Скинути капіталістів, желізною рукою узброєних робітників розбити опір тих експлуататорів, розбити бюрократичну машину сучасної держави — і перед нами стоїть **освободжений від “паразита” високо-технічно розвинений і упорядкований механізм**, котрий можуть пустити в рух самі обєднані робітники, нанимаючи техніків, наглядачів і книговодчиків, оплачуючи роботу **всіх їх**, так як і **всіх** взагалі “державних” урядників, заробітною платнею робітника. Отсе є конкретне завданє, практичне і можливе до здійсненя відносно всіх тростів; завданє, яке ратує працюючі маси від експлуатації, яке розважно призадумуєть ся над досьвідом, начатим вже практично, (головно в области державного устрою) **Комуною**.

Ціла народна господарка, організована як почта, з тим, щоби техніки, наглядачі, книговодчики, так як і всі відвічальні особи одержували не висше “заробітної платні робітника”, все під контролею і руководством узброєного пролетаріяту — отсе наша найблизша ціль. От яка держава, от на якій економічній основі, нам конечна.

От, що принесе знищенє парламентаризму і уратованє представничих інституцій, от що уратує

працюючі маси перед проститутованєм тих інституцій через буржуазію.

4. Організація єдності нації.

....“В тім короткім нарисі національної організації, який розробити дальше Комуна не вспіла через брак часу, говорить ся ясно, що Комуна повинна була — стати політичною формою навіть найменшого села”.

Від комун вибирала-б ся і “національна делегація” в Парижу.

....“Немногі, але дуже важні функції, які осталиб ся до сповнюваня центральному правительству, не повинні були бути знесені, — таке установлене було би свідомим блудом, — а повинні були бути передані комунальним, то є строго відвічальним урядникам”....

....“Єдність нації підпадала не знищеню, а наоборот організації за посередництвом комунального устрою. Єдність нації була повинна стати дійсністю через знищенє тої державної власти, котра удавала з себе той чинник втілення тої єдності, але хотіла бути незалежною від нації, хотіла стояти понад нею. В дійсности ся державна власть була лише паразитним наростом на тілі нації”.... “Задачею було те, щоби відрубати чисто угнітаючі органи старої правительственной власти, єї правомірні функції відобрати від такої власти, котра претендує до сего, щоби стояти понад суспільством, і передати їх відвічальним слугам суспільства.

До якого степеня не зрозуміли — може бути, вірнійше буде сказати: не захотіли зрозуміти — опортуністи сучасної соціал-демократії тих виводів Маркса, се показує найлучше геростратівськи-знаменита книжка ренегата Бернштайна, п. з.: “Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Social-Demokratie”. “Основи соціалізму і завдання соціал-демократії”. З нагоди іменно висше наведених слів Маркса, писав Бернштайн таке: Та програма після свого характеру і політичного змісту показує всіми своїми дійсними чертами велике спорідненє і подібність до федералізму Прудона.... При всіх прочих розходженнях ся Маркса з “дрібним буржуєм” Прудонем (Бернштайн ставить слова “дрібний буржуй” в знаках наведеня, і слова ті повинні бути на єго думку іронічними) в тих місцях біг думки у них настільки близький і майже одинокий, як тільки се можливо”. Розумієть ся, говорить дальше Бернштайн, значіне муніципалітетів зростає, але “мені видаєть ся бути сумнівним, щоби першим завданєм демократії було таке скасованє (Aufloesung — дослівно: розпущенє) сучасних держав і така цілковита зміна (Umwandlung — переворот) їх організації, як представляють собі Маркс і Прудон — тобто уформованє національного зібраня з делегатів від провінціональних або окружних зборів, котрі в свою чергу, складали-б ся з делегатів від комун — так, що всяка попередна форма національних представителств пропала би цілковито”. (Бернштайн, “Voraussetzungen”, стор. 134 і 136 німецького виданя 1899 року).

Се просто чудно: змішати погляди Маркса на “знищенє державної влади паразита” з федералізмом Прудона! Се однак не случайно, бо опортуністови і на думку не приходять, що Маркс говорить тут зовсім не про федералізм в супереч централізмови, а про розбите старої буржуазної, існуючої по всіх буржуазних державах, державної машини.

Опортуністови приходять в голову тільки те, що він бачить довкруги себе, в нутрі міщанської горожанщини і “реформістичного” застою, іменно лише “муніціпалітети”! Про революцію пролетаріяту відовчив ся опортуніст навіть і думати.

Се смішне. Але замітним є, що в сїм місцю з Бернштайном не перечились. Бернштайна многи опрокидували — особливо Плеханов в російській літературі, Каутський в європейській, але ані один ані другий про се перекинує Бернштайном Марксових тверджень не говорили.

Опортуніст настільки від’учив ся думати революційно і роздумувати про революцію, що він приписує “федералізм” Марксови, змішуючи єго з основателем анархізму Прудоном. А бажаючі бути ортодоксальними марксістами, бажаючі обороняти науку революційного марксізму — Каутський і Плеханов про се мовчать! От туть то лежить один із тих корінїв того крайного сфальшованя поглядів на різницю поміж марксізмом а анархізмом, яке є в звичаю і в каутскіянів і в опортуністів, і про яке нам прийде ся еще говорити.

В наведених висновках Маркса з досвіду Комуни нема федералізму і сліду. Маркс сходиться з Прудоном як раз в тім, чого не бачить опортуніст Бернштайн. Маркс розходить ся з Прудоном як раз в тім, в чім Бернштайн добачує їх згідність.

Маркс годиться з Прудоном в тім, що оба вони обстоюють за “розбитєм сучасної державної машини”. Сих згідностей марксізму з анархізмом (і з Прудоном і Бакуніном) не хочуть бачити ані опортуністи, ані каутскіянци, бо вони відійшли від марксізму в тім місці.

Маркс розходить ся і з Прудоном і з Бакуніном як раз в питаню про федералізм (не говорячи вже нічого про диктатуру пролетаріату). З дрібно-буржуазних поглядів анархізму вироджується федералізм принципіально. Маркс централіст. І в наведених його твердженнях не видно щоби він відступив хоть на йоту від централізму. Лише люди, повні міщанської “забобонної віри” в державу, можуть приймати знищене буржуазної машини, за знищене централізму.

Ну, а если пролетаріат і біднійше селянство возьмуть в руки державну власть, з’організують ся цілком свобідно в комуні і об’єднають діяльність всіх комун для спільного удару на капітал, для розбиття бунту і опору капіталістів в той час, коли прийде хвиля передачі приватної власности на желізні дороги, фабрики, землю і проче всій нації, цілому суспільству, то чиж се не буде централізм? Не вже се не буде той послідовний демократичний централізм? А притім пролетарський централізм?

Бернштайнови не може просто навіть на думку прийти, що можливий є добровільний централізм, добровільне об'єднане комун в націю, добровільна злука пролетарських комун в цілі розбиття буржуазного панованя і буржуазної державної машини. Бернштайнови, так як і кожному іншому філіїстрови, рисуєть ся централізм, як якась тільки зверхність, як якась урядництво і воєнщина, як власть, яка може бути накиненою і задержаною.

Маркс наумисне, немов би предвиджував можливість перекрученя єго поглядів, підчеркує, що свідомим фальшом являють ся обвинувачуваня Комуни за те, що будьто-би вона хотіла знищити єдність нації, скасувати центральну власть. Маркс наумисне уживає виразу "організувати єдність нації", щоби свідомий, демократичний, пролетарський централізм протиставити буржуазному, воєнному, урядничому.

Але... той хто не хоче чути то гірше глухого, або як каже пословиця: "хто не хоче то гірше як не може". А опортуністи сучасної соціал-демократії не хочуть власне і чути нічо про знищенє державної власти, про відрубанє паразита.

5. Знищенє паразита - держави.

Ми навели вже відповідні слова Маркса і повинні доповнити їх.

...."Звичайною судьбою нової історичної творчости — писав Маркс — являєть ся те, що єї приймають за ілюстрацію старих і відживших форм суспільного житя, до яких нові

установи трошки подібні. Так і та нова Комуна, котра ломить сучасну державну владу, була розглянена і осуджена як воскресення (відроджене) середньовічної Комуни.... як союз дрібних держав (жирондисти).... як побільшена форма старої боротьби проти надмірної централізації”...

...“Комунальне уряджене вернуло би суспільному тілови всі ті сили, які до сего часу пожерав той паразитний наріст “державна”, який годував ся на кошт суспільства і здержував єго свобідний рух. Сим вже одним моглоб було поступити відроджене Франції вперед”....

....“Комунальне уряджене привело би селських витворців під духовий провід головних міст кожного округа і запевнило би їм там, в лиці міських робітників, дійсних представителів їх інтересів. Само вже істнуванє Комуни вело за собою щось, як само собою розуміюча ся, місцева самоуправа, але єже не в характері державної влади, яка тепер стає непотрібною”...

“Знищенє державної влади” котра була “паразитним наростом”, “відрубанє” єї, “розбите” єї, “державна влада стає тепер непотрібною” — от як виражаєть ся Маркс про державу, оцінюючи і аналізуючи досвід Комуни.

Все се було писане яких до пятьдесят літ тому назад, а тепер приходить ся розкопувати і добувати дещо на верх, щоби довести до зрозуміння мас неперекручений марксизм. Виводи, зроб-

лені на підставі практики послідньої революції, яку переживав Маркс, забуто як раз тоді, коли прийшла пора слідуючих великих революцій пролетаріату.

...“Різноманітність толковань, які викликала Комуна, і різноманітність інтересів, найшовших в ній свій вираз, доказують, що вона була до висшого степеня зручною політичною формою, в той час коли всі попередні форми правительства були, по своїм характері, угнітаючими. Єї правдивою тайною було от що: вона була, в самій сути річи, правительством робітничої кляси, результатом боротьби витворюючої кляси проти кляси присвоюючої собі всьо, вона на кінець була відкритою політичною формою, при котрій могло доконатись економічне освободжене праці, то є робітників”...

...“Без сего посліднього услівя було би комунальне уряджене неможливістю і обманом”....

“Утопісти занимались “вишукуванєм” політичних форм, при котрих повинна би відбутись соціалістична перебудова суспільства. Анархісти відхрещувались від питання про політичні форми взагалі. Опортуністи сучасної соціал-демократії прийняли буржуазні політичні форми парламентарної демократичної держави за пліток, а за него ані на крок, і розбивали собі голови, та, молячись до того “образка”, називали анархізмом кожде стремліне розбиті ті форми.

Маркс доказав на підставі історії соціалізму і політичної боротьби, що держава буде мусіла щезнути, що перехідною формою єї зникання (переходом від держави до не-держави) буде “організований в правлячу клясу пролетаріят”. Але **відкривати** політичні **форми** того будучого Маркс не брав ся. Він обмежив ся точним студійованєм французької історії, аналізою єї і заключенєм, до котрого прийшов в 1851-ім році: діло підходить до **розбитя** буржуазної державної машини. Се висновок єго погляду на буржуазну державу.

А коли розгорівсь масовий революційний рух пролетаріату, то Маркс, не дивлячись на неудачу того руху, не дивлячись на єго коротко-хвилювистість і вдаряючи в очи слабість, начав учитись, які форми той рух **відкрив**.

Комуна — “відкрита накінець” пролетарською революцією форма, при котрій може доконатись економічне освободженє праці.

Комуна — перша спроба пролетарської революції **розбити** буржуазну державну машину і “відкрита накінець” політична форма, котрою можна і повинно ся **заступити** розбиту буржуазну державу

Ми увидимо в дальшій тягу сеї книжки, що російські революції 1905 і 1917 р.р., при інших обставинах, продовжують діло Комуни і півтверджують геніяльну історичну аналізу Маркса.

РОЗДІЛ IV.

ПРОДОВЖЕНЄ. ДОПОВНЯЮЧІ ПОЯСНЕННЯ ЕНГЕЛЬСА.

АРКС пояснив основно значіне досвіду Комуни. Енгельс повертав ся не один раз до тої теми, пояснюючи аналізу і заключеня Маркса і в декотрих місцях так сильно і ясно освічуючи другі сторони питаня, що над тими поясненнями нам конечно осібно треба зупинитись і застановитись.

1. “Справа помешкань”.

В своїм творі про справу помешкань (1872 р.) розглядає Енгельс вже досвід Комуни, призадумуючись кілька разів над завданнями революції відносно держави. Інтересним є те, що при конкретній темі вияснюють ся наглядно, з одної сторони, черти подібности пролетарської держави до теперішньої держави, — черти, які дають нам підстави говорити в обох случаях про державу, — з другої-же сторони, черти ріжниць, або перехід до знищення держави.

“Як розв'язати справу помешкань? В сучаснім суспільстві єї розв'язуєть ся так-же

само, як кожде друге суспільне питанє: поступенним економічним вирівнюванєм попиту і подачі, а воно є таким рішенєм, яке постійно само зроджує питанє наново, то є не дає жадного рішеня. Як розв'яже се питанє соціяльна революція, то воно залежить не лиш від обставин часу і місця, а воно зв'язане також з питаннями, ідучими далеко дальше, з поміж котрих одним з важнійших — се є питанє знищеня противенств поміж містом а селом. Так як ми не бавимось описуванєм утопійних систем будови будучого суспільства, тому будоби даремним ділом остановлюватись на тім. Безсумнівним є одно, а іменно те, що вже тепер в більших містах є подостатком мешкальних домів, щоби можна зараз запобічи недостачі помешкань, через розсудне використанє тих домів. Се може статись, розумієть ся, лише через експропріацію теперішних властителів і через переселене в ті дома бездомних робітників, або тих робітників, які живуть масами в переповнених і битком набитих помешканях. І як лише пролетаріят завоює політичну власть, то подібний крок, конечний в інтересі загального добра, буде на стільки легким до виконаня, як і всі прочі експропріації і забираня домів сучасною державою. (Стор. 22. нім. виданє 1887-го року).

Тут не розбираєть ся форми державної власти, а береть ся лише суть єї діяльності. Експропріації і забираня домів відбувають ся і на

розпоряджене теперішньої держави. Пролетарська держава, з формальної сторони діла, також "розпорядить" заняті помешканя і експропріювати доми. Але яким є, що старий виконавчий апарат, урядництво звязане з буржуазією, бувби непридатним привести в жите розпорядження пролетарського правительства.

...“Конечно констатувати, що фактичне забранє всіх средств праці, цілковите опанованє індустрії через працюючий народ, являєть ся прямим противенством прудонівського “викупу”. При послідній формі (то є при викупі) стає кожний віддільний робітник властителем помешканя, сільського куска землі, средств праці; при першій-же формі загальним властителем домів, фабрик і средств праці остає “працюючий народ”. Уживанє тих домів, фабрик і прочого заведво чи буде віддане, в крайнім случаю хочби в перехіднім періоді, віддільним особам або товариствам, без покриваня коштів за таке уживанє. Также само знесенє приватної власности на землю не припускає, що буде знесенє земельної ренти а буде переданє єї, хочби на вид в змінній формі, цілому суспільству. Фактичне забранє через працюючий народ всіх средств і знарядів праці не виключає ніяким чином задержаня винайму і віддаваня в винаєм”. (Стор. 69).

Питанє, затронуте в тім розумованю, а іменно: про економічні основи відмираня держави, ми розглянемо в слідуючім розділі. Енгельс ви-

скасується дуже обережно, говорячи, що пролетарська держава “заледви чи” буде без плати роздавати помешканя, “в крайнім случаю хочби в перехіднім періоді”. Роздаванє помешкань, належачих до всего народа, віддільним родинам за плату, говорить самим собою і про стяганє тої плати, і певну контролю і то або инше нормованє розділу помешкань. Все те вимагає певної форми держави, але зовсім не потребує особного воєнного і бюрократичного апарату з спеціально-привілейним становищем відвічальних осіб. А перехід до такого положеня діл, коли можна буде вже безплатно віддавати помешканя, звязаний тісно з повним “відмиранєм” держави.

Говорячи про перехід блянкістів, після Комуни і під впливом єї досвіду, на принципіальну позицію марксизму, формує Енгельс мимоходом ту позицію в слідуочий спосіб:

...“Конечність політичної акції пролетаріату і єго диктатури необходима і вона має бути як перехід до знесеня кляс, а разом з ними і держави”... (Стор. 55).

Які небудь любителі азбучної критики або буржуазні “нищителі марксизма” увидять, відай, противорічє межі сим признанєм “скасованя держави”, а відкиданєм такої формули, як анархістичної, в наведенім висше місцю “Анте-Дірінга”. Не дуже дивним булоб, єслиби опортуністи зачислили і Енгельса до “анархістів” — так як тепер все більше і частійше обвинувачують соціал-шовіністи інтернаціоналістів, називаючи послідних анархістами або закидаючи їм анархізм.

Що разом з знесенем кляс буде знесена і держава, про се учив марксiзм все. Загально звісне місце в “Анте Дірінгу”, де говорить ся, про “відмиранє держави”, обвиняє анархістів не за те, що вони заявляють ся за знесенем держави, а за те, що вони проповідують, будьто би можливо було знести державу моментально “з нині на завтра”.

В виду отже цілковитого перекручуваня, пануючою нині “соціал-демократичною” доктриною, відношеня ся марксiзму до анархізму в тім питаню відносно знищеня держави, користо буде пригадати одну полеміку Маркса і Енгельса з анархістами.

2. Полеміка з анархістами.

Ся полеміка відносить ся до 1873-го року. Маркс і Енгельс дали статі проти прудоністів “автономістів” або “анте-авторітетистів” до італійського соціалістичного збірника і аж в 1913-ім році появились ті статі в німецькім переводі, в “Neue Zeit”.

...“Если політична боротьба робітничої кляси — писав Маркс, висміваючи анархістів, з їх відкиданем політики, — приймає революційні форми, если робітники на місце диктатури буржуазії ставлять свою революційну диктатуру, то вони доконують страшний проступок зганьбленя принципів, бо що би заспокоїти свої нужденні і необхідимі потреби дня, для того, щоби зломати бунт і противенство буржуазії, то робітники на-

дають державі революційну і проходячу форму, замість того, щоби зложити зброю і знести державу"... (Neue Zeit, 1913 - 14 року, 23, т. 1, стор. 40).

От проти якого "знесеня" держави виключно виступав Маркс, опрокидуючи анархістів! Зовсім не проти того, що держава має згинутися разом з згиненням клас, або буде знесеною з знесенням клас, а проти того твердження, що робітники мають відмовитись від ужиття зброї, від організованого насильства, **то є від держави, яка має зложити для сеї цілі: "зломити опір буржуазії"**.

Маркс наумисне підкрисляє — щоби не перекручували дійсного змісту і значіння його боротьби з анархізмом — "революційну і перехідну форму" держави, кінцевої потрібної пролетаріату. Пролетаріату потрібна держава лише на час. Ми зовсім не розходимося в поглядах з анархістами в питанні, про знесення держави, як цілі. Ми твердимо, що для досягнення тої цілі кінцево потрібним є часове використання зброї, средств, уживання державної влади проти експлуататорів, так як для знищення класу необхідно є часова диктатура угнетеного класу. Маркс дуже різко і ясно питає анархістів: скинувши ярмо капіталістів, чи повинні робітники "зложити зброю", чи ужити її проти капіталістів на се, щоби зломити їх бунт і опір? А систематичне уживання зброї однією класою проти другої класу, то що се є таке, як не "перехідна форма" держави?

Нехай кождий соціал-демократ питає себе: чи так ставив він питанє про державу в полеміці з анархістами? Чи так ставила се питанє величезна більшість офіціальных соціалістичних партій Ц-го Інтернаціоналу?

Енгельс єще далеко подрібнійше і популярнійше виводить ті думки. Він передовсім висміває плутанину думок в прудоністів, котрі звали себе “анти-авторітетистами”, то є відкидали всякий авторітет, всяку підляглість, всяку власть. Возьміть фабрику, желізну дорогу, судно на отвертім морю — говорить Енгельс — і чиж не ясно, що без певного послуженства, себто, без певного авторітету або власти, неможливе функціонованє ані одного з тих штучних технічних закладів, основаних на приміненю машин і пляномірній співучасті многих осіб?

...“Если я видвигаю ті аргументи — пише Енгельс — проти найзавзятійших анте-авторітетистів, то вони можуть дати мені лише сліуючу відповідь: “А! се правда, але ту діло не в авторітеті, котрим ми наділяєм наших делегатів, а в певнім розказуваню (припоручуваню)”. Ті люди думають, що ми можемо змінити певну річ, если ми змінимо єї імя”....

Показавши таким чином, що авторітет і автономія се релятивні понятя, що область приміненя їх міняєть ся з ріжними фазами суспільного розвитку, що брати їх за абсолюти недоладно, додавши, що область приміненя машин і більшої продукції все розширюєть ся, переходить Ен-

гельс від загальних розумовань про авторітет до питання про державу.

...Если би автономісти — пише він — хотіли сказати тільки, що соціальна організація будучого буде допускати авторітет лише в тих границях, котрі неминучо накладають ся самими услів'ями продукції, тоді з ними можнаб еще було зговорити ся. Але вони сліпі в відношеню ся до всіх фактів, котрі роблять авторітет конечним і вони борять ся завзято проти слова.

“Чому анте-авторітетисти не ограничують себе до того, щоби кричати проти політичного авторітету, проти держави? Всі соціалісти згідні з тим, що держава, а разом з нею і авторітет політичний, щезнуть в наслідок будучої соціальної революції, то є, що суспільні функції стратять свій політичний характер і перемінять ся в звичайні адміністрації, слідячі за загальними інтересами. Але анте-авторітетисти хотять, щоби політична держава була скасована одним замачом, еще скорше, чим зістануть знесені ті соціальні відносини, котрі зродили єї. Вони хотять, щоби першим актом соціальної революції було знесенє авторітету.

“Чи виділи вони коли-небудь революцію, ті пани? Революція-ж сама, безсумнівнє, є найбільше авторітетною річею, яка тільки може бути. Революція се акт, в котрім часть населеня накидає свою волю другій части населеня, при помочи крісів, багнетів,

пушок, т. є, средств надзвичайно авторітетних. І побідивша партія є примушена, в силу конечности, удержувати свою власть, при помочи того страху, який наганяє реакціонерам єї оружїє. Если-би Парижська Комуна не опиралась була на авторітет озброєного народа проти буржуазїї, то чи була-би она держалась довше, чим один день? І наоборот, чи не праві ми, коли критикуємо Комуна за се, що вона замало покористувалась і уживала свого авторітету? І так: або анте-авторітетисти не знають самі, що вони говорять, і в даному случаю сїють лише плутанину, або вони знають се, і в тім случаю вони роблять на зраду пролетарїату. В обох случаях вони служать лише реакції". (стор. 39).

В тім розумованю є зачіплені питання, які слїдує розбирати в звязку з темою про взаїмність політики і економіки при відмираню держави (тїй темі присвячений слїдуючий розділ). Такими є питання про перемїну суспільних функцій, з політичних на прості і звичайні функції адміністративні, і про політичну державу". Сей послїдний вираз вказує на процес відмираня держави: відмираючу державу можна назвати на певнім степені єї відмираня неполітичною державою.

Найбільше замїтним в данім розумованю Енгельса являєть ся, знова таки, поставлене ним питання проти анархістів. Соціал-демократи, бажаючи бути учениками Енгельса, сперечались мі-

ліони разів з анархістами в 1873-ім році, але сперечались іменно не так, як можна і як повинні марксісти сперечатись. Анархістичне пояснюване знесення держави заплутане і нереволюційне, от як висловляв ся про се Енгельс. Анархісти не хочать іменно бачити революції в єї зродженю ся і розвитку, в єї спеціальних заведенях в відношеню ся до насильства, авторітету, власти, держави.

Звичайна критика анархізму звелась в сучасних соціал-демократів до чисто міщанської тупости: “ми — говорять — признаєм державу, а анархісти ні!” Розуміється, що така тупість не може не відганяти хоть трохи думаючих і революційних робітників. Енгельс говорить инакше: він підкрисляє, що всі соціялісти признають зникненє держави, як наслідок соціялістичної революції. Він ставить конкретно питанє про революцію, се іменно питанє, котре звичайно соціал-демократи опортуністи обходять довкруги, оставляючи єго, такби сказати, для виключного “оброблюваня” анархістам. І ставлячи се питанє, Енгельс бере бика за роги: чи повинна була Комуна ужити більше революційної державної власти то є, узброєного, організованого в правлячу класу, пролетаріату?

Домінуюча офіційльна соціал-демократія відділювала себе від сего питання, про конкретні завданя пролетаріату в революції, звичайно простою насмішкою філістера, або в лучшійм случаю, уклінно-софістичним: “там воно покажеть ся”. І анархісти діставали право говорити проти та-

кої соціал-демократії, що вона зраджує своє завданє революційного освідомлювання робітників. Енгельс використовує досвід послідньої пролетарської революції в цілі конкретного виученя, що і як повинен робити пролетаріят і відносно банків і відносно держави.

3. Лист до Бебля.

Одним з найзамітніших, єсли не найзамітнішим розумованем в творах Карла Маркса і Енгельса в питаню про державу, являєть ся слідуюче місце в листі Енгельса до Бебля, з 18-28 марця 1875 р. Лист сей, зазначимо в знаках наведеня, був надрукований, о скільки ми знаємо, наперед Беблем, в другім томі єго мемуарів ("3 моего життя"), вийшовшім на світ в 1911-ім році, то є 36 літ пізнійше по єго написаню і відісланю.

Енгельс, критикуючи той самий проєкт готської програми, котрий критикував і Маркс в своїм листі до Бракке, і зачіпаючи питанє про державу, писав до Бебля слідуюче:

....Свобідна народня держава перемінилась в свободну державу. Після граматичного змислу тих слів значить, що свободна держава є се така, в котрій держава є свободною в відношеню ся до своїх горожан, то є держава з деспотичним правительством. Слідувало б вже кинути ту всю балаканину про державу, особливо після Комуни, яка не була вже державою в своїм змислі. "Народною державою" кололи нам очи анархісти аж занадто, хоч вже твір Маркса про-

ти Прудона, а опісля і “Комуністичний Маніфест” говорять отверто і недвозначно, що з хвилию введення соціалістичного суспільного строю, держава сама собою розпускається (sich auflöst) і никне. Так як держава є лише часовим заведенням, котрим приходиться покористовуватись в борбі в революції, щоби насильно здавити своїх противників, тому-то говорити про свобідну на родню державу, є чистим безумством: до часу, доки пролетаріят потребує єще держави, то він потребує її не в інтересі свободи, а в інтересі розбиття і пригнетення своїх противників, а з хвилию, коли можливо вже говорити про свободу, тоді держава, як така, перестає існувати. Ми пропонувалиби длятого поставити замість слова держава слово “громада” (Gemeinwesen), — прекрасне старе німецьке слово, відповідаюче французькому слову “Комуна”. (стор. 322 німець. оригіналу).

Треба мати на увазі, що сей лист відносить ся до партійної програми, яку Маркс критикував в листі, датованім всего кілька тижнів пізніше після даного листа (лист Маркса з 5-го мая 1875 р.), і що Енгельс жив тоді разом з Марксом, в Лондоні. Длятого, говорячи: “ми”, в послідній фразі, Енгельс, без сумніву, від себе і від Маркса пропонує провідникови німецької робітничої партії викинути з програми слово “держава” і замінити його словом “громада”.

Як страшно завилиб головачі нинішнього “марксізму”, підробленого для вигоди опортуністів про “анархізм”, єслиби їм пропонували таку поправку програми!

Але хай виють! За се їх похвалить буржуазія.

А ми будемо робити своє діло. При перегляданю програми нашої партії повинно ся взяти раду Енгельса і Маркса під увагу, щоби бути ближше правди, щоби встановити марксізм, очистивши єго від перекручень, щоби на лучший і вірнійший шлях повернути боротьбу робітничої кляси за єї освободжене. Поміж большевиками противників ради Енгельса і Маркса напевно не знайдець ся. Трудність буде лише, хиба, в терміні. По німецьки є два слова: “громада”, з котрих Енгельс вибрав таке, котре не означає відрубної (осібної) громади, а злуку їх, систему громад. В рускій мові такого слова нема і може бути прийдець ся вибрати французьке слово “Комуна”, хоч се також має свої невідгидности.

“Комуна не була вже державою в того слова змислі” — от важнійше, теоретичне, тверджене Енгельса. Після сего, як сказано висше, се тверджене являєть ся вповні зрозумілим. Комуна переставала бути державою, поскільки єї судилось угнітати не більшість населеня, а меншість (експльоататорів); буржуазну державну машину она розбила; замість осібної сили для угнітання видвигалось на сцену само населене. Все те означає відхід від держави в того слова значіню. І єсли би Комуна утревалилась, то в ній “відмерли ” би сліди держави сами собою, вона не

потребувалаби “зносити” державних заведень: вони пересталиби функціонувати в міру того, як для них не оставалоби ся нічого до роботи.

“Анархісти колять нас в очи” народньою державою”; говорячи се, має Енгельс на увазі передовсім Бакуніна і єго напади на німецьких соціал-демократів. Енгельс признає ті напади **постільки** раціональними, поскільки “народна держава” є таким-же безумством і таким-же відступством від соціалізму, як і “свобідна народна держава”. Енгельс стараєть ся поправити боротьбу німецьких соціал-демократів проти анархістів, зробити ту боротьбу **принципiallyно-правильною**, очистити єї від опортуністичних пустих мірковань про “державу”. Але щож! Лист Енгельса пролежав захований 36 літ. Ми зобачимо дальше, що і після опублікованя сего листа повторяє Каутский уперто ті, вдійсности, всі помилки, перед якими остерігав Енгельс.

Бебель відповів листовно Енгельсови дня 21-го вересня 1875-го р., де писав, між иншим, що він “годить ся вповні” з думкою Енгельса про проєкт програми і що він дорікав Лібкнехтови за уступчивість (стор. 304 нім. виданя мемуарів Бебля, т. II.). Але коли взяти брошуру Бебля “Наші ціди”, то ми знайдемо в ній цілком неправдиві і невірні твердження про державу. От що там пишеть ся:

“Держава повинна бути перемінена з держави, основаної на клясовім панованю, на народну державу” (нім. вид. “Unsere Ziele”, 1886 р., стор. 14).

Так надруковано в 9-ім (дев'ятим!) виданню брошури Бебля! Тому й недивно, що так уперте повторюванє опортуністичних розумовань про державу так студіювалось і приймалось німецькою соціал-демократією, а головно, коли революційні пояснюваня Енгельса клались під сукно, а вся житєва обставина надовго “відучувала” від революції.

4. Критика проєкту Єрфуртської програми.

Критика проєкту Єрфуртської програми, післана Енгельсом Каутському 29-го червня 1891 року і опублікована лише десять літ пізнійше в “Neue Zeit”, не може бути полишеною при розбираню науки марксїзму про державу, для того, що вона посвячена головно критиці опортуністичних поглядів соціал-демократії на питання державного устрою.

Мимоходом зазначимо, що по питанням економїки дає Енгельс також одно замітно цінне твердженє, котре показує, як уважно і вдумчиво слїдив він іменно за відмінами пізнійшого капіталїзму і як з'умів він предвидіти і з'ясувати до певного степеня завданя нашої, імперіялістичної, епохи. От то твердження: з нагоди слова “відсутність пляномірности” (Planlosigkeit), ужитого в проєкті програми для характеристики капіталїзму, пише Енгельс слїдуюче:

...“Если ми від акційних спілок переходим до тростів, котрі підчиняють собі і монополізують цілі галузи промислу, то туть перестає існувати не лише приватна ро-

бота, але і відсутність пляномірности". (Neue Zeit, рік 20, т. I, 1901 - 2, стор. 8).

Тут вийняте основне з теоретичної оцінки новішого капіталізму, то є імперіялізму, а іменно те, що капіталізм переміняєть ся в монополістичний капіталізм. Послідне приходить ся підкреслити, для того, що найбільше розповсюдненою помилкою являєть ся буржуазно-реформістичне тверденє, що немовби монополістичний або державно-монополістичний капіталізм не є вже капіталізмом, що він вже може бути названий "державним соціалізмом" і тим подібне. Повної пляномірности, розумієть ся, трости не давали, до сего часу не дають і не можуть дати. Але поскільки вони дають пляномірність, поскільки магнати капіталу наперед узнають розміри промислу в національнім або навіть і в інтернаціональнім масштабі, поскільки вони єго пляномірно регулюють, ми все лишаємось при капіталізмі, хоч і в новій єго стадії, але безсумнівно при капіталізмі. "Близкість" такого капіталізму до соціалізму повинна бути дійсним представникам пролетаріату доказом близкості, легкості, здійсненя, невідкладаня соціалістичної революції, а зовсім не доказом на се, щоби терпеливо відноситись до відкиненя тої революції і до підкраски капіталізму, чим займають ся всі реформісти.

Але вернем ся єще до питаня про державу. Енгельс дає туть нам троякого рода цінні вказівки: 1) відносно питаня про республіку; 2) про

зв'язь національного питання з устроєнем держави; 3) про місцеву самоуправу.

Що дотичить республіки, то Енгельс зробив її центром своєї критики проєкту Єрфуртської програми. А якщо ми пригадаємо, яке значіне прибрала Єрфуртська програма для цілої міжнародної соціал-демократії, як вона стала образцем другого Інтернаціоналу, то без переборщення можна буде сказати, що Енгельс критикує ту опортунізм цілого другого Інтернаціоналу.

“Політичні домагання проєкту — пише Енгельс — терплять велику недостачу. В ній нема того (підчеркнене Енгельса), що в дійсності повинно ся сказати.

І даліше пояснюєть ся, що німецька конституція є вдійсности зліпком реакційної конституції 1850-го року, що рейхстаг є лишень, як висказав ся Вільгельм Лібкнехт, “фіговим листком абсолютизму”, що на основі конституції, узаконнюючої дрібні держави і союз німецьких дрібних держав, хотіти здійснити “повернене всіх средств праці на загальну власність” — “се очевидна нісенітниця”.

Чіпатись тої теми небезпечно — додає Енгельс, який знає прегарно, що легально поставити в програму домагання республіки в Німеччині не можна. Але Енгельс не годить ся просто-на-просто з тим очевидним поглядом, котрим “всі” задовольють ся. Енгельс продовжає: — “Але справа ся так чи инакше повинна бути піднята. До якого степеня се потрібне, показує іменно тепер

розповсюднюючий ся (einreisende) в великій частині соціал-демократичної преси опортунізм. В страху перед відновленем закону проти соціялістів, або згадуючи про деякі, зроблені підчас істнованя того закона попередні заяви, хочуть тепер, щоби партія признала теперішній законний порядок в Німеччині достаточним для мирного здійсненя всіх єї домагань”.

Що німецькі соціал-демократи робили з страху перед відновленем того виключного закона, сей основний факт видвигає Енгельс на перше місце і, без обиняків, називає єго опортунізмом, обявляючи іменно через брак республіки і свободи в Німеччині цілком безглуздими і нісенітними всі мрії про “мирний” перехід. Енгельс був доволі обережним, щоби не звязати собі рук. Він признає, що в державах з республікою або з великою свободою “можна собі представити” (лише “представити”!) мирний розвиток до соціалізму, але в Німеччині, повторює він,

..... “в Німеччині, де правительство майже всевильне, а рейхстаг і всі другі представничі установи не мають дійсної власти; в Німеччині проголошувати щось подібного, а притім без всякої потреби, значить здіймати фіговий листок з абсолютизму і самому становитись для покритя наготи”.....

І дійсно прикривателями абсолютизму okazались в величезній більшості офіціяльні проводирі німецької соціал-демократії, котра сховала “під сукно” всі ті вказівки.

...Подібна політика може лише евентуально привести партію на неправдиву дорогу. На перше місце висувають загальні, абстрактні, політичні питання і таким чином прикривають ближші, конкретніші питання, котрі самі собою становлять ся на порядок дня при перших більших подіях, при першій політичній кризі. І щож може вийти з сего, як не те, що партія законна нагло в рішаючий момент окажется ся безсилою, що відносно рішаючих питань в ній панує неясність і відсутність єдності, тому, що тих питань ніколи не обговорювано...

Се забутє великих, ґрунтовних мірковань задля мінутних інтересів дня, ся погоня за хвилими здобутками і боротьба зза них без вгляданя в дальші наслідки і без роздумуваня про дальше будуче, се приношенє будучого руху в жертву теперішньому — може бути відбуваєть ся задля “чесних” мотивів. Але се є опортунізм і остаєть ся опортунізмом, а “чесний” опортунізм, майте на увазі, страшнійший від всіх других...

“Если що не підлягає жадному сумнівови, так се те, що наша партія і працююча кляса можуть дійти до правління тільки при такій політичній формі, як демократична республіка. Ся послідня являєть ся навіть спеціальною формою для диктатури пролетаріяту, як се показала вже велика французька революція”....

Енгельс повторяє тут в дуже ясній формі ту основну ідею, яка тягнеться червоною ниткою через всі твори Маркса, а іменню: що демократична республіка є ближчим приступом до диктатури пролетаріату. Тому, що така республіка, зовсім не усуваючи пановання капіталу, а затим, і угнітання мас і клясової боротьби, веде неминучо до такого розширення, розвертання, розкриття і обострення тої боротьби, що коли вже раз появляється можливість полагодження засадничих інтересів поневолених мас, то та можливість здійснюється неминучо і садинок тільки в диктатурі пролетаріату, в руководженню тих мас через пролетаріат. Для цілого другого Інтернаціоналу було се — також “забутими словами” марксизму і забудьте їх показала надзвичайно ясно історія партії меншевиків за перший піврік рускої революції 1917-го року.

Відносно питання про федеративну республіку в звязку з національним складом населення писав Енгельс таке:

“Що повинно повстати на місці теперішньої Німеччини?” (з сї реакційною монархістичною конституцією і настільки-же реакційним поділом на дрібні держави, поділом увіковічнюючим віддільности “прусацтва” замість того, щоби розпустити їх в Німеччині, як в цілости). “Після моєї думки, пролетаріат може лише вживати форму єдиної і нероздільної республіки. Федеративна республіка являється еще і тепер, в загальнім і цілім, конечністю на гігантській території

рії Злучених Держав, хочай на сході їх вона вже також становить ся перешкодою. Вона була би кроком вперед в Англії, де на двох островах жиє чотири національності і, не дивлячись на єдність парламенту, існує (одна попри другу) три системи законодавства. Вона вже давно стала перешкодою в маленькій Швайцарії і єли там еще можна зносити федеративну республіку, то лише тому, що Швайцарія задовольєть ся ролю чисто пасивного члена, європейської державної системи. Для Німеччини федералістичне швайцарєне єі було-би величезним кроком взад. Два пункти відріжняють союзну державу від вповні поодинокі (одноцільної) держави, а іменно: що кожда віддільна держава, входячи в союз, має своє осібне уформованє судів, а поза тим те, що рядом з народною палатою панів існує палата представителів від держав, і в ній кождий кантон голосує, як такий, незалежно від того, великий він чи малий". В Німеччині є союза держава переходом до цілком об'єднаної (одинокі) держави, і "революції з верха" 1866-го і 1870-го років не потрібно завертати знова а доповнити єі "рухом з низу".

Енгельс не лише не відносить ся байдужно до питання про форми держави, а наоборот, з надзвичайною точністю стараєть ся аналізувати іменно перехідні форми, щоби узнати залежно від конкретно-історичних особливостей каждо-

го осібного случаю, від чого до чого переходом дана перехідна форма являєть ся.

Енгельс, так як і Маркс, обороняє, з точки погляду пролетаріату і продетарської революції, демократичний централізм, одиноку і нероздільну республику. Федеративну республику він уважає або як виймок і перешкоду розвитку, або як перехід від монархії до централістичної республики, як “крок вперед” при певних окремих условинах. І посеред тих окремих условин видвигаєть ся національне питанє.

В Енгельса, як і в Маркса, не дивлячись на безпощадну критику ними реакційности дрібних держав і закриваня тої реакційности національним питанєм в певних конкретних случаях, нема нігде і тіни стремління відмахнути ся від національного питаня — стремління, яким зчаста грішать голяндські і польські марксісти, які сходять з законнійшої боротьби проти мішансько-вузкого націоналізму “своїх” маленьких держав.

Навіть в Англії, де і географічні условини і спільність мови і історія многих століть, здавалосьби, “покінчила” з національним питанєм віддільних дрібних частин Англії, навіть ту знаходить Енгельс ясный факт, що національне питанє єще не віджило, і длятого признає федеративну республику “кроком вперед”. Розумієть ся, що туть нема ані тіни відказуваня ся від критики недостач федеративної республики і від найрішучійшої пропаганди і боротьби за одиноку, централістично - демократичну республику.

Але демократичний централізм розуміє Енгельс зовсім не в тім бюрократичнім змислі, в яким уживають се розуміє буржуазні і дрібно-буржуазні ідеологи, і анархісти в числі послідних. Для Енгельса централізм ані трошечки не виключає такої широкої місцевої самоуправи, котра при добровільній обороні “комунами” і округами єдності держави, відсуває безусловно всякий бюрократизм і всяке “розказуване” з верху.

“Так отже, єдина республіка — пише Енгельс, розвиваючи програмні погляди марксизму на державу, — але не в змислі теперішньої французької республіки, яка представляє собою не більше, чим засновану в 1798-ім році імперію без імператора. Від 1792-го року по 1798-ий рік покористовував ся кождий французький департамент, кожда громада (Gemeinde) повною самоуправою на американський тип, і се повинні мати і ми. Як треба організувати самоуправу і як можна обійтись без бюрократії, се показала і доказала нам Америка і перша французька республіка, а тепер єще показують Канада, Австралія і другі англійські кольонії. Така провінціоанальна (окружна) і громадянська самоуправа — далеко більше свобідні інституції, як наприклад, швейцарський федералізм, де, правда, кантон дуже незалежний в відношеню ся до Бунду” (то є до федеративної держави в цілости), “але независимий також і відносно до повіту (бецірку)

і відносно до громади. Кантональні правительства назначують повітових справників (штатгальтерів) і префектів, чого зовсім нема в країнах англійської мови і що ми в себе в будучности повинні також рішучо усунути, як і пруских ляндратів і регірунгсратів” (комісарів, справників, губернаторів і взагалі урядників, наставлюваних з верху). Енгельс пропонує відповідно до сего формувати пункт програми про самоуправу таким способом: “Повна самоуправа в провінції” (губернії або округі), повіті і громаді через урядників, вибраних загальним виборчим правом; знесене всіх місцевих і провінціанальних властей, назначуваних через державу”.

В закритій (заказаній) правительством Керенського і других “соціалістичних” міністрів “Правді” (число 68, з 28-го мая, 1917 року) мені вже притрафлялось вказувати, як в тім пункті — розумієть ся, що не лише в тім однім — наші нібито соціалістичні представителі нібито революційної нібито демократії робили вопіючі відступки від демократизму. Ясна річ, що люди, звязавші себе “коаліцією” з імперіялістичною буржуазією, оставались глухими на ті уваги.

Дуже важним є замітити те, що Енгельс з фактами в руках, на яснім примірі, опрокидує надзвичайно розповсюджене — особливо поміж дрібно-буржуазною демократією, — віруванє, що немовби-то федеративна релублика означає конечню більше свободи, чим централістична (централі-

зована). Се неправильно. Факти, які наводить Енгельс відносно централістичної французької республіки 1792—1798 р.р. і федеративної швейцарської, опрокидують се. **Більше** свободи давала в дійсности демократична централістична республіка, чим федералістична. Або іншими словами: **найбільша** місцева, окружна і пр. свобода, звісна в історії, була дана **централістичною** а не федеративною республікою.

На сей факт, як і на ціле взагалі питанє про федеративну і централістичну республіку і про місцеву самоуправу, в нашій партійній пропаганді і агітації зверталось і звертаєть ся **недостаточно уваги**.

5. Вступне слово 1891-го року до “Горожанської Війни” Маркса.

В ступнім слові до 3-го німецького виданя “Горожанської війни в Франції” — се вступне слово датоване 18 марта, 1891-го року і перший раз було надруковане в журналі “Neue Zeit” — дає Енгельс, разом з інтересними мимохідними замітками відносно питань, звязаних з відносинами до держави, дуже ясне з’ясованє практичних досвідів Комуни. Се з’ясованє, углиблене досвідом 20-ти літнього періода, який відділював автора від часу Комуни, і вимірене проти поширеної в Німеччині “забобонної віри в державу”, може після справедливости бути названим **последнім словом марксїзму відносно розбираного нами питання**.

“В Франції — зазначає Енгельс, — були робітники після кожної революції узброєними; для того для буржуїв, які стояли в кермі держави, було першим завданням розброєне робітників. Звідси то вироджуєть ся, після кожної, завойованої робітниками революції, нова боротьба, котра кінчить ся неудоchoю для робітників”.

Висновок з досвіду буржуазних революцій хоч такий короткий а який ясний і виразний. Суть діла — поміж иншими і відносно питання про державу (чи є зброя в поневоленої кляси) — схоплена ту дуже замітно. І сю власне суть найбільше і обходять як професори, які знаходять ся під впливом буржуазної ідеології, так і дрібно-буржуазні демократи. Підчас російської революції 1917-го року, припала “меншевикови”, “також — марксістови” Церетеллі честь (Кавеняківська честь) виговорити ту тайну буржуазних революцій. В своїй “історичній” промові, дня 9-го червня, висказав ся Церетеллі, що буржуазія рішила розброїти петербурських робітників, видаючи, розумієть ся, то рішенє і за своє і за “державну” конечність взагалі!

Історична промова Церетеллі, дня 9-го червня, буде безперечно для всякого історика революції 1917-го року, одною з наглядніших ілюстрацій того, як бльок ес-ерів і меншевиків, який стояв під проводом пана Церетеллі, перейшов на сторону буржуазії а став проти революційного пролетаріату.

Друга мимохідна замітка Енгельса, яка також зв'язана з питанєм про державу, відносить ся до релігії. Звісно, що німецька соціал-демократія, в міру того, як вона починала гнити, стаючи все більше опортуністичною, все частійше і частійше скочувалась до філістерського фалшиво-толкованя знаменитої формули: "проголшенє релігії приватним ділом". Ся іменно формула пояснявалась так, немов-би то і для партії революційного пролетаріяту було се питанє про релігію приватним ділом!! І проти тої зради революційної програми пролетаріяту повстав Енгельс, котрий в 1891-ім році бачив лише **дуже слабонькі** початки опортунізму в своїй партії і котрий виражав ся про се дуже осторожно.

Згідно з тим, що в Комуні засідали майже виключно робітники, або признані представителі робітників, тому і постанови єї відзначувались рішучо пролетарським характером. Бо ті постанови декретували такі реформи, від яких республіканська буржуазія відказалась, через свою підлу боязливість, і котрі творять необхідну основу для свободної діяльності робітничої кляси. Уведено в жите прінцип, який говорить, що релігія в **відношеню до держави** являєть ся просто приватною справою. Комуна виносила постанови, які прямо лежали в інтересах працюючої кляси і які почасти глибоко вривувались в старий суспільний стрій.

Енгельс наумисне підчеркнув слова "в відношенню до держави", направляючи тим удар прямо в лице німецькому опортунізмови, який об'являв релігію приватним ділом в відношенню до партії і таким чином понижав партію революційного пролетаріату до рівнини тупого "віднодумного" міщанства, готового допустити до безрелігійного стану, а відказуючого ся від завдання партійної боротьби проти релігійного опіума, одурюючого нарід.

Будучий історик німецької соціал-демократії, просліджуючи основні причини єї ганебного упадку в 1914-ім році, найде немало інтересного матеріалу відносно сего питання, починаючи від уклінних, отворяючих наскрізь двері опортунізмови, заяв в статях ідейного провідника партії, Каутского, і кінчаючи відношенем ся партії до "Los - von - Kirche - Bewegung" (руху в напрямі відділення від церкви) в 1913-ім році.

Але ми перейдем до того, як зсумував Енгельс 20 літ пізнійше після Комуни ту науку, яку вона дала борючому ся пролетаріатови.

От які поученя висував на перше місце Енгельс:

... "Та угнітаюча власть попередного централізованого правительства, як: армія, політична поліція, бюрократія, котру сотворив Наполеон в 1798-ім році і яку від того часу кожде нове правительство перенимало, як побажане средство та використовувало єго проти своїх противників, та іменно власть

повинна була впасти по цілій Франції, так як впала вона в Парижі”.

“Комуна повинна була із самого початку признати, що працююча кляса, прийшовши до влади, не може довше господарити старою державною машиною; що працююча кляса, если не хоче стратити знова своєї, тільки що здобутої, влади, повинна, з одної сторони, усунути всю стару, уживану проти неї до сего часу, машину угнітання, а з другої сторони, повинна себе обезпечити перед своїми власними депутатами і урядниками, уряджуючи все в такий спосіб, щоби вони всі, без виїмку, підлягали контролі і могли бути усунені і замінені другими в перший лучший час”.

Енгельс підчеркує ще і ще раз, що не тільки в монархії, але і в демократичній республіці остає ся держава державою, то є, задержує свій основний відзначаючий характер: робити відвічальних осіб, “слуг суспільства” і єго виконавчі органи, панами над ним.

...“Проти такого порядку, то є, проти того роблення держави і державних органів з слуг панами над суспільством, що відбувалось неминучо по всіх, істнувавших до сего часу, державах, примінила Комуна два непомильні средства. По перше, вона назначувала до відвічальних урядів, як різні управляючі інституції, суди, народне шкільництво, лише людей, вибраних загальним виборчим правом, і притім завела закон, силою

котрого рішене виборців могло відкликати в перший лучший час вибраних, і післяних на який небудь виконавчий уряд, людий. По друге, вона платила всім своїм урядникам, так висшим як і низшим, лише таку платню, яку одержували другі робітники. Найвисша платня, яку взагалі платила Комуна, виносила 6.000 франків.*

Таким чином перешкоджено погоні за урядами, а тим самим і кар'єризмови, а навіть і незалежним від імперативних мандатів, послам до представничих інституцій, які завела Комуна в додатку”.

Енгельс підходить тут до тої інтересної границі, де демократія, з одної сторони, **перемінюється** в соціалізм, а з другої сторони, де вона **вимагає** соціалізму. Бо щоби знести державу, то потрібно конечно змінити функції державної служби на такі прості операції контролі і обрахунку, зробити їх такими звичайними і легкими, щоби вони були зрозумілими і доступними для величезної більшости народа, а затим і всему народови поголовно. А цілковите усуненє кар'єризму вимагає, щоби “почетне”, хоч і без жадних доходів, місце на державній службі не могло бути містком, через котрий можна дістати ся на добреплатні уряди в банках і акційних

---

*) Номінально се дав около 2,400 рублів, а після теперішнього кусу около 6,000 рублів. Непростимий злочин поповнюють ті большевики, котрі пропонують, наприклад, в міських думах платню по 9,000 рублів, а не пропунють завести в цілій державі максимум 6,000 рублів, що є дорогою достаточо.

спідках, так як буває се вічно по всіх свобіднійших капіталістичних краях.

Енгельс однак не робить тої помилки, яку роблять, наприклад, інші марксісти в питаню про право націй на самоозначенє: при капіталізмі, мовляв, воно неможливе, а в соціалізмі безпотрібне. Подібну думку, здаєть ся на перший погляд доступну, а в дійсности неправильну, можнаби повторити про якунебудь демократичну інституцію і про бідну платню урядникам в тім числі, тому що послідовний демократизм при капіталізмі до кінця неможливий, а в соціалізмі відіпре всяка демократія.

Се софізм, подібний до того жарту, чи стане чоловік лисим, если він з свого волося на голові стратить один волосок.

Розвиток демократії до кінця, добиранє форм такого розвитку, практикованє їх і т. д., все те є одним із складових завдань боротьби за соціяльну революцію. Ніякий демократизм, здобутий віддільно, не дасть соціалізму, але в житю ніколи не може бути демократизм “здобутий віддільно”, а буде він “здобутий разом”, і таким способом він буде оказувати свій вплив і на економіку, буде підганяти єї до переустройства, буде підпадати впливови економічного розвитку і т. д. Така є діалектика живої історії.

Енгельс продовжує:

....“Сей взрив (Springung) старої державної власти і єї заміна новою, дійсно демократичною, описаний подрібно в третім розділі “Горожанської війни”. Але здалоб ся

конечно, хоч вкоротці, застановитись тут ще раз на декотрих чертах тої заміни, тому що як раз в Німеччині забобонна віра в державу перейшла з філософії в загально прийняте признане буржуазії а навіть многих робітників. Після науки філософів виходить, що держава є “здійсненем ідеї”, або переведеним на філософську мову, царством божим на землі; що держава являєть ся полем, на котрім здійснюєть ся або повинна здійснитись вічна правда і справедливість. А звідси впливає забобонна пошана держави і всего того, що має яке небудь відношенє до держави, — забобонна пошана, яка тим лекше закорінюєть ся, що люди з дитинства привикають думати, будьтоби загальні діла і інтереси суспільства, не можуть бути иншим способом поладжені і охоронені, лише так як попередше, то є за посередництвом держави і єї, нагороджених добреплатними місцями, урядників. Люди думають, що вони роблять надзвичайно великий крок вперед, наколи вони відмежують ся від віри в спадкову монархію і стають сторонниками демократичної республіки. Аджеж держава є нічим иншим, як машиною в руках одної кляси в ціли поневолювання другої кляси, і вона є такою в демократичній республіці зовсім не в меншій мірі чим і в монархії. І в кождім случаю держава є тим злом, яке передаєть ся в наслідстві пролетаріатови, побідившому в боротьбі за кля-

сове панованє; побідивший пролетаріят, так же само як і Комуна, буде примушений відрубати безпроволочно всі гірші сторони того зла, задержуючи лише деякі з них до того часу, доки нове покоління, яке виросте серед нових, свобідних суспільних умовин, окажуть ся здібним викинути зовсім ту грязь державности.

Енгельс перестерігав німців, щоби вони при заміні монархії на республіку не забували про основи соціалізму в питаню про державу взагалі. Єго перестороги уважають ся як пряма лекція панам Церетеллі і Черновим, котрі в своїй “коаліційній” практиці проявляють ту забобонну віру в державу і забобонну пошану до неї!

Ще дві замітки: 1) Если Енгельс говорить, що при демократичній республіці остаєть ся держава “машиною в руках одної кляси в ціли поневоленя другої кляси” “зовсім не в меншій мірі”, чим при монархії, то се не означає того, щоби форма поневоленя була для пролетаріяту безріжничною, так як “учать” декотрі анархісти. Ширша, свобіднійша і більше відкрита форма клясової боротьби і клясового поневоленя дає пролетаріятові велечезну полекшу в боротьбі за знесенє кляс взагалі. 2) Чому тільки нове покоління зможе викинути геть ту цілу грязь державности, — се питанє звязанє тісно з питанєм про перемогу демократії, до обговореня котрого ми тепер і переходимо.

6. Енгельс про перемогу демократії.

Енгельсови прийшлоь висказатись про се в

зв'язку з питанєм про наукову неправильність назви "соціал-демократ".

В вступнім слові до видання своїх статей з 1870-их років, в яких писалось на різні теми переважно "інтернаціонального" змісту ("Internationales aus dem Volksstaat"), — вступнім слові, датованім 3-го січня 1894-го року, то є написаним півтора року перед смертю Енгельса, писав він, що по всіх статях уживаєть ся слова "комуніст", а не "соціал-демократ", бо соціал-демократами звали себе тоді прудоністи в Франції і ляссаліянци в Німеччині.

... "Для Маркса і для мене — пише Енгельс — було дуже неможливо уживати, для означеня спеціально нашої точки погляду, такого розтяглого виразу. В теперішній час справа стоїть зовсім инакше, і се слово ("соціал-демократ") може ввійти (mag passieren), хоч воно і остаєть ся не відповідним (unpassend, необхідним) для такої партії, котрої економічна програма являєть ся просто взагалі несоціалістичною а прямо комуністичною, — для партії, котрої політичною остаточною цілею є перемога всеї держави а кінець - кінців також і демократії. Назва дійсних (підчеркнене Енгельса) політичних партій однако ніколи не відповідає їм вповні; партія розвиваєть ся, а назва остаєть ся". Діалектик Енгельс остаєть ся вірним діалектиці. В нас з Марксом, говорить він, була програма, науково відповідна, назва партії, аде не було дійсної, то є масової пролетарської партії.

Тепер (кінець 19-го століття) є вже дійсна партія, але назва єї є науково неправильною. Се нічо, “ввійде”, тільки щоби партія розвивалась, щоби лише наукова невідповідність єї назви не була від неї скритою і не перешкаджала їй розвиватись в правдивім напрямі.

Можливо, що инший знова жартоблицець почавби і нас, большевиків, потішати по Енгельсівськи: в нас є дійсна, правдива партія, вона чудово розвиваєть ся; “ввійде” і таке беззмисльне слово, як “большевик”, не виражаюче абсолютно нічого, кромі того, чисто випадкового случаю, що на бруксельсько-лондонськім з’їзді 1903-го року ми мали більшість... Можливо, що тепер, коли липневі і серпневі переслідування нашої партії через республіканців і “революційну” міщанську демократію зробили слово “большевик” таким загально-поважаним, коли вони показали кромі того такий величезний, історичний крок вперед, зроблений нашою партією в єї дійснім розвитку, тепер можливо і я похитнувби ся в своїм цвітневім предложеню змінити назву нашої партії. Можливо, що я пропонувавби своїм товаришам “компроміс”: назватись комуністичною партією, а в знаках наведе-ня оставити слово большевики...

Але питанє про назву партії є незрівнано менше важним, чим питанє про відношене революційного пролетаріяту до держави.

В звичайних розумованях про державу робить ся постійно помилка, перед котрою перестерігає Енгельс, і котру ми зазначили мимоходом

в попереднім виводі. Тою ошибкою іменно є: забувають постійно на се, що знищенє держави є також знищенєм і демократії, що відмиранє держави се є також відмиранє і демократії.

Таке твердженє представляєть ся на перший погляд дуже чудним і незрозумілим; можливо, що в декого родить ся страх, чи часами не ожидаємо ми приходу такого суспільного строю, де не буде заховуватись прінципу, що меншість має піддатись більшості, бож демократія, се є власне признанє такого прінципу?

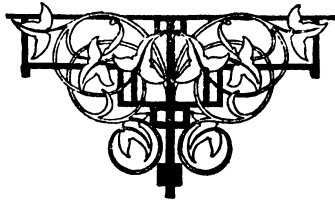
Ні! Демократія не тотожна з підданьством меншости більшости. Демократія, се є, признаюча підданьство меншости більшости, **держава**, то є організація для систематичного **насильства** одної кляси над другою, одної части населеня над другою частію.

Ми кладемо собі за остаточну ціль знесенє держави, то є всякого організованого і систематичного насильства, всякого насильства над людьми взагалі. Ми не ожидаємо приходу такого суспільного порядку, деб не зберігав ся прінцип підданьства меншости більшости. Але, стремлячи до соціалізму, ми упевнені, що він буде переростати в комунізм, а в звязку з тим буде гинути всяка потреба насильства над людьми взагалі; буде гинути потреба **підданьства** одного чоловіка другому, одної части населеня другій его части, тому що люди **привикнуть** до заховуваня елементарних условин суспільного співжитя **без насильства і без підданьства.**

Щоби підчеркнути той елемент привычки, говорить Енгельс про нове покоління, “яке виросте серед нових, свободних, суспільних умов, котре зможе викинути геть зовсім ту всю грязь державности”, — всякої державности, а в тім числі і демократично - республіканської державности.

Щоби се добре пояснити, потрібно розібрати питанє про економічні основи відмираня держави.

РОЗДІЛ V.

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ВІДМИРАННЯ ДЕРЖАВИ.

НАЙГРУНТОВНІЙШЕ розяснене се-го питання дав Маркс в своїй "Критиці Готської програми" (лист до Бракке, з 5-го мая 1875 року, надрукований лише в 1891 році в "Neue Zeit", IX, I, і вийшовший в російській мові спеціальним виданєм). Полемічна часть того замітного твору, яка містить в собі критику ляссалиянства, затїнила, такби сказати, его додаткову часть, а іменно: аналізу звязи поміж розвитком комунізму а відмиранєм держави.

1. Поставлене питання Марксом.

Порівнюючи поверховно листи Маркса до Бракке, з 5-го мая 1875-го року, і розглянений попередше лист Енгельса до Бебля, з 28-го марця, 1875-го року, може показатись, що Маркс був далеко більше "державником", чим Енгельс, і що різниця в поглядах обох писателїв на державу є дуже значною.

Енгельс радить Бебльови відкинути зовсім балачку про державу, викинути те слово дер-

жава зовсім з програми, а замінити єго словом "громада" ("община" в російській мові, що означає громаду людей на певній території, яка спільно посідає і обробляє все); Енгельс твердить навіть, що Комуна не була вже державою в дійснім того слова значіню. Маркс знова, між иншим, говорить про "будучу державність комуністичного суспільства", то є, немовби то признає конечність держави при комунізмі.

Але такий погляд бувби цілком неправильним. Близший розгляд єго писаня показує, що погляди Маркса і Енгельса на державу і єї відмиранє зовсім вповні сходять ся, а наведені вирази Маркса відносять ся іменно до тої відмираючої державности.

Ясна річ, що не може бути і мови про назначенє моменту будучого "відмираня", тим більше тому, що воно представляє собою досить довго-треваючий процес. Згадана різниця поміж Марксом і Енгельсом объясняєть ся різницею тем, які вони собі брали, різницею завдань, які вони розсліджували. Енгельс поставив собі за завданє показати ясно, різко і наглядно, великими буквами, Бебльови ту недоладність кружачих (з якими годив ся і Ляссаль до значної міри) переходів і вірувань в державу. Маркс лише мимоходом зачіпив се питанє, интересуючись другою темою: про розвиток комуністичного суспільства.

Вся теорія Маркса є приміненєм теорії розвитку — в єї найбільше поступенній, повній, добре обміркованій і багатій в зміст формі — до сучасного капіталізму. Природна річ, що для Ма-

ркса повстало також питанє про приміненє єго теорії і до надходячого упадку капіталізму і до **будучого розвитку будучого комунізму.**

А на основі яких-же даних можна ставити питанє про будучий розвиток будучого комунізму?

На основі того, що він **виходить** з капіталізму, історично розвиваєть ся з капіталізму, являєть ся результатом діяльності такої суспільної сили, яку зродив капіталізм. В Маркса нема і крихітки спроби творити утопії, думати по пустому про се, чого не можна знати.

Маркс ставить питанє про комунізм так, як який небудь дійсний дослідчик поклавби питанє про розвиток нової, скажім, біологічної відмінности, раз ми знаємо, що вона так-то повстала і в такім-то певнім напрямі змінюєть ся.

Перше всего відсуває Маркс проч ту путанину, яка зістала внесена через Готску програму в питанє про взаємно-відносини держави і суспільства.

...“Сучасне суспільство — пише він — є капіталістичним суспільством, котре існує по всіх цивілізованих краях; воно є більше або менше свобідне від середновічної домішки, більше або менше на вид відмінне через особливости історичного розвитку, кожного краю, більше або менше розвите. Крім того відмінною є “сучасна держава” з кожною державною границею. В пруско-германській імперії є вона зовсім иншою чим в Швайцарії, в Англії зовсім иншою чим

в Злучених Державах. Значить ся “сучасна держава”, се фікція (вигадка).

“Не дивлячись однаковож, на різноманітність їх форм, мають ріжні держави ріжних цивілізованих країв поміж собою тото спільне, що вони стоять на почві сучасного буржуазного суспільства, в меншій або більшій мірі капіталістично розвигото. Тим то в них є деякі загальні, спільні признаки. В тім змислі можна говорити про “сучасну державність” в противенство до того будучого, коли вже відіме теперішний єї корінь, то є, буржуазне суспільство.

“Питанє отже стоїть таке: якій зміні підпаде державність в комуністичнім суспільстві? Іншими словами: які суспільні функції остануть ся до сповнюваня тоді, котріб були анальоґічними теперішнім державним функціям? На се питанє можна відповісти тільки науково; і скількоб тисяч разів не лучити слова “народ” з словом “держава”, воно не піпхне дальше ані крихіточки єго розвязки.

Висміявши таким образом всі балачки про “народну державу”, кладе Маркс питанє і немовби перестерігає, що щоби науково відповісти на него, можна уживати лише твердо встановлених наукових даних.

Перше, що встановила і потвердила точно ціла теорія розвитку, вся наука взагалі, — і про що забували утопісти, про що забувають нинішні опортуністи, боючі ся соціялістичної рево-

люції, — се є та обставина, що історично мусить бути без сумніву окрема стадія або окремиї етап переходу від капіталізму до комунізму.

2. Перехід від капіталізму до комунізму.

...“Поміж капіталістичним а комуністичним суспільством — говорить дальше Маркс — лежить період революційної переміни першого в друге. Сему періодови відповідає і політичний перехідний період, і держава того періоду не може бути нічим іншим, хіба революційною диктатурою пролетаріату”.

Сей вивід Маркса опертий на аналізі тої ролі, яку відграє пролетаріат в сучаснім капіталістичнім суспільстві, і на даних про розвиток того суспільства і про непримиримість протилежних інтересів пролетаріату і буржуазії.

Передше ставило ся питанє так: щоби добитись свого освободженя, повинен пролетаріат скинути буржуазію, завоювати політичну власть, встановити свою революційну диктатуру.

Тепер се питанє стоїть трошки инакше: перехід від капіталістичного суспільства, розвиваючого ся до комунізму, до комуністичного суспільства є неможливий без “політичного перехідного періоду”, і державою того періоду може бути тільки революційна диктатура пролетаріату.

Якеж становище тої диктатури до демократії?

Ми бачили, що “Комуністичний Маніфест” ставить рядом два питання: “повернене пролетаріату в управляючу клясу” і “завойоване демократії”. На основі всего висше наведеного можна докладнійше означити, як змінюєть ся демократія в переході від капіталізму до комунізму.

В капіталістичнім суспільстві, при умовинах найбільше сприяючих єго розвитку, ми маємо більше або менше повний демократизм в демократичній республіці. Але той демократизм скошений все тісними рамками капіталістичної експльоатації і для того, він все остає ся, в дійсности, демократизмом для меншости, демократизмом тільки для посідаючих кляс, тільки для богачів. Свобода капіталістичного суспільства остаєть ся все приближно такою самою, якою була свобода в давних грецьких республіках: свобода для посідачів невідьників. Сучасні наємні раби є під напором умовин капіталістичної експльоатації, настільки пригноблені нуждою і біднотою, що їм “не до демократії”, “не до політики”, що в час звичайного, мирного ходу подій буває більшість населеня цілком усунена від участи в суспільно-політичнім житю.

Правильність того твердження доказуєть ся, може бути, найнагляднійше Німеччиною, а то тому, що в тій державі продержалась дивним способом довго і непохитно, майже через пів віка (1871—1914), конституційна легальність, а соціал-демократія з’уміла зробити протягом того часу далеко більше, чим в других краях, для “використаня легальности” і для організації та-

кої сили робітників в політичну партію, як нігде в світі.

Яка-ж то та найбільша, з знаних до сего часу в капіталістичнім суспільстві, сила політично свідомих і діяльних наємних рабів? Один мільон членів партії с.-д. — із 15 мільонів наємних робітників! Три мільони професіонально організованих — із 15 мільонів!

Демократія для невидної, безсильної меншости, демократія для богатих, от який демократизм капіталістичного суспільства. Если придивимо ся ближше механізмови капіталістичної демократії, то ми зобачимо все і всюди, і в “незначних”, немовби то незначних, подробицях виборчого права (ценз. осілости, виключеня женщин і т. д.) і в техніці представничих інституцій, і в перешкодах права зібрань (суспільні будинки не для “низших”), і в чисто капіталістичній організації щоденної преси і так дальше і так дальше, — ми зобачимо ограничення демократизму. Ті ограничення, виключеня, виїмки, перешкоди бідним, здають ся бути незначними і дрібонькими, — а особливо в очах того, хто самий нужди не бачив і з поневоленими клясами в їх масовім житю близько не бував (а таких є девять десятих если не девятьдесять девять сотих буржуазних публіцистів і політиків), — але взяті разом ті ограничення виключають, випихають бідноту з політики, з активної участи в демократії.

Маркс схопив чудово ту суть капіталістичної демократії, сказавши в своїй аналізі досвіду Комуни: поневоленім позволяють раз на скіль-

ка лїт рїшати, хто іменно з представителїв пануючої кляси буде в парламентї представляти і угнїтати їх.

Але від сеї капіталїстичної демократії, — вузкої і тїсної, тайно відпихаючої бідноту і для того наскрїзь лицемїрної і брехливої, — не іде розвиток прямо і гладко вперед “до все більшої і більшої демократії”, так як представляють нам се дїло лїберальні професори і дрібно-буржуазні опортунїсти. Ні! Розвиток вперед, то є до комунїзму, іде через диктатуру пролетарїату і инакше він їти не може, бо **здушити противенство експльоататорїв - капіталїстів** більше нема кому і иншою дорогою не можливо.

А диктатура пролетарїату, то є організація авангарду поневолених в пануючу клясу в ціли придушення угнетателїв, не може дати просто — тільки розширення демократизму. **Разом з великим розширенєм демократизму, який в першій мїрі становить ся демократизмом для бідних, демократизмом для народа, а не демократизмом для богатих, віднимає диктатура пролетарїату свободу від угнїтателїв, експльоататорїв, капіталїстів.** Їх ми повинні придавити і здушити цілком, щоби увільнити людство від наємного рабства; їх супротивленє ся треба розбити силою, а ясна річ, що там, де є поневоленє, є насильство, там нема свободи, нема демократії.

Енгельс виразив се прегарно в листї до Бебля, сказавши, як пригадує собі читач, “що пролетарїатови потрібна держава не в интересах свободи, а в интересах поневолення і розбитя своїх против-

ників, а коли можна буде говорити про свободу, — не буде держави”.

Демократія для величезної більшості народа і поневолене силою, то є виключене з демократії, експлоататорів, угнітателів народа, — от яка зміна форми демократії підчас переходу від капіталізму до комунізму.

Тільки в комуністичнім суспільстві, коли вже противенство капіталістів буде остаточно зломане, коли капіталісти пропадуть, коли не буде вже кляс (то є не буде різниці поміж членами суспільства під взглядом їх відносин до суспільних средств продукції) — тільки тоді “счезає держава і можливо говорити про свободу”. Тоді тільки можлива і буде введена демократія дійсно повна, дійсно без всяких вилучень і виїмків. І тоді вже і демократія начне відмирати в силу тих простих обставин, що уратовані від капіталістичного рабства, від безчисленних страхіть, дикостей і страшних кайдан капіталістичної експлоатації, привикнуть люди поступенно заховувати ті елементарні правила співжиття, які звісні вже віками і через цілі тисячоліття були повторювані в різних писаннях; люди начнуть придержуватись тих правил співжиття без насильства, без примусу, без підчинення, без осібного апарату для примусу, котрий називається державою.

Вираз “держава відмирає” вибрано дуже удачно, бо він вказує і на поступенність процесу і на стихійність его. Тільки привичка може оказати і вона без сумніву окаже такі наслідки, (згадану форму людського співжиття), тому що

ми кругом себе тепер бачимо мільйони разів, як легко привикають люди до заховування і придержування ся необхідних для них правил співжиття, если нема експлоатації, если нема нічого такого, що родить і визиває протест і повстане (бунт), що зроджує конечність угнітання і поневолювання.

Значить ся отже так: в капіталістичнім суспільстві ми маємо демократію обтяту, бідну, фалшиву, демократію тільки для богатих, для меншости. Диктатура пролетаріяту, період переходу до комунізму, пораз перший дасть народови демократію, а разом з тим введе необхідне поневоленє меншости, то є експлоататорів. Один тільки комунізм може дати дійсно повну демократію і чим вона повнійша, тим скорше стане непотрібною і сама собою відіме.

Иншими словами: підчас капіталізму ми маємо державу в дійснім змислі того слова, то є маємо осібну, відрубну машину до подавлювання одної кляси через другу і при тім більшости через меншість. Ясна річ, що в ціли успіху такого діла, як систематичне поневоленє через меншість експлоататорів більшости експлоатованих, потрібна крайна жорстокість і дикість, звірство поневолення, конечні моря крови, через котрі людство прямує в стані рабства, підданства і наємного невільництва.

Дальше, підчас переходу від капіталізму до комунізму поневоленє єще конечне, але се поневоленє вже меншости визискувачів через більшість визискуваних. Осібний апарат, осібна машина для поневолювання, "державна", єще необхо-

дима, але вже перехідна держава, се вже не держава в своїм значіню, бо поневоленє меншости експльоаторів через більшість вчєрашних наємних рабів — се діло, в порівнаню до капіталістичного поневолення, настілько легке і звичайне, що воно буде коштувати о много менше крови, чим придушенє і поневоленє повстань рабів, невільників і наємних робітників, що воно візьме в людства о много менше жертв.

І діло се звязане тісно з розширенєм демократії на таку величезну більшість народа, що навіть сама потреба осібної машини в ціли поневолення починає счєзати, починає робити ся злишньою. Експльоатори не всилі поневолити народа без спеціяльно збудованої до сєго машини, але народ може поневолити і здушити експльоаторів при помочи дуже звичайної “машини”, майже-що без “машини”, без відрубного апарату, при помочи звичайної організації **узброєних мас** (в роді Совітів Робітничих і Жовнірських Депутатів — зазначимо, забігаючи наперед).

Остаточно лише комунізм зносить потребу держави, тому що тоді вже не буде потрібно нікого поневолювати, — “нікого” в змислі кляси, в змислі систематичної боротьби з певною частиною населєня. Ми не утопісти і не відкидаємо можливости і неминучости ексцєсів **віддільних осіб**, а рівночасно з тим і конєчности робити порядок з такими ексцєсами. Але, по перше, до сєго не потрібно вже осібної машини, осібного апарату поневолюваня, тому, що се буде робити

самий узброєний народ так звичайно і легко, як тепер часами товпа цивілізованих людей розбороняє двох бючих ся поміж собою, або не допускає до насильства над женщиною. А по друге, ми знаємо, що ґрунтовною соціальною причиною ексцесів, випадків нарушуючих правила співжиття, є експльоатація мас, нужда і біднота їх. Разом з усуненєм тої головної причини почнуть неминучо і такі ексцеси **“відмирати”**. Ми не знаємо, як скоро і з якою поступенністю, але знаємо, що вони будуть відмирати. З їх поступеним відмиранєм **відіме** також і держава.

Маркс, не вдаючись в утопії, означив подрібнійше те, що можна тепер означити відносно того будучого, а то: різницю поміж висшою і низшою фазою комуністичного суспільства.

3. Перша фаза комуністичного суспільства.

В “Критиці Готської програми” опрокидує Маркс подрібно лясалівську ідею, про одержуване робітником в соціалізмі “невтятого” або “повного продукту своєї праці”. Маркс показує, що з цілої суспільної праці всего суспільства конечно є вирахувати і резервовий фонд, і фонд на поширене виробництва, і на поправу “з’ужитих” машин і т. п., а поза тим із споживчих средств треба відложити на удержане арміністрації, на школи, шпиталі, приютні доми для старих і немічних і т. п.

На місце туманної, неясної, загальної фрази Лясалля (“повний продукт праці — робітничови”) дає Маркс ясну розвідку про се, як іменно буде примушене соціялістичне суспільство го-

сподарити. Маркс підходить до конкретної аналізи умовин життя такого суспільства, в котрім не буде капіталізму і при тім говорить слідуєче:

“Ми маємо ту до діла” (при розбираню програми робітничої партії) “не з таким комуністичним суспільством, котре розвилось на своїх власних основах, а з таким, котре тільки-що виходить як-раз з капіталістичного суспільства і котре по тій причині у всіх відносінах, в економічних, моральних і умових, все єще носить відбитку старого суспільства, з лона котрого воно вийшло.

І таке комуністичне суспільство, котре лише що показалося на світ божий з лона капіталізму, котре у всіх відносінах носить єще відбитку старого суспільства, називає Маркс “першою”, або нижшою фазою комуністичного суспільства.

Приватна власність на средства продукції вже вирвана з рук віддільних лиць. Всі средства продукції належать до цілого суспільства. Кождий член суспільности, який сповняє певну часть коначної суспільної роботи, одержує від суспільства посьвідку, що він таку-то а таку-то часть роботи відробив. Після сеї посьвідки він дістає з загальних суспільних складів предметів, потрібних до життя, відповідну скількість продуктів. По відтягненю тої скількості праці, яка іде на суспільний фонд, одержує робітник від суспільства стілько, скілько він єму дав. Панує немовби-то “рівність”.

Але коли Лясаль говорить, маючи на увазі такі суспільні порядки (звані звичайно соціалізмом, а в Маркса названі першою фазою ко-

мунізму), що се “справедливий розділ”, що се “рівне право для кожного на рівний продукт праці”, то Ляссаль помиляєть ся і Маркс пояснює ту помилку.

Маркс говорить таке: “Рівне право ми ту в дійсности маємо, але се є еще “буржуазне право”, котре, так як і всяке инше право, само собою свідчить про нерівність. Всяке право є приміненем однакової міри для різних людей, котрі на ділі не є однаковими, які не є рівними один з другим; і для того “рівне право” є нарушенем рівности, воно є несправедливістю. На самім ділі, кождий одержує, — відробивши на рівні з другим рівну часть суспільної праці, — рівну часть суспільної продукції (після, розумієть ся, вказаних відраховань).

А кромі того всі люди не є рівними: один сильнійший, другий слабший; один жонатий, другий нежонатий; у одного більше дітей, в другого менше, і т. д.

...“При рівній праці” — закінчує Маркс — себто при рівній участі в суспільнім споживчім фондї, одержує фактично один більше від другого, оказеть ся один богатшим від другого і т. д.; щоби отже уникнути те все, право, місто того щоби було рівним, повинно бути нерівним”.

Значить ся, перша фаза Комунізму не може еще дати справедливости і рівности; різниці в богатстві остануть ся і то різниці несправедливі, але неможливою буде вже експльоатація люди-

ни людиною, тому що не буде можна вже захопити на приватну власність **средств продукції**, фабрики, машини, землі і пр. Розбиваючи дрібно-буржуазну, неясну фразу, Ляссалля про “рівність” і “справедливість” **взагалі**, показує Маркс **дальше хід розвитку** комуністичного суспільства, котре **примушене** спочатку знести **тільки** ту “несправедливість”, що средства продукції захоплені **віддільними особами** і котре **не в силі** буде знищити відразу тої несправедливості, яка міститься в розділюваню потрібних до життя средств “після роботи” (а не після потреб).

Вульгарні економісти, в тім числі буржуазні професори, а між ними і наш Туган, докоряють все соціялістам в тім, що вони немовби то забувають про нерівність людей і “мріють” про знищенє тої нерівности. Такий докір, як бачимо, **доказує** лише крайну **глупість** буржуазних панів **ідеологів**.

Маркс не лише в досить ясній формі **указує** на **неминучу нерівність** людей, але він **указує** також на те, що **один** лише **перехід** средств продукції на загальну суспільну **владь** (“соціялізм” в звичайнім уживаню слова) **не усуває** **еще** **недостач** розділу і нерівности “буржуазного права” котре **панує** **дальше**, **поскілько** продукти розділюєть ся “після роботи”, то є, після того, хто **кілько** **виробив**.

...“Але ті **недостачі** — **пише** **дальше** **Маркс** — є **неминучими** в **першій** **фазі** **комуністичного** **суспільства**, в **тій** **єго** **формі**, в **я-**

кій воно виходить, після довгих мук родження ся, з капіталістичного суспільства. Право не може ніколи бути висшим понад економічний устрій і залежний від него культурний розвиток суспільства”.

Таким чином в першій фазі комуністичного суспільства (яку звать звичайно соціалізмом) зносить ся “буржуазне право” не вповні, а лише вчасти, лише в міру того вже досягненого перевертоту, то є лише в області приватної власности на средства продукції. “Буржуазне право” признає їх приватною власністю віддільних осіб (одиниць). Соціалізм робить їх суспільною власністю, то є загальною власністю всіх. Постільки — і лише постільки — “буржуазне право” відпадає.

Але воно все еще остаєть ся в другій своїй части, остаєть ся в формі регулятора розділу продуктів і розділу праці поміж членів суспільства.

“Хто не робить той не їсть”, сей соціалістичний принцип вже здійснений; “належна заплата за належну роботу”, або, “за рівну скількість праці рівна скількість продуктів”, — і сей принцип соціалістичний вже здійснений. Се однаковож не є еще комунізм, і се еще не усуває “буржуазного права”, котре нерівним людям за нерівну (фактично нерівну) скількість праці дає рівну скількість продуктів.

Се є “недостача”, говорить Маркс, але вона неминуча в першій фазі комунізму, бо, не вдаючись в утопію, не можна думати, що, скинувши

капіталізм, навчають ся люди зараз-же працювати на суспільство без всяких норм права, а навіть економічних припущень такої переміни не дає знесенє капіталізму відразу.

А других норм, крім "буржуазного закону", нема. І в такій мірі остаєть ся єще конечність держави, котра-би, задержуючи загальну власність на средства продукції, охоронювала рівність праці і рівність поділу продуктів.

Держава відмирає постільки, поскільки вже нема капіталістів, поскільки нема вже кляс, і длятого не треба вже яку-би то не було клясу поневолювати.

Але держава не відмерла єще цілком, бо остаєть ся охорона "буржуазного права", освячуючого фактично нерівність. Щоби держава цілком відмерла (згинула) потрібний комунізм.

4. Висша фаза комуністичного суспільства.

Маркс говорить дальше таке:

...“ В висшій фазі комуністичного суспільства, то є після того, як пропаде поневолююче чоловіка підпорядкованє єго розділови праці; коли счезне разом з тим противенство умової і фізичної праці; коли праця перестане бути тільки средством для життя, а стане найважнішою потребою життя; коли разом з всестороннім розвитком одиниць (індивідуумів) виростуть і творчі сили і всі жерела суспільного багатства поллють ся повним потоком, — аж тоді буде можна

перемогчи вузкий горизонт буржуазного права, і суспільство зможе написати на своїм прапорі: "кождий після здібностей, кождому після потреби".

Аж тепер ми можемо оцінити всю правильність заміток Енгельса, коли він кепкував собі з недоладности сполуки слів: "свобода" і "державна". Поки існує держава, нема свободи. Коли буде свобода, не буде держави.

Економічною основою цілковитого відмирання держави являєть ся такий високий розвиток комунізму, в котрім счезне противенство умові і фізичної праці, значить ся, счезне одно з важнійших жерел, а при тім таке жерело, котрого через одну лише передачу средств продукції на загальну власність, через саму лише експропріацію капіталістів відразу усунути не можна.

Ся експропріація дасть спромогу на величезний розвиток продуктивних сил. І бачучи, як тепер вже неімовірно задержує (зупиняє) капіталізм сей розвиток, як много можна-би було поступити вперед на ґрунті сучасної, вже розвиненої техніки, ми маємо право з певністю казати, що експропріація капіталістів дасть неминучо гігантний розвиток творчих сил людського суспільства. Але як скорим трибом піде сей розвиток дальше, як скоро дійде він до розриву з розділом праці, до знесеня противенства поміж умовою а фізичною працею, до повернення праці на "першу житеву потребу", сего ми не знаємо і знати не можемо.

Длятого ми маємо право говорити лише про

неминучість відмираня держави, підкрисляючи довгість того процесу, його залежність від швидкості розвитку висшої фази комунізму, і оставляючи цілком відкритим питання про час або конкретні форми відмираня, тому що матеріялу на рішення таких питань нема.

Держава зможе відмерти тоді аж цілковито, коли суспільство уведе в життя се правило: “кожний після здібностей, кождому після потреб”, то є, коли люди до того степеня привикнуть берегти і сповняти основні правила співжиття і коли їх праця буде настільки продуктивною, що вони будуть добровільно працювати після здібностей.

“Вузкий горизонт буржуазного права”, заставляючий вираховувати з точністю Шейлока, щоби не переробити з зайвої пів години, щоби не одержати менше платні, чим другий, — сей вузкий горизонт буде тоді полишений. Він буде перейдений. Розділ продуктів не буде потребувати нормованя зі сторони суспільства кількості одержуваних через кожного продуктів: кождий буде брати свобідно, згідно з своїми потребами, то є, “після потреби”.

З буржуазної точки погляду дуже легко обьявити подібний суспільний устрій “чистою утопією” і глузувати з того, що соціялісти обіцяють кождому право одержувати від суспільства, без найменшої контролі праці віддільного горожанина, яку небудь скількість автомобілів, п'янін і т. и. Таким глузованєм відзначає ся і по нині більшість буржуазних “вчених”, котрі показують

тим самим і своєю глупотою і своєю корисною обороною капіталізму.

Глупота — бо “обіцяти”, що висша фаза розвитку комунізму наступить, се ані одному соціялістови в голову не прийшло, а **предвиджене** великих соціялістів, що вона наступить, говорить і не про теперішню продуктивність праці, і не про **теперішнього** горожанина, спосібного — так як бурсаки в Помяловського — псувати склади суспільного багатства і домагати ся неможливого.

До того часу, поки наступить “висша” фаза комунізму, хочуть соціялісти як **найострійшої** контролі зі сторони суспільства і зі **сторони** держави над розміром праці і розміром уживання, але та контроля повинна **починатись** з експропріяції капіталістів з контролі робітників над капіталістами і проводитись має не державою урядників, а державою **узброєних робітників**.

Користна оборона капіталізму через буржуазних ідеологів (і їх прихвостнів в роді п. п. Церетеллі, Чернових і Ко.) містить ся іменно в тім, що вони спорами і балачками про далеке будуче підмінюють конечне і злободневне питане **сьогоднішньої** політики: тоб то експропріяцію капіталістів, повернене **всіх** горожан в робітників і служачих **одного** великого, сильного “синдиката”, а то: цілої держави, і цілковите підчиненне всієї роботи, цілого того синдиката державі, дійсно демократичній, **державі совітів робітничих і жовнірських депутатів**.

І в дійсности, коли учений професор, а за ним обиватель, а за ними пани Церетеллі і Єфре-

мові говорять про нерозсудні утопії, про демагогічні обіцянки большевиків, про неможливість “заведення” соціалізму, то вони й іменно мають на увазі висшу стадію або фазу комунізму, котрої тепер “уводити” не лише що ніхто не обіцявав, але навіть і не задумував, бо “увести” єї взагалі неможливо.

Ми ту й підійшли до того питання про наукову різницю поміж соціалізмом а комунізмом, яку зачіпив Енгельс в висше наведеном єго писанню про неправильність назви “соціал-демократи”. Політична різниця поміж першою, або низшою і висшою фазою комунізму буде, правдоподібно, з часом поважною, але тепер, підчас капіталізму, признавати ту різницю, то було-би смішним і висувати єї на перше місце могли-би хіба лише відрубні анархісти (если єще остались поміж анархістами люди, які нічого не навчились після “плеханівської” переміни Крапоткіних, Грива, Корнеліссина і прочих “зірок” анархізму, які поставали соціал-шовіністами або анархо-траншейниками, як висловив ся про них один з немногих, задержавших честь і совість анархістів, Гє).

Наукова різниця поміж соціалізмом а комунізмом ясна. То, що звичайно звать соціалізмом, назвав Маркс “першою” або низшою фазою комуністичного суспільства. Оскільки средства продукції стають загальною власністю суспільства, постільки слово “комунізм” дасть ся і тут примінити, не забуваючи, розумієть ся, що се не є єще повний комунізм. Велика вага пояснень

Маркса лежить в тім, що він за порядком і туть примінює матеріялістичну діалектику, науку про розвиток, розглядаючи комунізм, як щось, що розвиваєть ся з капіталізму.

Замість схолястично-видуманих, "написаних" (зладжених) означень і безкористних спорів над словами (що є соціалізм і що є комунізм), дає Маркс аналізу того, що можна-би назвати степенями економічної зрілости комунізму.

В першій своїй фазі, то є на першім своїм степені, не може бути комунізм економічно єще вповні дозрілим, не може бути зовсім свобідним від традицій або слідів капіталізму. Звідси то й виходить таке інтересне явище, як заховане (задержане) вузкого горизонту "буржуазного права" — при комунізмі в єго першій фазі. Буржуазне право відносно розділу потрібних до життя продуктів говорить самим собою неминучо і про існуванє чогось в формі буржуазної держави, тому що право без апарату, який примушував би заховувати норми права, є нічим.

З того виходить, що підчас комунізму остаєть ся на протяг певного часу не лише буржуазне право, але навіть і щось в роді буржуазної держави — без буржуазії. (Коротко кажучи, при першій фазі комунізму продовжає існувати певного рода законодавство хоч пролетарське, яке примушує ціле населенє жити так, як сєго хоче більшість того населеня, — бувші до революції наємні раби і бідне селянство, а по революції, з'організований і піднесений в управляючу

клясу, освободжений пролетаріят. — Замітка перев.).

Се може показатись парадоксом або просто діалектичною іграшкою ума, в якій з часта обвинувачують марксизм ті люди, які ані крихітки не потрудились над тим, щоби перестудіювати єго надзвичайно глибокий зміст.

В самій сути річи нам жите показує на кождім кроці останки старого в новім; ми бачимо се і в природі і в суспільстві. І Маркс не самохіть, не добровільно всунув кусничок “буржуазного” права до комунізму, а взяв то, що є під економічним і політичним взглядом неминуче в суспільстві, яке вироджуєть ся з лона капіталізму.

Демократія має величезне значіне в боротьбі робітничої кляси проти капіталістів за своє освободженє. Але демократія зовсім не є тим переділом (перелазом), якого не перейдеш, а є вона лише одним з етапів по дорозі від фєвдалізму до капіталізму і від капіталізму до комунізму.

Демократія означає рівність. Зрозуміло, яке величезне значіне має боротьба пролетаріату за рівність і лозунг рівности — єсли правильно розуміти єго в зміслі знесеня кляс. Але демократія означає лише формальну рівність. І раз-же після здійсненя рівности для всіх членів суспільства відносно правліня средствами продукції, то є по уведеню рівности праці, рівности заробітної платні, неминучо стане перед людством питанє, щоби іти дальше від формальної рівности до фактичної, то є до здійсненя того пра-

вила: "кождий після своїх здібностей, кожному після єго потреб". Якими станами, шляхом яких практичних заходів піде людство до тої висшої ціли, сего ми не знаємо і знати не можемо. Але важно пояснити собі, як безконечно брехливе є звичайне буржуазне твердження, немов то соціалізм се мертва річ, се щось остигле, дане раз на все, в той час, коли в самій сути річи від соціалізму тільки й починаєть ся бистрий, правдивий, дійсно масовий, при участі більшости населеня, а затим всего населеня, той відбуваючий ся рух, який іде вперед у всіх областях суспільного і личного житя.

Демократія є формою держави; се одна з єї ріжнородних форм. І вона представляє собою, так як і всяка держава, організоване, систематичне приміненє насидьства до людей. Се з одної сторони. Але з другої сторони, вона означає формальне признанє рівности поміж горожанами, признанє рівного права всім на означенє устрою держави і управи нею. А се, в свій час, звязане з тим, що на певнім степені демократії, вона, по перше, обєднює революційну клясу — пролетаріят — проти капіталізму і дає єї спромогу розбити, поламати на дрібні куски і стерти з лица землі буржуазну, хочби республікансько-буржуазну, державну машину, постійну армію, поліцію, урядників, і замінити їх більше демократичною, але все єще державною машиною, в формі узброєних робітничих мас, переходячих до цоголовної участі народа в мідції.

Тут "скількість переходить в якість"; такий

ступень демократизму зв'язаний з виходом поза рамки буржуазного суспільства, з початком єго соціалістичної перебудови. Если в дійсности беруть всі участь в управі державою, то туть капіталізмови вдержатись неможливо. І розвиток капіталізму зродив, в свій час, попереджаючі у словини на се, щоби в дійсности могли "всі" брати участь в управі державою. До таких попереджаючих условин належить поголовна грамотність, яка вже введена в жите в найбільше передових капіталістичних краях, позатим "виучене і дисципліноване" мільонів робітників при помочи сильного, добре технічно зложеного, узагальненого апарату почти, желізничих доріг, великих фабрик, великої торговлі, банкового діла і т. д. і т. п.

При таких економічних попереджаючих условинах цілком можливо зараз-же, безпроводочно, перейти до того, щоби скинути капіталістів і урядників, замінити їх — в ділі контролі над виробництвом (продукцією) і розділом, в ділі обчислюваня праці і продуктів — узброєними робітниками і поголовно узброєним народом. (Не треба мішати питання про контролю і обчислюванє з питанєм про науково-образований персонал ініженерів, агрономів і прочих; сі пани роблять нині, підчиняючись капіталістам, вони будуть завтра еще лучше працювати, підчиняючись узброєним робітникам.).

Обрахунок і контроля — от головні річи, потрібні для владженя, для правильного функціонуваня першої фази комуністичного суспільства.

Всі горожани перемінують ся ту в служачих, наймаючих ся в держави, якою являють ся узброєні робітники. Всі горожани стають служачими і робітниками одного всенародного, державного “синдиката”. Вся річ в тім, щоби вони на рівні працювали, берегли правильно міру роботи і на рівні одержували винагородженє (платню, в якій формі буде се принято в даний час,—зам. перев.). Обрахованє того, контролю над тим **узвичайнена** капіталістами до надзвичайної міри, до надзвичайно простих, кождому грамотному чоловікєви доступних операцій слідженя і записуваня, до потреби знаня лише чотирох головних засад арифметики (додаваня, відниманя, діленя і множеня) і видаваня відповідних записок*).

Коли більшість народа начне вести самостійно і по всіх місцевостях таке обчислюванє, таку контролю над капіталістами (поверненими тепер в слуг) і над панами інтелігентиками, задержавшими свої капіталістичні примхи, тоді ся контролю стане дійсно універсальною, загальною, всенародною, тоді ніяк від неї не буде можна втечи, “нігде не буде можна перед нею скритись”.

Все суспільство буде одною конторою (бюром) і одною фабрикою з рівністю праці і рівністю платні.

Але ся “фабрична” дисципліна, яку побідив-

---

*) Коли держава зродить ся в головнійшій часті єї функцій до такого обчислюваня і контролі через самих робітників, тоді вона перестав бути “політичною державою”, тоді суспільні функції перемінують ся з політичних на звичайні адміністраційні функції” (дивись попереду, розділ IV. §2. “Полеміка Енгельса з анархістами”).

ший капіталістів, скинувши експлуататорів пролетаріят розширить на ціле суспільство, не являється жадним чином ані нашим ідеалом, ані нашою остаточною цілею, а є вона тільки малим щаблем, який є конечний для радикального прочищення суспільства від гидоти і мерзоти капіталістичної експлуатації і для дальшого руху вперед.

З тою хвилею, коли вже всі члени суспільства або хоч-би величезна більшість їх, самі навчились управляти державою, самі взяли се діло до своїх рук, “владили” контролю над німичною меншостію капіталістів, над паничками, бажаячими задержати капіталістичні примхи, над робітниками, глибоко затроєними капіталізмом— з тою хвилею починає гинути потреба всякої управи взагалі. Чим повнійша демократія, тим близша та хвиля, коли вона робить ся непотрібною. Чим демократичнійша “держава”, яка складається з озброєних робітників і яка являється “вже не державою в дійснім того слова значіню”, тим скорійше починає відмирати всяка держава.

Бо коли всі навчать ся управляти і будуть фактично управляти самостійно суспільним промислом, уведуть в жите тісне обчислюване і контролю над дармоїдами, паничами, дурисвітами і тому подібними “хоронителями традицій капіталізму”, — тоді схватись від такого всенародного обрахунку і контролї буде неімовірно трудно; таке схованє буде дуже рідким виїмком і воно буде більше чим певно сполучене з такою строюю

карою (бо узброєні робітники — люди практичного життя, а не сентиментальні інтелігенти, і жартувати з собою вони заледво, чи дозволять), що **необхідність** берегти і заховувати основні правила всякого людського співжиття стане дуже скоро **привичкою**.

І тоді аж доперва будуть на скрізь відтворені двері до переходу від першої фази комуністичного суспільства до висшої его фази, а разом з тим до цілковитого відмираня держави.

РОЗДІЛ VI.

СФАЛШОВАНЕ МАРКСІЗМУ ОПОРТУНІСТАМИ.

ИТАНЄ про відносини держави до соціальної революції і соціальної революції до держави інтересувало виднійших теоретиків і публіцистів II-го Інтернаціоналу (1889—1914) дуже мало, так як мало вони інтересувались взагалі питанєм про революцію. Але найбільше характеристичним в тім процесі поступенного зросту опортунізму, який довів II-ий Інтернаціонал до упадку в 1914-ім році, є те, що коли навіть підподили ближше до того питання, его старались обійти або зовсім не закримічували.

Загально і в цілости можна сказати, що з двозначности питання про відносини пролетарської революції до держави, двозначности, корисної для опортунізму і проникнувшої его, вийшло перекрученє марксїзму і цілковите сфалшованє его.

Щоби схарактеризувати, хоч вкортці, той печальний процес, візьмем визначнійших теоретиків марксїзму, Плеханова і Каутского.

1. Полеміка Плеханова з анархістами.

Плеханов присвятив питанню про відношене анархізму до соціалізму особну брошуру: "Анархізм і соціалізм", котра вийшла в німецькій мові в 1894-ім році.

Плеханов ухитрив ся трактувати ту тему, обходячи цілковито те, що найважніше і політично дійсно конечне в боротьбі проти анархізму; обійшов іменню відносини революції до держави і питане про державу взагалі! В его брошурі виділюють ся дві часті: одна — історично-літературна, з цінним матеріалом про історію ідей Штірнера, Прудона і прочих; друга часть: філістерська, з заскорузлим розумованем теми про се, що анархіста не відріжнши від бандити.

Сполука тем є надто забавною і характерною для цілої діяльності Плеханова в передодень революції і в час революційного періода в Росії: Плеханов показав себе в 1905 - 1917 роках — напів-доктрінером, напів-філістером, ідучим в політиці в фості буржуазії.

Ми бачили, як Маркс і Енгельс, полемізуючи з анархістами, старались все як найстараннійше і найяснійше пояснювати свої погляди на відносини революції до держави. Енгельс, видаючи в 1891-ім році "Критику Готської програми" Маркса, писав, що "ми (то є Енгельс і Маркс) находились тоді в самім розгарі боротьби з Бакуніном і его анархістами — після конгресу (першого) Інтернаціоналу в Гадзі заледво два роки".

Анархісти старались іменно об'явити Парижську Комуну, такби сказати, "свою", потверджуючою їх науку, при чім вони зовсім не зрозуміли лекцій Комуни і аналізи тих лекцій, яку провів Маркс. Нічого навіть приблизно підходячого до правди в конкретно-політичних питаннях: треба **розбити** стару державну машину а **чим** замінити її, анархізм не відповідає.

Але говорити про "анархізм і соціалізм", обходячи ціле питання про державу, не **запримічаючи** всего розвитку марксизму до і після Комуни, се означало неминучо скочуватись до опортунізму. Бо опортунізови якраз найбільше сего потрібно, щоби сих двох, нами наведених, питань абсолютно не чіпати. Се є власне побідою для опортунізму.

2. Полеміка Каутского з опортуністами.

В русській літературі є переведено, безсумнівно, незмірно більше число писань Каутского, чим в якій-би то не було другій. Не даром жартують деякі німецькі соціал-демократи, що Каутского читає більше людей в Росії, чим в Німеччині (в скобках сказати, той жарт має далеко більше глибокий історичний зміст, чим думають ті, що пустили єго в хід, а іменно: рускі (російські) робітники показали сильне заінтересованє в русі в 1905 році і зродили сильний, нечуваний попит за лучшими творами, за найлучшою в світі соціал-демократичною літературою і одержавши нечуване число переводів і видань тих творів, перенесли тим самим, такби сказати, на

молоду почву (молодий ґрунт) нашого пролетарського руху дуже скоро величезний опит суцідної, більше передової країни.)

Особливо звісний в нас Каутський, через своє популярне пояснюване марксїзму, а крім того, через свою полеміку з опортунїстами з Бернштейном на чолї. Але майже незвісний факт, якого не можна обійти, єсли поставити собі за завданє прослідити те, як скотив ся Каутський до неїмовірно-безвстидної погубности і до оборони соціал-шовінізму підчас послїдньої кризи 1914-15 років. А се іменно той факт, що перед своїм виступом проти визначнійших представників опортунїзму в Франції (Мелерана і Жореса) і в Німеччинї (Бернштейна) проявив Каутський дуже страшні захитання ся. Марксїстска "Зоря", яка виходила в 1901-2 р.р. в Штутгартї і заступала революційно пролетарські погляди, була примушена полемізувати з Каутским, називати "кавчуковою" єго половинкову, двозначну, уступчиву і угодовчиву відносно опортунїзму і опортунїстів резолюцію, дану ним на парижськїм, міжнароднїм, соціалістичнїм з'їздї 1900 року. В німецькій літературї були друкованї листи Каутского, відкриваючі не менші колибаня єго перед виступом в похід проти Бернштейна. Незмірно більше однак значїне має та обставина, що в самїй єго полеміці з опортунїстами, в єго поставленю питаня і способі трактованя питаня, ми запримічаєм тепер, коли студіюємо історію послїдньої зради марксїзму зі сторони Каутского, систематичний нахил до опортунїзму в питаню про державу.

Візьмемо першу велику працю Каутського проти опортунізму, його книжку “Бернштейн і соціал-демократична програма”. Каутський опрокидує подрібно Бернштейна. Але от що важне.

Бернштейн в своїх геростратично знаменитих “Voraussetzungen des Socialismus” закидає марксізови “блянкізм” (закид, який від того часу вже тисячу разів повторювали опортуністи і ліберальні буржуа в Росії проти представників революційного марксізму, большевиків). При тім Бернштейн задержуєть ся спеціально на Марксовій “Горожанській війні в Франції” і старає ся — як ми бачили, дуже невдачно — погоджувати точку погляду Маркса на Комуни з точкою погляду Прудона. Особлившу увагу Бернштейна викликує то заключенє Маркса, котре послідний зазначив в передмові 1872-го року до “Комуністичного Маніфесту”, а котре говорить: “робітничя кляса не може взяти прямо в руки готової державної машини і пустити єї в рух для своїх власних цілій”.

Бернштейнови так “подобав ся” той висказ, що він щось три рази повторяє его в своїй книжці, пояснюючи его в зовсім перекрученім опортуністичнім змислі.

Маркс, як бачили ми, хоче сказати, що робітничя кляса повинна розбити, зломати, розірвати (Sprengung, взрив — вираз уживаний Енгельсом) всю державну машину. А в Бернштейна виходить, немовби-то Маркс перестерігав тими словами працюючу клясу, щоби не була занадто революційною при забираню власти.

Грубійшого і поганішого перекручення думки Маркса неможна собі представити.

Як же поступив Каутський в своїм подрібнім опрокиданю бернштейніади?

Він не захотів розбирати всієї глибини сфальшованя марксізму опортунізмом в сім місцю. Він навів цитований висше уривок з передмови Енгельса до “Горожанської війни” Маркса, і сказав, що після твердження Маркса, то працююча кляса не може **просто** заволодіти **готовою** державною машиною, але взагалі може заволодіти нею тай тільки. Про се, що Бернштейн приписав Марксови **просто** **протівне** правдивій думці, та що Маркс єще в 1852 році обявляв завданєм пролетарської революції “розбити” державну машину, про се в Каутского ані словечка.

Вийшло таке, що найважнійша ріжниця поміж марксізмом а опортунізмом в питаню про завданя пролетарської революції, оказалась в Каутского затертою.

“Розв’язанє проблеми пролетарської диктатури — писав Каутський **“проти”** Бернштейна — ми цілком спокійно можемо оставити се **будучности**” (стор.172 нім. вид.).

Се не полеміка **проти** Бернштейна, а в дійсности **уступленє** єму, **зданє** позиції опортунізму, бо опортуністам поки-що нічо більше і не потрібно, як **“цілком спокійно оставити будучности”** всі важні і ґрунтовні питаня про завданя пролетарської революції.

Маркс і Енгельс, почавши від 1852-го р. до 1891-го р., то є протягом сорок літ, вчили проле-

таріят того, що він повинен розбити державну машину. А Каутський в 1899 році, перед лицем повної зради опортуністами марксизму в тім місці піднімає питання про се, чи конечно сю машину розбити, питанням про конкретні форми розбивання і ховаєть ся під дашок "безспірної" (і безкористної) філістерської дійсности, що конкретних форм наперед знати ми не можемо!

Поміж Марксом а Каутским пропасть; а пропасть ту в їх відношеню ся до завдань пролетарської партії готувить працююча кляса в революції.

Візьмім слідуочий, більше дозрілий твір Каутского, присвячений також в значній мірі опрокиненю похибок опортунізму. Ато — єго брошура про "Соціяльну революцію". Автор взяв собі за спеціяльну тему в тій брошурі: "пролетарську революцію" і "пролетарський режим". В тій книжці дав він дуже много надзвичайно цінного матеріялу, але питання про державу як раз **обійшов**. В брошурі говорить ся всюди про завоюванє державної власти, тай тільки, то є вибрана така форма, котра робить уступки опортуністам, поскільки допускає здобутє власти без розбитя державної машини. Як раз те, що обьявив Маркс в 1872-ім році "перестарілим" в програмі "Комуністичного Маніфесту", те саме **відновлюєть ся** Каутским в 1902-ім році.

В брошурі присвячений спеціяльний параграф "Формах і збруї соціяльної революції". Ту говорить ся і про масовий політичний страйк і про горожанську (цивільну - домову) війну і

про такі средства сили сучасної великої держави, як “бюрократія і армія”, але про се, чого навчила вже робітників Комуна, нема ані словечка. Очевидно, не даром Енгельс перестерігав, особливо німецьких соціялістів проти їх “забобонної пошани” до держави.

Каутський викладає діло так: побідивший пролетаріят “здійснить (введе в жите) демократичну програму” і виложить єї параграфи. Проте, що нового дав 1871-ий рік відносно питання про заміну буржуазної демократії демократією пролетарською, він ані словечка. Каутський збуває се такими “солідно” звучачими банальностями:

“Очевидно само собою, що ми не дійдем до влади при сучасних порядках. Революція сама наводить продовжаючу і глибоко-захоплюючу боротьбу, котра зможе вже змінити нашу теперішню політичну і соціяльну структуру”.

Безсумнівно, що се “очевидно само собою”, так правдиве як і те, що коні їдять овес і що Волга пливе до Каспійського моря. Жаль лише, що при помочи тої пустої і надутої фрази про “глибокозахоплюючу” боротьбу **обходить ся** конечно для пролетаріяту питанє про се, в **чім** власне лежить “глибина” єго революції відносно держави, відносно демократії і чим ріжнить ся вона від попередних, не пролетарських революцій.

Обходячи се питанє, робить Каутський **фактично** в сім місцю уступки опортунізму, вповідаючи грізну на словах війну єму, підкрислю-

ючи значіне “ідеї революції” (чи много значить ся “ідея”, если бояться пропагувати робітникам конкретні ідеї революції?) або говорячи: “революційний ідеалізм перш усього, або заявляючи, що англійські робітники представляють собою тепер “заледви чи що більше, як дрібних буржуїв”.

“В соціалістичнім суспільстві — пише Каутский — можуть істнувати одно побіч другого . . . найріжнороднійші форми підприємств: бюрократичне(??), трейдунійне, кооперативне, одноличне” . . .

“Істнують, наприклад, підприємства, котрі не можуть обійтись без бюрократичної (??) організації, — такими є желізничі дороги. Ту може демократична організація прибрати такий вид: робітники вибирають делегатів, котрі організують щось в роді парламенту, і той парламент установає всяке розпоряджене роботами і наглядає над управою бюрократичного апарату. Другі підприємства можна передати під провід робітничих союзів, треті можна організувати на кооперативних початках” (стор. 148 і 115 русского переводу, женевське видане 1903 року).

Се розумоване є хибним, і по зрівнаню з тим, що розяснювали в 70-их роках Маркс і Енгельс на примірі лекції Комуни, воно представляє собою крок назад.

Желізничі дороги не відріжнюють ся рішучо нічим, з точки погляду будьто-би кінечної “бюрократичної” організації, від всіх взагалі підприємств сильної машинної індустрії, від першої-лучшої фабрики, більшого магазину велико-капіталістичного сільсько-господарчого підприємства. По всіх таких підприємствах приписує техніка безусловно-строгу дисципліну, точну акуратність при нагляданю і стереженю кождим даної єму роботи і се все є під небезпекою зупиненя всеї роботи, або зіпсутя механізму, зіпсутя продукту. По всіх таких підприємствах будуть, розумієть ся, робітники “виберати делегатів, котрі організують щось в роді парламенту”.

Але в тім то і цілий сук, що се “щось в роді парламенту” не буде парламентом в змислі буржуазно-парламентарних інституцій. В тім то і цілий сук, що се, “щось в роді парламенту” не буде лише “установлювати розпоряджень і мати нагляд над управою бюрократичного апарату”, як представляє се Каутский, думка котрого не виходить поза рамки буржуазного парламентаризму. В соціалістичнім суспільстві буде “щось в роді парламенту” з робітничих депутатів установляти порядок (розпоряджати) і наглядати над управою “апарату”, але сей апарат не буде “бюрократичним”. Робітники, завоювавши політичну власть, розібють старий бюрократичний апарат, зруйнують его аж до підвалин, не оставлять з него каменя на камені, заміняють его новим, складаючим ся з тих самих робітників і служачих, проти повернення котрих в бюрократів

будуть прийняті сейчасово міри, які розібрані були подрібно Марксом і Енгельсом, а то: 1) не лише вибір але зміна вибраного в перший лучший час; 2) платня не висше платні робітника; 3) безпроволочний перехід до того, щоби всі сповняли функції контролі і нагляду, щоби всі на час ставали “бюрократами і щоби тому не міг ніхто стати бюрократором”.

Каутский зовсім не роздумав отсих слів Маркса: “Комуна була не парляментарною, а працюючою корпорацією, яка видавала закони і в один і той же самий час виконувала їх”.

Каутский зовсім не зрозумів ріжниці поміж буржуазним парляментаризмом, обєднюющим демократію (не для народа) з бюрократизмом (проти народа), і пролетарським демократизмом, котрий відразу прийме міри, щоби в коріні підняти бюрократизм, і котрий в силі буде довести сі міри до кінця, до повного знищення бюрократизму, до повного заведеня демократії для народа.

Каутский виявляє ту все ту саму “забобонну пошану” держави, “забобонну віру” в бюрократизм”.

Перейдем до посліднього і лучшого твору Каутского проти опортуністів, до єго брошури “Дорога до власти” (здаєть ся не видана по русски, тому що вона вийшла в самий розгар реакції в нас, в 1909-ім році). Ся брошура є більшим кроком вперед, поскільки в ній говорить ся не про революційну програму взагалі, як в брошурі 1899 року проти Бернштейна, не про задачі соці-

альної революції безпоглядно на час її приходу, як в брошурі “Соціална революція” 1902 року, а про конкретні умовини, заставляючи нас признати, що “ера революції” **надходить**.

Автор ясно вказує на заострене класових протиственств взагалі і на імперіялізм, який головню грає важну ролю в тім відношеню. Після “революційного періода 1789 — 1871 р.р.” для західної Европи, починає ся з 1905 роком анальогічний період для Сходу. Всесвітна війна наближаєть ся грізною бистротою. “Пролетаріят не може говорити вже більше про передвчасну революцію”. “Ми вступили в революційний період”. “Революційна ера починає ся”.

Сі заяви цілковито ясні. Ся брошура Каутского повинна служити як міра для порівняня того, чим **обіцялась** бути німецька соціал-демократія перед імперіялістичною війною і як низько вона впала (в тім числі і сам Каутский) підчас вибуху війни. “Теперішня ситуація — писав Каутский в розгляданій брошурі — веде за собою ту небезпеку, що нас (то є німецьку соціал-демократію) легко прийняти за більше уговорних і уміркованих, чим ми фактично є”. Показалось, що на ділі німецька соціал-демократична партія далеко більше уміркована і опортуністична, чим вона здавалась бути!

Тим характеристичнійше, що при такій певности заяв Каутского відносно начавшої ся вже філі революції, він і в брошурі, посвяченій, після єго власного висказу, розбираню іменню пита-

ня про “політичну революцію”, знова таки цілком обійшов питанє про державу.

З суми тих обходів питаня, замовчувань і двозначностей вийшов той повний перехід до опортунізму, про котрий нам зараз прийдесть ся говорити.

Німецька соціал-демократія, устами Каутско-го, немовби заявляла: я остаюсь при революцій-них поглядах (1899 р.). Я признаю аж надто неминучість соціальної революції пролетаріату (1902 р.). Я признаю що надходить нова ера революцій (1909 р.). Але помимо того всего я все таки іду назад проти того, що говорив Маркс вже в 1852 році, як лише ставить ся пита-не про завдане пролетарської революції і єї від-ношенє ся до держави (1912 р.).

Так іменно було поставлене питанє в супе-реч в полеміці з Паннекуком.

3. Полеміка Каутского з Паннекуком.

Паннекук виступив проти Каутского, як один з представителів тої “ліво-радикальної” течії, до котрої належали: Роза Люксембург, Карло Радек і др., і котра, обстоюючи за революційною тактикою, обєднювалась в тім переконаню, що Каутский переходить на позицію “центра”, яке безпринціпіально хитаєть ся поміж марксизмом а опортунізмом. Правильність того погляду зіста-ла доказана війною, коли течія “центра” (неправ-но названого марксістским) або “каутскіянства” показала себе в повнім своїм нужденнім світлі.

В зачіпившій питанє про державу статі: “Масова акція і революція” (Neue Zeit, 1912, XXX, 2), характеризував Паннекук позицію Каутського, як позицію “пасивного радикалізму”, “теорію безчинного очікування”. Каутський не хоче бачити процесу революції”. (стор. 616). Кладучи питанє таким образом підійшов Паннекук до інтересуючої нас теми а іменно: завданє пролетарської революції відносно держави.

“Боротьба пролетаріату — писав він — не є боротьбою проти буржуазії за державну власть, а боротьбою проти державної власти..... Головною цілею пролетарської революції є знищенє средств сили держави і витисненє їх (буквально: розпущенє Aufloesung) средствами сили пролетаріату.... Боротьба перестає тоді лише, коли — як конечний результат єї — наступає повне розбите (знесенє) державної організації. Організація більшости доказує свою перевагу тим, що нищить організацію пануючої меншости” (стор. 548).

Сформованє, яким обвів свої думки Паннекук, терпить великі недостачі. Але всеж таки думка ясна, і цікаво, як опрокидував єї Каутський.

“До сего часу — писав він — містилась суперечність поміж соціал-демократами і анархістами в тім, що перші хотіли завоювати державну власть, другі-же розбити єї. Паннекук хоче і одного і другого”. (стор. 724).

Если вивід Паннекука терпить на неясности і недостачі конкретности (не споминаючи туть про другі браки его статі, не відносячі ся до сеї теми), то Каутский взяв іменно намічену Паннекуком **принципіяльну** суть діла, і в сім **грунтовнім, засадничім,** принципіяльнім питанню покинув Каутский цілковито позицію марксізму, перейшов зовсім до опортунізму. Ріжниця між соціал-демократами і анархістами означена в него зовсім неправильно; марксізм перекручений і опоганений цілковито.

Ріжниця поміж марксістами і анархістами лежить в тім, що (1) перші, ставлючи собі за ціль цілковите знищенє держави, признають, що та ціль може сповнитись лише після знесеня кляс через соціялістичну революцію, як результат заведеня соціялізму, який веде до відмираня держави; другі хотять знесеня держави таки зараз, не розуміючи условин, під якими може таке знесенє доконатись. (2) Перші признають конечним, щоби пролетаріят, здобувши політичну власть, розбив зовсім стару державну машину, замінив єї новою, складаючою ся з організації озброєних робітників, на взір Комуни; другі, обстоюючи ту позицію, розбита державної машини, представляють собі цілком не ясно, чим єї пролетаріят заступить і як він буде користуватись своєю революційною властю; анархісти відкидають навіть використанє державної власти революційним пролетаріяттом, відкидають революційну диктатуру пролетаріятту. (3) Перші хотять підготованя пролетаріятту до

революції шляхом використання сучасної держави; анархисти се відкидають.

В супереч Каутскому поставлений іменно марксiзм Паннекуком в даному спорі, бо Маркс учив якраз сего, що пролетаріят не може оволодіти державною властію в змислі переходу державного апарату в нові руки, а повинен розбити, зломати той апарат, замінити єго новим.

Каутский відступає від марксiзму до опортуністів, бо в него пропадає зовсім се розбите державної машини, воно цілком неприємчиме для опортуністів; для них воно остаєть ся перелазиком в змислі тлумаченя “завойованя”, як звичайного здобутя більшости. *

Щоби закрити своє перекрученє марксiзму, поступає Каутский, як начетчик: він наводить один “цитат” з самого Маркса. В році 1850 писав Маркс про конечність “рішаючої централізації сили в руках державної власти”. І Каутский запитує з триумфом: чи не хоче Паннекук розбити “централізм?”

Се вже чистий фокус, подібний до бернштейнівського помішаня марксiзму і прудонізму в поглядах на федерацію замість централізму.

“Цитат” взятий Каутским ні до села ні до міста. Централізм можливий і при старій і при новій державній машині. Если робітники обєднують добровільно свої узброєні сили, се буде централізм, але він буде спочивати на “цілковитім розбитю” державного централістичного апарату, постійної армії, поліції, бюрократії. Каутский поступає в даному случаю цілком як мо-

шенник, обходячи прекрасно певні розумованя і твердження Маркса і Енгельса про Комуни і видвигаючи цитат, який зовсім не відносить ся до сего питаня.

..... “Можливо, що Паннекук хоче знищити державні функції урядників?” — продовжує дальше Каутский. “Але ми не обходимось без урядників і в партійній і в професіональній організації, не згадуючи вже про державну управу. Наша програма домагаєть ся не знесеня державних урядників а вибору урядників через народ”..... “В нас іде річ тепер не про се, яку форму прийме апарат управи в “будучій державі”, а про се, чи нищить (дослівно: розпускає, aufloest) наша політична боротьба державну власть, **вперед занім ми єї завоювали** (підчеркне-не Каутского). Котре міністерство разом з єго урядництвом моглоби бути знесеним? Перечисляє міністерства просвіти (шкільництва), юстиції (справедливости), фінансів, війни. “Ні, ані одно з теперішніх міністерств не буде усунене нашою голітичною боротьбою проти правительства.... Я повторяю, щоби уникнути непорозумінь: річ іде не про се, яку форму надасть побідоносна соціал-демократія “державі будуччини”, а про се, як змінює теперішню державу наша **опозиція**” (стор. 725).

Се є явне пересуненє і поплутанє питань. Паннекук ставив іменно питанє про **революцію**. Революція містить ся власне в тім, що пролетаріят **розбиває** “апарат управи” і **цілий** державний апарат, замінюючи єго новим, Каутский виявляє

“забобонну пошану” “міністерствам”; ну а чомуж вони не можуть бути замінені, скажім, комісіями спеціалістів при повновластних і всевластних совітах робітничих і жовнірських депутатів?

Суть діла зовсім не в тім, чи остануться “міністерства”, чи будуть “комісії спеціалістів” або які небудь інші установи, се цілковито не важне. Суть діла от в чім: чи задержується стара державна машина (зв'язана тисячами ниток з буржуазією і наскрізь просякла безправством і безладдем), чи вона зістає **розбитою** і замінена **новою**. Революція повинна полягати не в тім, щоби нова кляса розказувала, управляла при помочи **старої** державної машини, а в тім, щоби вона **розбила** ту машину і верховодила, правила при помочи **нової** машини. Сю **основну, фундаментальну** думку марксїзму Каутский затирає або він єї абсолютно не зрозумів.

Єго питанє відносно урядників показує дуже наглядно, що він не зрозумів лекції Комуни і наука Маркса. “Ми не обходимось без урядників в партійній і в професіональній організації”....

Ми не обходимось без урядників при капіталїзмі, при панованю буржуазії. Пролетаріят придавлений, працюючі маси поневолені капіталїзмом. При капіталїзмі зістав демократизм підкошений, зжаний, знівечений і покалічений обставинами наємної праці, рабства, нужди і нищоти мас. От длятого, і тільки длятого, в наших політичних і професіональних організаціях відвічаль-

ні личности псують ся (або, яснійше сказати, мають тенденцію бути зіпсутими) обстановою капіталізму і проявляють тенденцію повертатись в бюрократів, то є в відірвані від мас, стоячі над масами, привілейовані особистости.

В тім суть бюрократизму, і доки не експропрійовані капіталісти, поки не скинута буржуазія, до того часу неуникнутою є до певного рода "бюрократизація" навіть пролетарських відвічальних осіб.

В Каутского так виходить: раз остануть ся виборні відвічальні особи, значить, остануть ся і урядники при соціалізмі, останеть ся бюрократія!

А се властиво і є не правдою. Беручи іменно примір з Комуни показав Маркс, що при соціалізмі відвічальні особи перестають бути "бюрократами", бути "урядниками"; перестають бути ними в міру введеня системи вибору урядників, а крім того єще і зміни їх в перший ліпший час, до того єще зниженя платні до уровни середно-робітничої, і до того єще заміни парляментарних тіл на "працюючі", то є видаючі закони і проводжуючі їх в жите.

В дійсности, ціла аргументація Каутского проти Паннекука а особливо препишний доказ Каутского, що "ми і в партійних і в професіональних організаціях не обходимось без урядників", показує повторене Каутским старих "доказів" Бернштейна проти марксизму взагалі. В своїй ренегацій книжці "Voraussetzungen des Socialismus"

воює Бернштейн проти ідей “примітивної” демократії, проти того, що він зве “доктринним демократизмом” — імперативні мандати, не побираючі заплати відвічальні личности, безсильне центральне представительство і т. д. Щоби докзати неможливість “примітивного демократизму, покликують ся Бернштейн на досвід англійських трейд-юніонів (фахових - юніонів) в толкованю єго подругами Вебб. Протягом 70, мовляв, лїт свого розвитку ті трейд - юніони, розвивавші ся немовби-то “при повній свободі” (стор. 137 нїм. вид.), переконались в некористи примітивного демократизму і замінили єго звичайними: парламентаризмом, злученим з бюрократизмом.

В дійсности трейд - юніони розвивались не “при повній свободі”, а в повнім капіталістичнім рабстві, при котрім, розуміть ся, “не обійтись без цілого ряду уступок царючому злу, насильства, неправди, сключення бідности від діл “вищої” управи. При соціалізмі богато дечого з “примітивної” демократії неминучо оживе, тому, що пораз перший в історії цивілізованих суспільств піднімаєть ся маса населеня до самостійної участі не лише в голосованях і виборах, але також в щоденній управі. При соціалізмі будуть всі управляти за порядком і скоро привикнуть до того, щоби ніхто не управляв. Маркс, з своїм геніяльним, критично-аналізуючим умом, зобачив в практичних мірах Комуни той перелом, якого боять ся і не хочуть признавати опортуністи з страху, і з за не-охоти пірвати раз на все з буржуазією, і котрого не хочуть бачити анархі-

сти через свою покvapність або через нерозуміне условин соціальных масових переворотів взагалі. “Непотрібно і думати про розбите старої державної машини, деж нам обійтись без міністрів і без урядників — говорить опортуніст, пересяклий і вихований наскрізь філістерством і в дійсности, не лише не вірючий в революцію, в творчість революції, але і боючий ся єї смертельно (як боять ся наші меншевики і ес-ери).

“Треба думати лише про знищенє старої державної машини, непотрібно входити в конкретні лекції попередних пролетарських революцій і аналізувати чим і як замінити розбите” — говорить знова анархіст (лучший, розуміть ся, з поміж анархістів, а не такий, що вслід за Крапоткінами і Ко., плентаєть ся за буржуазією); і у анархіста виходить длятого тактика глупоти, а не тактика безпощадно - сьмілої, і в той самий час рахуючої ся з практичними услівями руху мас, революційної роботи над конкретними задачами.

Маркс вчить нас як уникати обидві помилки, вчить щирої сьмілости в розбиваню цілої старої державної машини і в тойже самий час вчить ставити питанє конкретно: Комуна змогла за кілька неділь почати будувати нову, пролетарську, державну машину, проводячи тим чином указані міри до ширшого демократизму і викорінюваня бюрократизму. Будемо вчитись від комунарів революційної сьмілости, будемо бачити в їх практичних мірах назначене практично - щоденних і зараз - можливих мір і тоді, ідучи таким

шляхом дійдемо до цілковитого розбиття бюрократизму.

Можливість такого розбиття і знищення бюрократизму запевнена тим, що соціалізм скоротить робочий день, підійме маси до нового життя, поставить **більшість** населення в такі умовини, які дадуть спромогу всім без виїмку сповняти “державні функції”, а се все веде до **повного, цілковитого відмирання** всякої держави взагалі.

.... Завданем загального масового страйку — продовжає Каутський — не може бути ніколи **розбиття** державної влади, а присилуване правительства на уступки в яким небудь питанню або замінене правительства, ворожого пролетаріату, правительством, ідучим йому на зустріч (entgegenkommende) .... Але ніколи і ні при жадних услівях се (то є побіда пролетаріату над ворожим правительством) не може провадити до **розбиття** державної влади а лише до певного переставлення (Verschiebung) відношень сил **внутрі державної влади**.... І цілею нашої політичної боротьби остаєть ся при тім, так як і до сего часу, здобуте державної влади за посередництвом осягнення більшости в парламенті і повернене парламенту в пана над правительством” (стор. 726, 727, 732).

Се вже зовсім безвстидний опортунізм, відреченє ся від революції на ділі а признаванє її лише на словах. Думка Каутського не іде дальше “правительства, ідучого на зустріч пролетаріату” — то є вона робить крок назад до філістерства по зрівнанню з 1847-им роком, коли “Комуністич-

ний Маніфест” проголосив “організацію пролетаріату в управляючу клясу”.

Каутському прийдець ся реалізувати полюблену ним “єдність” з Шейдеманами, Плєхановими, Вандервельдами, котрі всі годять ся боротись за правительство, “ідуче на зустріч пролетаріату”.

А ми підемо на розкол з тими зрадниками соціалізму і будемо боротись за розбите цілої старої державної машини, так, щоби самий узброєний пролетаріат був **правительством**. Се — “дві більші ріжницї”.

Каутському прийдець ся бути в любій компанії Лєгінів і Давидів, Плєханових, Потресових, Церетеллів, Чернових, котрі вповні згідні боротись за “переставленє відносин сили внутрі державної власти”, за “здобуте більшости в парляменті і за всевласть парляменту над правительством”; благородна ціль, в котрій все приємчиве для опортуністів, все остаєть ся в рамках буржуазної парляментарної републики.

А ми підем в розріз з опортуністами; і весь свідомий пролетаріат буде з нами в боротьбі не за “переставленє відносин сили”, а за **скинене буржуазії, за розбите буржуазного парляментаризму, за демократичну републику Совітів Робітничих і Жовнірських Депутатів, за революційну диктатуру пролетаріату.**

* * *

Правійшими від Каутского в міжнароднім соціалізмі є такі течії, як “Соціалістичний Місячник” в Німеччині (Лєгін, Давид, Кольб і маса

других, включаючи скандинавців Ставнінга і Брантінга), жоресісти і Вандервельд в Франції і Бельгії, Тураті, Тревес і інші представителі правого крила італійської партії, Фабіянці і “незалежні” (“незалежна робітничка партія”, а фактично завжди була в залежності від лібералів) в Англії і тим подібне. Всі ті панове, граючи важну, дуже часто переважаючу роллю в парламентарній роботі і публіцистиці партії, відкидають отверто диктатуру пролетаріату, поширюють нескритий опортунізм. В розуміню тих панів “противить ся” “диктатура” пролетаріату демократії!! Вони, в дійсности, не різнять ся нічим серіозно від дрібно-буржуазних демократів.

Беручи під увагу сю обставину, ми маємо право твердити, що II-ий Інтернаціонал в величезній більшості своїх офіційних представителів скотив ся зовсім до опортунізму. Досвід Комуни був не лише забутий, але зовсім перекручений і фальшиво пояснюваний. В робітничі маси не лише не впоювано, що наближаєть ся час, коли всі вони будуть мусіли виступити і розбити стару державну машину, замінюючи єї новою і повертаючи таким чином своє політичне панованє в фундамент соціялістичної перебудови суспільства, — ні наоборот, масам говорено зовсім щось противного, і “завойованє власти” пояснювано так, що лишались тисячі перелазиків опортунізму, тисячі опортуністичних викрутів.

Перекрученє і замовчуванє питання про відносини пролетарської революції до панованя не

могло не зіграти важнійшої ролі тоді, коли держави, з зміцненим в імперіялістичній перегінці воєнним апаратом, стали воєнним чудовищем, пожираючим мільйони людей ради того, щоби полагодити сварку, Англії чи Німеччини, чи одному, або другому капіталови панувати над світом.

Конець I-го випуску.

Кінцева замітка.

Ся брошура написана в серпню і вересню 1917-го року. Мною був вже зготований плян слідуючого, семого розділу: “Досвід російських революцій 1905-го і 1917-го року”.

Але кромі наголовка не успів я з того розділу написати ані стрічки: “перешкодила” політична кріза, передодень жовтневої революції 1917-го року. Такою “перешкодою” можна лише радіти. Але другий випуск брошури (присвячений “Досвідови російських революцій 1905-го і 1917-го року”), прийдець ся, мабуть, відложити на довгий час; далеко користнійше і лучше переживати і робити “досвід революції”, чим про него писати.

Автор.

Петроград 30-го листопада, 1917-го року.

(Додаток).

П. ДЯТЛОВ.

Володимир Ілліч Улянов (Н. Ленін)

(Ця маленька розвідка про т. Леніна взята з Віденського українського видання “Держави і Революції”, виготовленого т. П. Дятловом, і виданого українськими комуністами в Відні, який ми одержали цими днями. Видно, що наш переклад і віденський переклад робились майже рівночасно. — П. Л.)

Автор книжки “Держави і Революція” настільки яскрава постать і займає таке виразне становище в сучасній світовій революції, що ми вважаємо потрібним познайомити читачів з його особою. Наводимо отсе коротку біографію, видану 1918. р. в Москві.

“Володимир Ілліч Улянов (Н. Ленін) народився в Симбірську 10 квітня 1870-го року. Батько його селянин родом, служив там директором народних шкіл і користався великою любов'ю серед учителів міських і сільських шкіл свого округу.

Володимир Ілліч учився добре і ще в гімназії звертав на себе увагу своїми писаннями. Учителі і пророкували, що в будучи він стане видатним письменником.

В 1887-ім році, коли Володимир був в останній класі гімназії, в Петербурзі за спробу вбити царя Олександра III-го повісили його старшого брата Олександра Ілліча Улянова. Ця кара зробила міцно враження на Володимира Ілліча й усіх членів родини і послужила ніби кровавим хрещенням їх для революційної праці.

По скінченню гімназії Володимир вступив на юридичний факультет Казанського університету. Столичні університети для нього, яко для брата повішеного терориста, були зачинені. Але студентом Володимир пробув недовго; по місяці його виключили з університету за участь в студентських революційних русі, і лише по чотирьох роках він дістав змогу скласти іспити. Сі чотирі роки не пропали для Улянова марно. Володіючи великою пильністю й міцною волею, він багато й уперто працював над своєю самоосвітою, готуючи ся до тієї революційної праці, котра стала метою цілого його життя. На сю-ж пору припадають його перші спроби навязати зносини з революційною молодіжкою того часу.

Скоро після скінчення університету Володимир Ілліч переїхав до Петербурга і від тієї доби присвятив себе вже цілковито й неподільно революційній праці. В Петербурзі утворив ся “Союз боротьби за визволення робітничої класи”, котрий став на чолі тільки ще повстаючого робітничого руху. Членів його незабаром арештовано і по році в гаком в'язниці вислано на Сибір. Улянов пробув на заслання 3 роки і написав там кілька розвідок по

економічним питанням, найбільшою з котрих є книга “Розвій капіталізму в Росії” і кілька нелегальних брошур.

По повороті а заслання Володимир Ілліч іде за кордон, де разом з Мартовим, Потресоям і членами групи “Визволення праці” засновує в 1900. р. газету “Іскра”. Завданням “Іскри” було підготувати ідейне об'єднання революційної соціал-демократії й керувати боротьбою робітничої класи й її партії. І “Іскра” піхковито сповнила сю працю. Ніодна часопись не виконала такої великої ролі в нашій революційній боротьбі, як “Іскра”, котру потайки привозили до Росії і поширювали серед робітників. І до дірок зачитувало ся тоненькі листочки улюбленої робітничої газети. Від тієї доби провідний центр партійної праці був за кордоном. Там видавало ся нелегальну літературу, там скликало ся партійні з'їзди, конференції й наради. Звіди виходили всі партійні вказівки.

Володимир Ілліч цілий час був в осередку сеї праці. Піле життя, всі його думки належали партії й революційній роботі. Люде, що близько знають його, завжди дивували ся, як мало уваги уділяв він своїм особистим потребам, з якою упертістю й непохитною енергією він працює.

В 1905 році Ульянов на короткий час вертає до Росії. Але прожити легально в Петербурзі йому вдаєть ся лише одиен день, а далі доводить ся ховати ся нелегально, зпочатку в Петербурзі, а потім у Фінляндії. Побідна контр-революція змушує його знову вихати за кордон, при чім на сей раз йому з бідою вдаєть ся обманути уважність царських шпигів і ухилити ся від арешту.

І знову починають ся довгі роки закордонних тулянь, в тяжких умовах життя емігранта, відтатого від народа. І не зв'язуючи на се — уперта, беззавітна праця во імя великої справи визволення працюючих.

Володимир Ілліч написав дуже багато і брошур і статей в різних легальних і нелегальних часописах і журналах. Більшість з них зявила ся в світ без підпису або під ріжними пригаданими іменами: Туліц, В. Іллін і т. п. Бо се був час жорстоких переслідувань революційного друкованого слога і сама лише фамилія відомого революціонера могла засудити статтю на конфіскацію, а часопись на суворі кари й заборону.

Тодішні партійні працівники знали Володимира Ілліча понайбільше під прізвизцем “Лєніна”, і се прізвизче (псевдонім) так і лишило ся за ним.

В 1912. р. Ульянов-Лєнін переїхає до Кракова, щоби бути ближше до Росії і мати змогу співробітничати в заснованій тоді петербурзькій “Правді”.

По своїм поглядам Володимир Ілліч був завжди непримирним послідовним марксистом і уперто боров ся з усіма відхиленнями від революційного марксізму, з усіма хитаннями й нахилами на бік угодовства у відносинах з буржуазією. Його непримирні боєві “необ'яті гасла” стверджувало саме життя і вони гуртували довкола себе все більші верстви робітників.

Сі гасла побідили і за революції 1917. р.

З першою вістю про побіду петроградських робітників Володимир Ілліч став невпинно рвати ся до Росії, щоби прийняти найдіяльнішу участь в наростаючих подіях і мати змогу керувати ними.

І в перший же день його приїзду при промові Леніна на святинім засіданню петроградського комітету партії большевиків всі відчули, що приїхав справжній провідник робітників, провідник, котрий не кине зброї, не задовольнить ся напівзаходами, котрий непереможно піде до повної побіди працюючих, ові широкі задачі відкрила присутнім ся проморг, в котрій перше дано гасло: “вся власть Радам”.

Несамовите виття й сичання почали ся в лавах буржуїв та угодовців, котрі були тоді в більшості.

Угодовці (меньшевики і есери) змагали ся тоді переконати нарід, що нічого поважного в міркуваннях Леніна нема, що революція не може привести до побіди над буржуазією. Одним словом, що приїхав нічого не розуміючий в життю чоловік, і слова його про власть Рад — “балаканина божевільного”.

Тепер життя показало, по чім боці була правда.

А буржуазні часописи? Вони вірно відчували, що мають до діла з найнесприятливішим, найпослідовнішим своїм ворогом. Яко вихор завертіла ся навколо Леніна найбезсоромніша, найвідкрітіша клевета. Іншої зброї у них не було. Обвинувачення в підкушности, в заперданности німцям і т. д. і т. п. Чого тільки не вигадувало ся, яких помиїв не лили на голову Володимира Ілліча! І се робили ті, хто тепер відкрито й явно мріє про допомогу німців проти революції.

Читач памятає, що тодішні правителі, меньшевики і есери, на вимогу буржуазії стали хапати і саджати до вязниць всіх видатних провідників робітничої класи большевиків — Троцького, Луначарського, Каменева і богатых інших. Вони видали були приказ арештувати і ненависного для буржуазії Леніна.

Але передові петроградські робітники взяли на себе охорону свого провідника, і схопити Леніна Керенському не вдало ся, як не старала ся його контр-розвідка. А Ленін був тут, поруч, і кожний крок революційного пролетаріату обговорювало ся разом з ним.

Вибух жовтневої революції 1917. р. адмухнув власть буржуазії й її прислужників. У власти стали пролетаріат та його вірна союзниця сільська біднота. І коли зайшла розмова про склад членів робітничо-селянського правительства, то перше імя, користаюче з загального довіри, було імя освідченого непохитного борця Володимира Ілліча Ульянова Леніна. Саме життя ствердило вірність його поглядів. Загнаного, засланоного туляка-революціонера життя поставило на найпочесніше і найтяжше місце — голови робітничо-селянського правительства за нечурано тяжких обставин. Такова доля сього чоловіка.

Він завжде непохитно простував до поставленої мети, не

звертаючи уваги на те, що про нього говорять вороги. Його задовольняла свідомість, що правда по його боці.

Ворогів у нього багато. Але так же само глибоко, як ненавидить його буржуазія, його цінять і люблять робітники і селяне, вся та біднота, для визволення котрої з під гнету капіталу він віддавав і віддає всі сили”.

Вороги пролетарської революції, борячи ся проти неї всіми засобами, спустили проти неї білий і червоний терор і передорсім змагають ся вбити найвидатнішого провідника теперішньої світової революції. 30-го серпня в 1918-ім вдало ся тяжко ранили в руку і в груди Леніна. Але він переніс операцію і далі веде свою працю. 17-го марта 1919. р. знов зроблено спробу застрілити Леніна. Подібних спроб було чимало.

В марті сього року в Москві відбув ся установчий зїзд третьої, революційної пролетарської інтернаціоналі, в працях котрого найдіяльнійшу участь приймав предсідатель його Ульянов-Ленін.

Один з учасників сього їзду оповідає в 31 ч. віденського “*Pruckopnika Swobody*” про свої вражіння ві зїзду і між иншим пише ось що: “Встає Ленін і витає присутних. Кожне його слово певне, пересвідчене, переконуюче. Думки плинуть в бездоганній стійкості й логічно формі і багатого джерела його мабуть невичерпаного духу. Говорить спокійно, підкреслює визначні місця свого викладу піднесенням голосом і відповідними жестами правої руки. Він промовляє плавно й безвадно майже на всіх європейських мовах, а почасті володіє й деякими східними язиками. Нікому нічого не накидає; чого він хоче, того по його викладі мимохіть мусить бажати кождий. Доки зробить вивід і висловить виразно свої певні твердження, він так докладно розбере сі думки за і проти, що всі, хто стежить за ними, мусять прийти до того-ж виводу ще ранше, ніж він його висловив. Стільки захоплюючої і пересвідчуючої сили в сім великім філософі світової соціальної революції. Він ніколи не поспішає з гадками; кожне слово його зі стали. Перед тим, як має висловити свій вивід, він розцінить кожний предмет своєї аналізи, розбере його просто по елементам, ніщо не зостанеть ся тайним чи скритим і в такім стані вложить його перед вашими очима, усміхнеть ся в свідомості своєї побіди над усіма вашими ваганнями й сумнівами, а ви самі яко логічне закінчення, яко вислід його аналізи мусите висловити те, що він міг би вам сказати без усякого розбору, не переконавши вас одначе, вже наперед. Але-ж він зацікавлений в тім, аби понад всякі сумніви пересвідчити вас, що так дійсно є, як він вам доказав, і що инакше і бути не може. Се — Ленін, людина благородного серця, великого духа, цілим своїм єством і життям віддана ідеї визволення пролетаріату в політичного й господарчого ярма злочинного капіталізму, ідеї в побіду котрої вірить з надлюдською вірою”.

Українському читачеві цікаво довідати ся, як же сей найвидатніший діяч III-тої інтернаціоналі дивить ся на національне

питання взагалі і на українське зокрема. Ленін одним з перших поміж російськими соціалістами відкрито признав український парі́д окремим народом і право за українським пролетарі́атом і селянством на утворення самостійної держави, передбачаючи, що по утворенню її українські соціалісти в інтересах цілковитої революції висловлять ся за координацію сил пролетарсько-селянських національних держав та за їх світову федерацію. Живим словом, чесним пером, революційним ділом він помагав здійсненню найблизшого ідеалу українських пролетарів, утворенню української соціалістичної радянської республіки. Хто уважно перечитав в сій книзі про “організацію національної єдності” (ст. 43—46) і “критику начерку ерфуртської програми” (ст. 61—63), той може вже уявити, як відносить ся до українського питання Ленін. На жаль книжка лишила ся незакінченою і вислід досвіду російських революцій 1905 і 1917 років Леніну довело ся писати вже денде і не тільки чорним, а навіть своєю власною кровю. І тут в боротьбі українського пролетаріату й селянства з кадетами, есерами й меньшевиками, що збирали ся судити українців за проголошення федерації, Ленін став по стороні працюючих мас України, поміг їм здобути самостійну Українську Соціалістичну Радянську Республіку і помагав боронити її проти Васильків, Томашівських, Петлюр та Петрушевчів і всіх їх румунських, польських, московських і широ-українських прихильників капіталістичного ладу з його хазяйською демократією, а то й новогетьманства. І разом з українськими працюючими масами він далі беть ся за здійснення ідеалу цілосвітової комуністичної вселюдської суспільности, федеративної світової соціалістичної республіки!

Якже-ж відносить ся проти-революційний петлюрівсько-український табор до Леніна? Тут повторюеть ся — на жаль іноді й збитими з паптелику робітниками — всі безглузді брехні ворогів комунізму, ніби то Ленін ворожо чи байдуже ставить ся до національно-українських вимог і т. д. аж до твердженъ, що Ленін німецький наймит і жид. А для полсення глибини своєї ненависти проголошуть ся, ніби “ціла Україна” воліє краще гетьмана Скоропадського, Короля Румунського, Миколу П. ніж Леніна. Та то люде чорні або темні. А інші? А опозиція?

У. с. д. і “також-комуніст” В. Левинський в своїй брошурі “Народність і Держава” закидає основникам комунізму, “що вони замовчують національне питання”. “Маркс і Енгельс — пише він — ніде просто не кажуть, яким шляхом йде людськість до соціалізму, чи через історично дані державні рами, себ-то через існуючі держави, чи через нові, відповідаючі національному принципіві. Цікаво теж, що Ленін, який так багато набалакав ся про “самовизначення народів аж до відділення”, в книжці своїй п. з. “Держава і Революція”, в якій у перве зводить думки Маркса і Енгельса про державу в одну заокруглену цілість, це питання теж замовчує, хоч повинен про його докладно говорити”.

Ленін недописав, за те зробив Манчіні 1851. р.: “Кожний нарід має розпоряджатись у своїй хаті”, поучає В. Левинський. “Бо частина скапіталізованої надвартости, видушеної з поневоленого народу, усім апаратом насильства, яким розпоряджає держава, яка (надвартість) золотими потоками спливає в банки буржуазії пануючого народу, повертаєть ся теж в кишені великої частини робітників цьогож народу в виді висшої заробітної платні. І цей факт майже непомітно опановує їх політичну психіку. Цим треба пояснити... чому польські робітники так завзято виступали проти поділу Галичини; чому вкінці московські робітники завсїгди (?) в словах (?) і надії (?) боронили цілість і неподільність Росії парівні з найбільш реакційними її елементами, чому вони люто виступали і виступають проти самої думки про відділення України від Росії”...

Так пишуть українські правдолюби з П-гої, золотої інтернаціоналі. Не диво, що Петлюра і у. ендеки поширюють подібні писання, бо-ж така “боротьба... за національну і пролетарську державу” найкраще утворює єдиний національний проти-революційний фронт і оправдує старе ендецьке гасло: “Україна для українців” і нові погроми.

А Ленін розбив колишню Росію на національні пролетарсько-селянські радянські держави і голосно кличе: “Пролетарі всіх країн, єднайтесь!”

Відень, другі роковини жовтневої революції.

012

89128488210

b89128488210a

89117186957

b89117186957a

ЦІНА 75 ЦЕНТІВ.